

ОДБРАНА

АРСЕНАЛ **24**

Интервју

**Генерал-мајор
Драган Катанић
командант ВиПВО**

Нови узлет

**Додатак
Водич кроз
Партнерство
за мир**

putovanje **BEZ GRANICA**

 Lasta
EUROLINES

LASTA info centar • 011/3348-555
www.lasta.co.yu • www.lasta-turizam.com

БУДИ ПРОФЕСИОНАЛАЦ

КОНКУРС ЗА ПРИЈЕМ У
ПРОФЕСИОНАЛНУ ВОЈНУ СЛУЖБУ

Бити део елитног строја
у савременој војсци
изазов је за сваку
младу особу...

... сада је тренутак!

ВОЈСКА СРБИЈЕ

011 20-63-432 Генералштаб Војске Србије

018 509-539 Команда Копнене војске

013 326-221 Специјална бригада

011 20-64-730 Команда за обуку

011 30-74-027 Команда В и ПВО

011 32-01-957 Управа војне полиције

011 20-64-074 Гарда

www.vs.rs

ОДБРАНА

Магазин Министарства одбране Србије

„Одбрана“ наставља традиције „Ратника“, чији је први број изашао 24. јануара 1879.

Издавач

Новински центар „ОДБРАНА“
Београд, Браће Југовића 19

Директор и главни и одговорни уредник

Славољуб М. Марковић, потпуковник

Заменик главног уредника

Раденко Мутавић

Уредници

Драгана Марковић (специјални прилози)
Мира Шведић (арсенал)

РЕДАКЦИЈА:

Душан Глишић (фелџон, историја и традиције),
мр Снежана Ђокић (свет),
Бранко Копуновић (друштво),
Александар Петровић, потпоручник,
Владимир Почуч, мајор (одбрана),
Сања Савић (интернет)

Стални сарадници

Бошко Антић, Станислав Арсић, Себастијан Балаш,
Игор Васиљевић, Југослав Влаховић, мр Славиша Влацић,
Милосав Ђорђевић, Александар Лијаковић,
др Милан Миљковић, мр Зоран Миладиновић,
Предраг Милићевић, Миљан Милкић,
Крстан Милошевић, др Милан Милошевић,
др Александар Мутавић, Никола Остојић,
Никола Оташ, Иштван Пољанац,
Будимир М. Поподић, Влада Ристић,
др Драган Симеуновић

Дизајн и прелом

Енес Међедовић (ликовни уредник),
Станислава Струњаш, Бранко Сиљевски
(технички уредници)

Фотографија

Горан Станковић (уредник)
Даримир Банда (фоторепортер)

Језички редактори

Мира Поподић, Слађана Мирчевски

Коректор

Слађана Грба

Секретар редакције

Вера Денковски

Документација

Радован Поповић (фото-центар)

ТЕЛЕФОНИ

Директор и главни и одговорни уредник
3241-258; 23-809
Заменик главног уредника 3241- 257; 23-808
Секретар редакције 3201-809; 23-079
Прелом 3240-019; 23-583
Маркетинг 3241-026; 3201-765; 23-765
Преплата 3241-009; 3201-995; 23-995

ТЕЛЕФАКС 3241-363

АДРЕСА

11000 Београд, Браће Југовића 19

e-mail

odbrana@beotel.rs
redakcija@odbrana.mod.gov.rs

Internet

www.odbrana.mod.gov.rs

Жиро-рачун

840-49849-58 за НЦ „Одбрана“

Преплата

За припаднике МО и Војске Србије преко РСЦ
месечно 160 динара.
За претплатнике преко Поштанске штедионице
месечно 180 динара.

Штампа „ПОЛИТИКА“ АД, Београд,
Македонска 29

ОДБРАНА ISSN 1452-2160

Магазин излази сваког 1. и 15. у месецу

„Одбрана“ је члан
Европског удружења војних новинара

Снимко Јово МАМУЛА

САДРЖАЈ

ИНТЕРВЈУ

Генерал-мајор Драган Катанић, командант Ваздухопловства и
противваздухопловне одбране

НОВИ УЗЛЕТ

10

Per aspera

ОБИЧАН СЕОСКИ ЉУБАВНИК

15

ТЕМА

Црвени крст Србије

АРМИЈА ХУМАНИХ

16

ОДБРАНА

98. авијацијска база

МОДУЛАРНОСТ ВАЗДУХОПЛОВНИХ СНАГА

22

Жене – професионални војници

ПРЕЦИЗНОСТ И НЕЖНОСТ

25

Обука професионалних војника

УСАВРШАВАЊЕ ВОЗАЧКИХ ВЕШТИНА

26

Инжињерци Треће бригаде на задатку

ЈОШ ЈЕДНА ВОЈНИЧКА МИСИЈА

28

22

28

Са галерије

ПЛЕМЕНИТА МИСИЈА

31

Џон Слејтер, бивши начелник Скотланд јарда

КУГА 21. ВЕКА

32

Безбедност

ПРЕМРЕЖАВАЊЕ КОСОВА

34

Паралеле

ТАЛИБАНИ У ОФАНЗИВИ

37

КУЛТУРА

Милена Марковић, драматург, сценариста и песник

**УВЕК ИМА МЕСТА
ЗА ЗВЕР У ЧОВЕКУ**

38

ФЕЉТОН

Познавање страних језика и борба против тероризма

**ДИЈАЛЕКТИ
ЧУВАЈУ ЖИВОТ**

42

СПОРТ

Поручник Дубравко Марић, репрезентативац
у војном пентатлону**ОЛИМПИЈАЦ У УНИФОРМИ**

46

реч уредника

ШТЕДЊА

Председник Владе Мирко Цветковић саопштио је недавно мере које ће његов кабинет предузети како би се ублажили ефекти светске економске кризе у Србији. Он је истакао да се у нашој земљи следеће године неће живети боље, али да ће се Влада по трудити да се не живи ни лошије него ове године.

Живот у не тако давним кризним временима научио нас је да стежемо каиш и прилагођавамо се и на најтеже услове. Међутим, резерве су се истањиле. Нисмо стигли да их обновимо у протеклу годину-две бољег живота, а над нама су се већ надвиле неизвесности финансијске кризе.

Мораће, очигледно, да се штеди где год је то могуће. Држава ће, по свему судећи, бити главни генератор тог процеса, а рестриктиван буџет ће, према речима премијера, бити кључна мера штедње у јавној потрошњи.

Влада је прошле недеље усвојила предлог буџета за 2009. годину и он ће се ускоро наћи пред посланицима Народне скупштине. Сви буџетски корисници су незадовољни износом додељених средстава, али је, после дужег усаглашавања, у Влади ипак постигнуто јединство о том важном питању.

Јесењи ребаланс буџета био је изгледа само најјава кресања издатака за одбрану тако ћемо за 2009. годину на располагању имати мање од 2,4 одсто БДП, предвиђених Меморандумом Владе.

Иако нам структура војног буџета још није позната, није тешко претпоставити да ће се мањак финансијских средстава одразити у првом реду на успоравање процеса професионализације. Опет, нажалост, неће бити довољно средстава ни за опремање модернијим наоружањем и војном опремом. Биће вероватно успорена и стамбена изградња, која је ове године коначно покренута после дугогодишњег застоја.

На обуци и оспособљавању војника, старешина и јединица, не би више смело да се штеди. Уштеде на том пољу су најскулђе, јер су последице дугорочно негативне. Позитивна кретања и врло вредна достигнућа у тој области која бележимо ове године морали би се некако наставити и у наредној.

Министарство одбране је и у години на измаку показало да се добрим планирањем и расподелом буџета може остварити не само ефикасније испуњавање обавеза него и унапређење рада у многим сегментима тако сложеног система. Нема заосталих дуговања према добављачима; обавезе се редовно измирују, а остварене су и знатне уштеде на каматама које су увећавале дугове.

Евентуални приходи од продаје непокретности које нису потребне војсци нису пројектовани у буџету. Трошкови за њихово чување и одржавање су велики – малтене на нивоу трошкова јединица ангажованих у Копненој зони безбедности. Ту се очигледно крију не само могућности за решавање нагомиланих стамбених проблема већ и за техничку модернизацију Војске, за шта су иначе намењена та средства. Држава би сада коначно морала да пронађе ефикаснији модел за конверзију тог мртвог капитала и огромног баласта.

Обичан грађанин, са просечним примањима, суочен са кошмаром свакодневице и стално разапет између потреба и могућности тешко ће наћи простора за штедњу и ублажавање хроничног дефицита породичног буџета. Ту је најтање и ту не треба сећи. Напротив! Било би неопходно да се знају могућности не само за очување стандарда запослених у систему одбране већ и за његово побољшање.

И то је, мада парадоксално звучи, својеврсни облик штедње. Јер само колико-толико задовољни и мотивисани људи у стању су да поднесу нова и све већа оптерећења и да се суоче са све сложенијим изазовима која нас очекују у наредној години. ■

Мирковић

Посета председника парламента Краљевине Норвешке

Потврђивање пријатељства

Министар одбране Драган Шутановац разговарао је 4. децембра са председником парламента Краљевине Норвешке Торбјорном Јагландом, о тренутној безбедносно политичкој ситуацији у региону. Саговорници су закључили да је војна сарадња Србије и Норвешке камен темељац укупних односа две земље.

На састанку је било речи и о даљем унапређењу сарадње.

Пријем за француске парламентарце

Подршка Србији

Министар одбране Драган Шутановац разговарао је 10. децембра са делегацијом Групе пријатељства са Србијом Народне скупштине Француске, коју је предводио Жан Пјер Дифо.

Министар Шутановац је предочио саговорницима тренутно безбедносно политичко стање у земљи и планове за реформу система одбране.

Председник Групе пријатељства са Србијом Жан Пјер Дифо нагласио је да је Француска спремна да помогне Србији на њеном путу европских интеграција, посебно по питању олакшица визног режима. ■

Посета Војној гимназији

Министар одбране Драган Шутановац посетио је 3. децембра Војну гимназију. Том приликом разговарао је са професорима и ученицима те војношколске установе и обишао Интернат, у коме су смештени ученици.

Начелник Војне гимназије пуковник мр Милан Стевић предочио је министру одбране васпитно-образовни процес и тренутно стање у Гимназији, у којој се школује 311 ученика у четири класе.

Током посете Интернату министар Шутановац обишао је собе у којима су ученици смештени, библиотеку, и разговарао са ученицима о условима живота и школовања у Војној гимназији.

На питање министра о мотивима да упише Војну гимназију, један од ученика прве године одговорио је да је у Гимназију дошао „да постане свој човек“.

Од 1970. године до сада Војну гимназију похађало је око 7.500 ђака, а матурирао је 5.661 ученик. Оно што Војну гимназију издваја од сличних институција у цивилству јесте изузетна ваннаставна активност, почевши од обуке у пливању, скијању, извиђању, до посета значајнијим културним догађајима, екскурзија по Србији и војне обуке. ■

С. Ђ.

Зоран Весић нови државни секретар Министарства одбране

На седници Владе Републике Србије одржаној 6. децембра 2008. године, др Зоран Весић постављен је на дужност државног секретара Министарства одбране.

Др Весић је завршио Медицински факултет Универзитета у Београду, на коме је 2005. године стекао звање специјалисте физикалне медицине и рехабилитације.

Током 2008. године обављао је дужност посебног саветника министра одбране. ■

Медицински тим за Конго

Државни секретар др Зоран Јефтић примио је чланове шесточланог 12. санитарског тима (АМЕТ – 12), који ће од јануара 2009. године учествовати у мировној операцији у ДР Конгу. Нови санитарски тим за мировну мисију у Конгу чине два лекара, мајор Милицор Костић и Гордана Бејатовић, те медицински техничари старији водник прве класе Александар Павићевић, старији водник Милан Марковић, Јелена Ђорђевић и Нада Коцић.

– С поносом говоримо да имамо санитарски тим у мировној мисији, пошто се такве мисије у свим земљама света користе и као спољнополитичка алатка. Нажалост, ми смо једна од земаља која има мало учесника у њима, али то не зависи од нас – рекао је том приликом државни секретар Јефтић.

Начелник Центра за мировне операције пуковник Јелесије Радивојевић изложио је услове у којима се тим припремао за мисију, истакао значај добре логистике и важност законског заокруживања тематике која се односи на учествовање у мировним операцијама.

Задатак чланова санитарског тима првенствено је ваздушна евакуација повређених и оболелих припадника УН, који су у мисији (MONUC). ■

С. ЂОКИЋ

Генерал Понош у Италији

Начелник Генералштаба Војске Србије генерал-потпуковник Здравко Понош изјавио је да се са званичницима НАТО и Кфора, на састанку у Напуљу посвећеном безбедносној ситуацији на Косову, договорили о експертским разговорима о ревизији Кумановског споразума.

– У Напуљу сам имао састанак са командантом здружених снага НАТО Марком Фиццералдом. Разговарали смо о безбедносној ситуацији на Косову и Метохији, а састанку је присуствовао и командант Кфора, генерал потпуковник Ђузепе Емилио Гај. Састанак са Фиццералдом наставак је разговора које сам имао у Бриселу са командантом НАТО за Европу, генералом Кредоком. Теме разговора биле су исте – безбедносна ситуација на Косову и Метохији. Овог пута разговори су вођени у светлу чињенице да је Савет безбедности УН подржао извештај генералног секретара Бан Ки Муна о реконфигурацији Унмика, односно о распоређивању Еулекса. Имамо и чињеницу о формирању такозваних Косовских безбедносних снага, уз учешће Кфора, чему се ми противимо – истакао је генерал Понош.

– У суштини, имамо промењену безбедносну констелацију на терену и све су то разлози да се преиспита Кумановски споразум и његова сврсисходност у постојећем облику. Зато сам и тражио и договорили смо се да се одрже експертски разговори о ревизији

Са адмиралом Марком Фиццералдом у Напуљу

споразума, јер то једноставно ситуација захтева – закључио је генерал Понош.

Представници Војске Југославије и НАТО потписали су 9. јуна 1999. у Куманову Војно-технички споразум о повлачењу југословенске војске и полиције са Косова. Тиме су окончани ваздушни напади НАТО на Југославију, а на Косову су, на основу Резолуције Савета безбедности УН 1244, распоређене међународне снаге, у чијем је саставу највећи број војника из земаља чланица НАТО.

Током боравка у Италији начелник Генералштаба ВС састао се и са начелником Генералштаба оружаних снага Италије генералом Винћенцом Кампоринијем, са којим се сагласио да има и простора и интереса да се војна сарадња даље унапређује у областима од обостраног интереса. Ту спада и сарадња специјалних јединица која је и до сада била развијена, прецизирао је начелник Генералштаба ВС, који је током званичне посете Италији обишао и команду специјалних јединица у Риму и припаднике специјалне јединице у Ливорну. ■

ДРЖАВНИ СЕКРЕТАР СПАСОЈЕВИЋ У ПОСЕТИ СЛОВАЧКОЈ

Делегација Министарства одбране Републике Србије коју је предводио државни секретар Душан Спасојевић боравила је 10. и 11. децембра у званичној посети Словачкој Републици. У разговору са државним секретаром Министарства одбране Словачке Републике Даниелом Духоњом обострано је констатовано да је досадашња билатерална војна сарадња изузетно добра и разматране су могућности унапређења сарадње у следећем периоду.

Са државном секретарком Дианом Штрофовом

Простор за унапређење је препознат у војно-образовној делатности, размени искустава везаних за реформу система одбране, војно-економској сарадњи и договорени су конкретни облици сарадње специјализованих агенција два министарства.

Договорене су посете министра одбране Драгана Шутановца Словачкој Републици почетком следеће године и експертске групе Сектора за материјалне ресурсе која ће са словачким партнерима договорити конкретне видове војно-економске сарадње.

На састанку за државним секретаром Министарства спољних послова Словачке Републике Дианом Штрофовом разматрана је актуелна политичко-безбедносна ситуација у региону и процес европских интеграција Републике Србије.

Државни секретар Спасојевић је истакао велико задовољство чињеницом да Словачка није признала једнострано проглашену независност Косова и Метохије и да принципијелно подржава борбу Србије за очување темељних принципа међународног права. Спасојевић се захвалио на подршци Словачке за нашу иницијативу пред Генералном скупштином УН да се од Међународног суда правде тражи мишљење о легалности једнострано проглашене независности КиМ.

Државни секретар Штрофова истичући да ће Словачка остати доследна таквом ставу, дала је пуну подршку европској интеграцији Србије. Она је нагласила да питање европске перспективе Србије треба посматрати одвојено од питања решавања проблема на КиМ, и да је против било каквог условљавања Србије на њеном путу ка чланству у ЕУ.

На састанку са директором Националне агенције за заштиту података Франтишком Бланариком разговарано је о искуствима Словачке у имплементацији Споразума о безбедности информација са организацијом Северноатлантског пакта, који је Србија недавно потписала, и могућности примене тих искустава.

Спасојевић се састао и са члановима Одбора за одбрану и безбедност Парламента Словачке Републике на челу са председником Рудолфом Пучиком.

Делегација Министарства одбране Србије посетила је Српско војничко гробље у Великом Међеру, где ће државни секретар Спасојевић положио венце и одао пошту страдалим војницима и официрима Српске војске у заробљеништву током Првог светског рата.

Локалитет Српског војничког гробља у овом месту налази се на делу земљишта које је током Првог светског рата заузимао логор за интернирце у којем је према проценама страдало око шест хиљада војника и официра Српске војске. Временом заборављено и запуштено, ово гробље је коришћено у различите сврхе, али на захтев Амбасаде Србије словачке власти приступиле су 2001. године уређењу сачуваног дела Српског војничког гробља и његовом одржавању.

САСТАНАК ГЕНЕРАЛА ПОНОША И ХАВРИЛА У МАЂАРСКОЈ

Начелник Генералштаба Војске Србије генерал-потпуковник Здравко Понош састао се 3. децембра са начелником Генералштаба оружаних снага Мађарске генерал-пуковником Андрашом Хаврилом, у Ходмезевашархељу, наомак српско-мађарске границе. Генерали Понош и Хаврил разговарали су о билатералној војној сарадњи две земље.

– Ниво сагласности који смо током разговора постигли у областима значајним за билатералну сарадњу јесте висок. Наша војна сарадња је, иначе, врло развијена. Војна политика Србије јесте да је наш највећи интерес да сарађујемо са земљама региона. На пример, у Мађарске то је и потврђено у пракси. То је последица чињенице да делимо исту безбедносну, али и економску, политичку и културну судбину. Договорили смо и сарадњу на нивоу две пограничне бригаде, односно Прве бригаде Војске Србије и 5. артиљеријске бригаде мађарске војске – нагласио је после састанка генерал Понош.

Мађарски начелник Генералштаба истакао је значај сарадње две војске, јер смо суседне земље.

– Може се рећи да смо током 2008. године остварили заједнички планиране активности. Данас смо говорили и о могућностима да се сарадња у будућности унапреди, најпре у области војне обуке, затим реализују и заједничке вежбе јединица. За нас је посебно значајно да разменимо искуства о учешћу у мировним мисијама. Војни односи Србије и Мађарске јесу уравнотежени и очекујемо да ће се надаље, без сметњи, развијати – рекао је генерал Хаврил.

Одговарајући на питање новинара како оцењује ангажман припадника мађарске војске у мисији у Србији, генерал-потпуковник Здравко Понош рекао је:

– Извршавајући задатке у саставу снага Кфора, Мађарска војска понашала се професионално. Онолико дуго, а надам се увек, колико мађарска војска буде своје задатке извршавала у оквиру Резолуције 1244 Савета безбедности Уједињених нација у саставу Кфора, уживаће наше високо поштовање.

Генерал Понош је истакао да на војну сарадњу Србије и Мађарске нема утицаја то што Србија није чланица Натоа. Такође је напоменуо да свака земља посебно развија своју војску, али има смисла да се размењују искуства, понајпре у области обуке, учешћа у мировним мисијама, али и помоћи цивилним властима у случају природних катастрофа.

Сусрету високих војних званичника присуствовали су генерал-мајор Петар Ђорнаков, начелник Управе за обуку и доктрину Генералштаба Војске Србије и бригадни генерал Ђокица Петровић, командант Прве бригаде Копнене војске.

В. ПОЧУЧ

**ГЕНЕРАЛ-МАЈОР ДРАГАН КАТАНИЋ,
КОМАНДАНТ ВАЗДУХОПЛОВСТВА И ПРОТИВВАЗДУХОПЛОВНЕ ОДБРАНЕ**

Нови узлет

Реорганизација Ваздухопловства и противваздухопловне одбране, најмодернијег и свакако најзахтевнијег сегмента сваке, па и наше војске, представља сложен и свеобухватан процес који у себи садржи више фаза. Због тога се још не може рећи да је комплетан посао завршен, иако организацијско-формацијске промене, реализоване протеклих година, дају веома видљиве и охрабрујуће резултате.

Војска Ваздухопловства и ПВО – 24. децембра, припадници три јединице, 204. и 98. авијацијске базе и 250. ракетне бригаде, обележили су свој дан. Том приликом истакнуто је да је година којој испраћамо последње дане, за њих била година интензивније, ефикасније и знатно квалитетније обуке.

Интервју с првим човеком Ваздухопловства и ПВО генерал-мајором Драганом Катанићем започињемо управо питањем – колико сте, господине генерале, задовољни приказаним резултатима и степеном обучености припадника и јединица вида којима командуете?

– Војске је у претходне две године реорганизована, а у оквиру ње и Ваздухопловство и ПВО. Прошло је око годину и по дана од како је последња јединица у ВиПВО, 98. авијацијска база, реорганизована и формирана. У том периоду стекли смо драгоцена искуства о могућностима функционисања јединица по новој формацији. Пре неких месец дана, на Стручној расправи о трансформацији Војске, изнели смо наша искуства, истакли добре стране и потенцијалне слабости, тако да сада имамо јасну слику за наредни период о будућим потезима за отклањање недостатака. У сваком случају, са сигурношћу се може констатовати да је реорганизација допринела бољој ефикасности ВиПВО, повећао се број обучених пилота, знатно је побољшана исправност авиона и хеликоптера и интензивирана је обука у сва три рода.

Оно што је свакако за похвалу и што смо с разлогом истакли, јесте повећање налета и знатно квалитетнија и ефикаснија обука пилота, што је било омогућено настојањима новог менаџмента Министарства одбране и увођењем у оперативну употребу неколико наших авиона и хеликоптера, ремонтованих ове године у иностранству и код нас. Ја знам да „пилотима никад није довољно летења“, али ако узмемо да је

број налета протеклих година био на граници минимума и да су пилоти, највише због недостатка млазног горива, летели тек толико да не забораве, онда имамо и те како разлога да будемо задовољни.

Квалитетна обука

Слабост коју смо у међувремену уочили, а односи се на одвајање техничког састава за основно одржавање ваздухоплова од ескадрила, ускоро ћемо отклонити, што ће додатно повећати ефикасност и исправност у авијацијским јединицама. Природно је да пилоти и њихови техничари буду јединствена целина, посебно у времену у коме се све више лети. До новембра ове године пилоти су остварили 24 сата налета. Очекујемо да се тај број до краја године повећа за још три до четири часа, тако да пет сати из 2005. и 13 сати из 2006. полако одлази у заборав. Треба посебно нагласити да је обука пилота ове године била не само квантитативно, већ и квалитативно ефикаснија и боља.

Квалитет налета и видови обуке коју су пилоти реализовали ове године неупоредиви су с оним што је рађено последњих четири до пет година, када су, због малог броја летова, пилоти само кондиционирали, вежбали оно што су већ знали. Ове године реализована је обука знатно вишег нивоа, један број пилота оспособљен је за ноћно и инструментално летење, неки су оспособљени за ватрено дејство, за ракетирање и гађање циљева на земљи, имали смо читав низ вежби, ескадрилских у оквиру вида и интервидовских. Све вежбе јединица Копнене војске протекле су уз учешће авијацијских јединица...

Истински висок нивоа знања, вештина и способности припадници ВиПВО исказали су на билатералној вежби „Пресретач“, када су све предвиђене задатке извршавали у реалном времену и простору.

□ *Квалитетнији ниво обуке ове године остварили су и ракеташи. Како оцењујете ниво њихове оспособљености?*

– Иако нису реализовали бојна гађања, ракеташа су, као и припадници јединица ВОЈИН, учествовали на вежбама других јединица ВиПВО. С повећањем налета, било је више сложенијих вежби на којима су припадници противваздухопловне одбране увежбавали своје вештине, праћење и дејство по циљевима у ваздушном простору, официри за навођење могли су, знатно више него раније, практично да вежбају навођење ловаца на циљеве, ракеташа су имали могућност да реално, у пракси, симулирају дејства по циљевима у ваздуху, провели су и контролно тренажна гађања, док су њихове колеге из артиљеријско ракетних јединица малог домета, најзад, после неколико година, реализовали веома успешно бојно гађање циљева у ваздуху. Због недостатка одговарајућег полигона, ракетне јединице остале су ускраћене за тај, највиши и најсложенији степен обуке.

„Пресретач“

Оцењујући вежбу у којој су припадници ВиПВО ВС учествовали заједно са припадницима ваздухопловних снага Румуније, генерал-мајор Драган Катанић је рекао:

– Вежба „Пресретач“ била је јединствена прилика да ваздухопловне снаге Србије и Румуније покажу висок ниво ефикасног, правовременог и квалитетног дејства у ваздушном простору, у ситуацији која се реално може догодити. Ефикасан одговор на терористичке нападе у ваздушном простору и отмице ваздухоплова, постао је део мисије сваке војске у времену у коме нико није поштеђен од тероризма. Симулација отмице и даљег реалног тока откривања, контролисања, усмеравања и приземљења отетог авиона, реализована у сарадњи са ваздухопловним снагама Румуније, показала је да смо спремни за реаговање чак и у таквим случајевима. С обзиром на то што је „Пресретач“ обострано оцењен веома високим оценама, договорено је да следеће године реализујемо још квалитетнију вежбу, са знатно сложенијим супозицијама.

Ипак, надамо се да ће ускоро и они добити прилику да се исказају на бојном гађању. Као што је познато, ракетне јединице средњег домета своја бојна гађања могу да реализују само изнад већих водених површина или изнад ненасељених пространа, каквих у Србији нема. Разматрано је да се гађања циљева у ваздуху са ракетним и авијацијским јединицама реализују у Бугарској или у Црној Гори. Ове године то нисмо успели, тако да нам та обавеза остаје у наредном периоду. Бојно гађање циљева на земљи реализовали смо на нашем полигону у Ченти и на Пасуљанским ливадама.

□ *Да ли полигони одговарају захтевима обуке и сада када је она сложенија и свеобухватнија?*

– Полигони у Ченти и на Пасуљанским ливадама за сада испуњавају наше потребе кад је реч о дејству невођеним ваздухопловним убојним средствима којима сада располажемо. У плану је доградња, модернизација и оспособљавање полигона *Пасуљанске ливаде* и за дејство са вођеним авионским средствима, што ће се актуелизовати када модернизујемо авион Г-4 и набавимо нови вишенаменски ваздухоплов.

Нови вишенаменски авион

На основу уочених интенција у развоју вида у наредном периоду, урадили смо студију о набавци савременог вишенаменског бор-

Модернизација Г-4

Нама предстоји и осавремењавање школско-борбеног авиона Г-4. Израђена је тактичка студија и направљена претходна анализа модернизације нашег изузетног авиона. Сада је у току избор стратешког партнера и у најскорије време биће расписан тендер за избор партнера за реализацију тог сложеног пројекта веома савремене и свеобухватне модернизације. Тај посао трајаће неколико година и обухватиће опремање кокпита авиона најсавременијом авионицом и снабдевање летелице новим савременим системима за управљање, руковање и вођење најновије генерације наоружања, попут ласерских бомби, ТВ вођених бомби и ракета, ту је и виртуални радар на коме би пилоти увежбавали борбу против најсавременијих ловаца и тиме подigli обуку на још виши ниво.

У свету се чак 60 одсто обуке на авионима проводи на летелицама тог типа, а затим се завршни део обуке реализује на савременим вишенаменским борбеним ваздухопловима чији је сат лета јако скуп. После те модернизације Г-4 ће бити сасвим нови авион, дигитализован и модернизован, са перформансама које му омогућавају да осим школске функције, по потреби, остварује и борбену. Иначе, тај авион је пре двадесетак година добијао изразито високе оцене, као веома добра ваздухопловна платформа која се може степеновано опремати различитом, изузетно ефикасном опремом, електроником, средствима и системима.

Модернизација коју планирамо омогућиће ефикасно и рационално коришћење Г-4 бар до 2030. године – оцењује генерал Катанић.

„Ласта“

– После вишегодишњих проблема, очекујемо да пре Нове године почну прва летна фабричка испитивања на аеродрому у Батајници, да би током јануара прешао у Ваздухопловни опитни центар. Заиста нам је потребан један савременији школски авион за почетну и основну обуку пилота који нам је претходних година недостајао. Досадашњи авион „утва-75“, по својим карактеристикама, више није могао да одговори захтевима унапређења летачке обуке. Ако „ласта“ оправда наша очекивања, надам се да ће у другој половини 2009. године бити донета одлука о његовој серијској производњи, како бисмо се у наредне две-три године опремили са око 15 авиона тог типа – истиче генерал Катанић.

беног авиона, који ће, по својим карактеристикама, одговорити захтевима ловачке, ловачко-бомбардерске и извиђачке авијације. Данас је тренд у свету да се развијају борбени авиони вишеструке намене, чиме се, између осталог, знатно појефтиније опремање ваздухопловних јединица у целини. Ови авиони обезбеђују веома широк спектар дејстава и намене и у потпуности одговарају нашим потребама за извршење задатака у прве две мисије.

До половине следеће године уз израду претходне анализе, контактираћемо све произвођаче таквих ваздухоплова, детаљно размислити све понуде, а затим одбрати шта је са становишта струке најповољније. Наравно, коначну одлуку шта је за земљу најповољније донеће државни врх у зависности од читавог низа околности које се у таквим случајевима узимају у обзир.

□ Да ли сте поред вишенаменског борбеног авиона планирали набавку још неких ваздухоплова или можда система за ПВО.

– На основу студије транспортних капацитета Војске Србије, а не само Ваздухопловства и ПВО, која ускоро треба да буде урађена, планирана је набавка средњих транспортних авиона и хеликоптера и хеликоптера за мисију трагања и спасавања, чиме би се омогућила реализација различитих задатака и функција Војске, између осталих и оних који се односе на помоћ становништву у случају елементарних непогода. Анализе показују да је најмање пет до седам хеликоптера потребно ангажовати за ту намену. На основу тога процењено је да нам, уз постојеће борбене хеликоптере *газела*, треба десет до дваест средњих транспортних хеликоптера.

Кад је реч о опремању наших ракетних јединица, повољна је околност да је степен исправности ракетних система изузетно висок. Сва средства су готово 100 одсто исправна, али је неповољно то што су ракетни системи застарели, припадају другој технолошкој генерацији и заостају у борбеним могућностима у односу на потребе савременог начина ратовања у ваздуху. Задржавамо их у употреби и даље јер су се у појединим ситуацијама показали ефикасним, што значи да ће, уз добро одржавање и правилну употребу, послужити намени. Треба имати у виду и њихову модернизацију мањег обима, која не кошта пуно, а води повећању борбених могућности.

Већа улагања у осавремењавање ракетних система које поседујемо нису оправдана, тим пре јер планирамо да у наредном периоду, после набавке вишенаменског авиона који је такође у систему ПВО, купимо и нове ракетне системе средњег домета. До тада, опремање постојећих ракетних система термовизијским

камерама и другим, квалитетнијим, средствима за праћење циљева у ваздуху, којима се побољшавају њихове могућности, свакако има оправдања.

□ Ове године ремонтвано је и модернизовано неколико ваздухоплова. Колико сте задовољни темпом и квалитетом изведених радова?

– Мере које смо предузимали претходних година дале су резултат, тако да је ове године са ремонта који је обављен у иностранству враћено шест авиона. То је омогућило да у оперативну употребу уведемо четири авиона МиГ 29, који су већ учествовали на аеромитинзима и вежбама, а до краја децембра требало би да с ремонта стигне и пети авион, такође МиГ 29. С ремонта из Русије дошао је и Ан 26, који је ремонтван и модернизован најсавременијом опремом за

Ваздухопловног завод

Решавање статуса Ваздухопловног завода „Мома Станојловић“, који је сада на буџету, знатно ће помоћи убрзаном побољшању степена исправности наших ваздухоплова. Очекујемо да, после периода прилагођавања на нове околности и услове функционисања, у Заводу наредне године почне ремонт ваздухоплова према нашим потребама и темпом који ће бити знатно повољнији од досадашњег.

Верујемо да ће „Мома Станојловић“ у времену које долази, по својим кадровским потенцијалима, капацитету, снабдевености резервним деловима и свему другом, бити знатно ближи једном савременом и ефикасном заводу, какав нам треба.

летење по цивилним стандардима, а у априлу следеће године са ремонта и модернизације треба да се врати и други авион тог типа. Такође, ремонтван је и авион ЈаК 40. Укупно смо ове године ремонтвали око 20 летелица, што је изузетан успех. С друге стране, истекао је век употребе једном броју летелица, првенствено авиона „орао“ и МиГ 21 и хеликоптера Ми-8, тако да, нажалост, не можемо рећи да смо знатно повећали број расположивих ваздухоплова.

□ Да ли, на основу свега изнетог, годину која одлази, оцењујете као успешну и да ли су припадници ВиПВО сада задовољнији него раније?

– Обуку смо подигли на виши ниво, ремонтвали велики број ваздухоплова, знатно повећали исправност летелица, реализовали неколико веома сложених вежби, које су показале да смо у оспособљавању свих припадника ВиПВО, а посебно pilota, постигли напредак и велики искорак. Материјални положај свих припадника Војске, па тиме и припадника нашег вида, побољшан је у мери у којој су то могућности дозвољавале, али не могу рећи да не желимо да буде и боље.

Ове године имали смо два тешка авионска удеса. Један наш пилот изгубио је живот и то је оно што нам одузима право на задовољство. Иако чинимо све што можемо да отклонимо и најмању могућност за ванредни догађај, ваздухопловство ће увек бити вид војске у коме је степен ризика знатно виши него у другим. У свим ваздухопловствима света дешавају се несреће, код нас у претходном периоду знатно мање него у другим армијама, али то нас не теши. То је сенка која нам затамњује успехе постигнуте ове године. И сам сам пилот, године сам провео за командама авиона. Знаш да је секунд дуг као вечност кад немаш времена да реагујеш, а цео живот ти прелети пред очима. Зато више волим да гледам унапред него да се осврћем.

Већ сада знамо да ћемо следеће године реализовати билатералну вежбу с Румунима, сличну „Пресретачу“, а планирана је и једна веома комплексна интервидовска вежба на којој ће јединице ВиПВО такође имати запажено учешће. Само тако, уз рад и доказујући се, заборавићемо невоље и тежине позива којим се бавимо. На крају, свакако, не треба заборавити ни чињеницу да смо ове године имали изузетно разумевање војног и државног руководства и да без њихове подршке не бисмо могли да остваримо све што смо планирали. ■

Душан ГЛИШИЋ

ПРИМОПРЕДАЈА ДУЖНОСТИ ШЕФА НАТО ВОЈНЕ КАНЦЕЛАРИЈЕ ЗА ВЕЗУ

Свечаност поводом примопредаје дужности између досадашњег шефа Војне канцеларије НАТОа за везу бригадног генерала Луђија Бате и новог шефа бригадног генерала Мирослава Балинта, одржана је 5. децембра у Централном дому Војске Србије.

Пријему су присуствовали државни секретар Министарства одбране Душан Спасојевић, начелник Генералштаба Војске Србије генерал-потпуковник Здравко Понош, представници Министарства одбране и ГШ ВС, бројни амбасадори и изасланици одбране акредитовани у Београду, те други гости.

Генерал Бата, који је током протеклих годину дана био на челу Војне канцеларије НАТОа за везу, истакао је том приликом основне задатке на којима је Канцеларија била ангажована за време његовог мандата и захвалио свима са којима је успешно сарађивао.

Начелник Штаба Здружене команде НАТОа у Напуљу генерал-потпуковник Едуардо Замарипа рекао је да Канцеларија има важну улогу у одржавању контаката између Србије и НАТОа и истакао да Алијанса у Србији види важност регионалног партнера. „Задатак Канцеларије је да даље унапређује сарадњу са Србијом“, рекао је он и известио присутне о плановима рада Канцеларије у идућој години.

Поводом смене на челу Војне канцеларије НАТОа за везу, бригадне генерале Луђија Бату и Мирослава Балинта примио је начелник Управе за међународну војну сарадњу Милорад Перић. ■ С. Ћ.

ПОСЕТА ФРАНЦУСКЕ ДЕЛЕГАЦИЈЕ

Помоћник министра за материјалне ресурсе Илија Пилиповић примио је делегацију Генералне дирекције за наоружање Министарства одбране Републике Француске (DGA) која је посетила Сектор за материјалне ресурсе Министарства одбране и Генералштаб Војске Србије. Истакнута је обострана жеља да се сарадња успостави у пуном обиму, што би отворило врата нашој одбрамбеној индустрији за наступ на тржиштима западних земаља.

Наглашена је могућност за развој научноистраживачких и одбрамбених капацитета, за школовање и стручно усавршавање нашег техничког кадра у Француској, оживљавање сарадње између француских компанија са Ваздухопловним заводом „Мома Станојловић“ и Техничким ремонтним заводом из Чачка, и развој вођених ракетних система и беспилотних летелица на Војнотехничком институту. ■

Донација Министарства одбране Италије

Протокол о донацији Министарства одбране Италије потписао је начелник Управе за ванредне ситуације Милан Попадић и изасланик одбране Републике Италије у Београду пуковник Мауро де Винћентис.

Министарство одбране Италије донирало је опрему намењену тимовима за разминирање Управе за ванредне ситуације, у вредности од око 600.000 евра. Специфична средства за детекцију и уништавање неексплодираних убојних средстава користе се за чишћење површина загађених касетним и авионским бомбама, најпре на војном делу аеродрома у Нишу, а потом и у осталим крајевима Србије, на војним и цивилним локацијама.

Начелник Управе за ванредне ситуације Милан Попадић истакао је да ће опремање тимова за разминирање Министарства одбране и Војске Србије повећати њихову ефикасност. Такође је нагласио да ће сарадња са Италијом бити двосмерна, јер ће српски пиротехничари пренети искуства иностраним колегама у тој области.

Пуковник де Винћентис изразио је задовољство што је планирани пројекат донације Италије Србији реализован и што отвара простор за будућу сарадњу два министарства одбране, посебно у међународним мисијама. Италија је прва земља Натоа, рекао је изасланик, која је учинила такав гест, а очекујем да ће и остале чланице Алијансе следити њен пример. ■ В. П.

Израда Пројекта система обавештавања и руковођења

Радни састанак тима за израду Пројекта система обавештавања и руковођења у случају хемијског удеса на територији Републике Србије, на коме су учествовали представници четири министарства – одбране, заштите животне средине, унутрашњих послова и здравља, одржан је 9. децембра у Централном Дому Војске Србије.

Уводне речи о пројекту који је, јуна ове године, одобрен Националним инвестиционим планом, изнели су руководилац Милан Попадић, начелник Управе за ванредне ситуације Министарства одбране и координатор мр Прода Шећеров, док су пројектну документацију предочили представници Факултета заштите на раду Универзитета у Нишу и Института „Кирило Савић“ из Београда.

Пред анализе дугогодишње неповољне ситуације у систему заштите и спасавања људи и материјалних добара у случају елементарних непогода и акцидентних ситуација у Републици Србији, на састанку је било речи и о конкретним активностима у стварању ефикасног система за управљање у ванредним ситуацијама. Истакнуто је да пројектна документација, урађена за рекордних 66 дана, дефинише модел осавремењивања центара за обавештавање најновијом комуникационо-информационом опремом, неопходном као подршка у изградњи сваког система за интегрисано управљање у ванредним ситуацијама, што представља значајан допринос у даљим активностима.

Учесници у раду истакли су да реализација пројектне документације отвара могућности и за успешнији рад у наредним фазама пројекта, које, између осталог, обухватају успостављање савремене комуникационе мреже обавештавања и руковођења у случају акцидента, односно успостављање осам центара за обавештавање, израду софтверске мреже и процедуре за брзо реаговање, инсталисане на 25 места у Србији и комуникационо-информациони приступ међународним мрежама и системима обавештавања о хемијским удесима у оквиру Националног ситуационог центра у Министарству одбране.

На крају је наглашено да Пројекат НИП за изградњу система обавештавања и руковођења у случају хемијских удеса на територији Републике Србије представља темељ за реализацију још најмање девет, већ започетих пројеката у Министарству одбране. ■ Д. Г.

Припреме Сајма наоружања и војне опреме ПАРТНЕР 2009

Под покровитељством Министарства одбране Републике Србије, на Београдском сајму, од 2. до 5. јуна наредне године, одржаће се 4. међународни сајам наоружања и војне опреме – *Партнер 2009*.

Припреме за манифестацију на којој се приказују нова технолошка достигнућа одбрамбене индустрије Србије, али и произвођача војне опреме и наоружања из региона, већ су почеле. Промотивни састанак за организацију *Партнера 2009*, дефинисање циљева, садржаја и начина учешћа, одржаће се 22. децембра, у великој сали хале 14 Сајма у Београду.

Реструктурисање српске одбрамбене индустрије, новине у опремању Војске Србије, али и њена опредељеност да активно учествује у тржишном начину привређивања, учинили су *Партнер* значајним догађајем у области наоружања и војне опреме и у Србији и у југоисточној Европи.

Партнер 2009, као и претходних година, биће место на коме се трасирају будући односи у производњи и размени средстава наоружања и војне опреме, те дефинишу нови облици сарадње између произвођача. На њему се окупљају стручњаци и привредници који желе да остваре активну улогу у производњи и промету наоружања и војне опреме на нашем простору.

Министарство одбране Републике Србије приказаће на 4. сајму наоружања и војне опреме научно-техничке и ремонтне капацитете, а представници домаће и иностране војне индустрије овогодишња достигнућа у производњи и услугама. Очекују се посете бројних војних делегација. Учесницима манифестације, али и широј јавности, биће приказани и различити стручни садржаји и програми. В. П.

Пише
Љубодраг
СТОЈАДИНОВИЋ

ОБИЧАН СЕОСКИ ЉУБАВНИК

Редовно плаћам претплату за уживање у програму државне телевизије. Пре десетак дана најавили су циклус филмова са Дином Мартином и Џеријем Луисом. Гледао сам тој певачко-жонглерско-комичарски пар још кад сам био дете. Рекох, не би било лоше да поново видим старог Дина Мартина како пева док пије.

Та два задовољства бивши лучки радник и морнар, скоро никада није раздвајао. Али бадава кад се тачно у време заказано за биоскоп одвија седница скупштине народа. А у њој депутати не умеју да затворе уста! Кад виде испред себе камеру, претварају се у звезде. Шта је за њих Џери Луис? Мали од кухине, скромни аматер за комичне заплете, ето шта је.

Добро, то се још некако може и поднети. Ко не жели да гледа, има дугме па може да згасне екран и затамни га спасоносним искључењем. Платио си, па угаси брајко, то ти је. Кад народна причаоница огласи фајронт, има и реприза оних филмова са већ описаним комичарским паром. Али бадава се нада уредни платиша јавног сервиса. Јер управо тада почиње врхунска забава, суђење војводи у Хагу, које домаћи сервис преноси све са успореним снимцима.

Тако нам Дин и Џери остају за неко друго време, или за неки трећи канал.

Али овде је, у ствари, реч о првом програму. Наводно је најважнији канал српске државне телевизије дошао на дневни ред хашког тужилаштва. Лично је, тако кажу, тужилац Серж Брамец констерниран програмом „јавног сервиса“, а све због серије „Мој рођак са села“

Да одмах буде јасно: свако од нас има свог рођака са села, сви смо ми носиоци звања витеза од опанка из разних Вражогрнаца, Мезграја, Трупала, Ресника, Дреноваца. Моја баба је рођена у Вртишту, отац у Дражевцу, мајка у Доњој Трнави. Имао сам једног ујака у Берчинцу. Кад бих направио оно стабло, сви опали листови, а и неки који се још држе јесу сељаци. Благо нама, нема мудријег света него испред сеоских продавница.

Морам са нешто туге да признам како на селу давно нисам био, немам тамо нигде никог живог. Понекад сврнем да запалим свеће родитељима, стричевима и ујацима, и погледам у пламен који титра на равнодушном ветру.

Због тога радо гледам сагу мог старог пријатеља Радоша Бајића о баби која се чешља, и селу које се гаси. У ствари, свако од нас, српских сељака, највише своје слободе одживео је по ливадама и њивама, јер, да се не лажемо, друге слободе и нема.

Признаћу и ово: не допада ми се ачење на рачун српског југа и села, нити пригупе шале настале на основу лексичке различитости. Али гледам серију „Мој рођак са села“. Пре свега због сјајног земљака, етничког Нишлије Танасија Узновића, и луцкастог сеоског дилбера Драгана Јовановића, који ризикује да изгуби „ону ствар због оне ствари!“

Због тих рођака и баба које се као чешљају, могао бих да опростим јавном сервису на узалудним дажбама за Други програм. Али кроз варош, а и по селима пронео се глас да Хаг има нешто против „рођака“, јер се тамо, наводно, Срби шегаче са Трибуналом. Чак се појавила нека осредња глумица која је лоше имитирала Карлу дел

Понте, у разговору са Војном Тетковићем, тојест ражалованим потпуковником Вранићем. Е, тај „Врана“ је јунак ове моје приче, али не због тога што се тужилац Серж наводно занима за њега.

Сценариста је покушао да се бави војним обавештајним истраживањем, наравно на уметнички начин. И то је урадио аматерски, испромашивао се као рекреативац на важној утакмици. Наводно је Врана био у Бриселу, па је у своје време послао важан извештај у Београд о почетку бомбардовања, а онда бомбардовања није ни било, него је одложено. Од октобра '98. за март '99. када више није одложено.

Ајде што је спасао Србију за та четири месеца, но Врана је још и потенцијални хашки сведок против некога, па се око његове сеоске куће, у коју се врнуо јер ионако више нема где – стално мувају неки сумњиви типови. Понекад ту наврате и његове, још увек активне колеге, и то у униформама, са војском у „таму 5000“. Попију ракију, попречају, поруче потпуковнику „Држи се Врана“ и оду.

Све док потпуковника једне ноћи не ухапси група специјалаца по наређењу једног генерала, па га одмах пуне по наређењу другог. Узгред, ћерка једног од њих, управо онога који је хапсио Вранића, усполила се као сеоска учитељица у селу где живи потпуковник, и они су се, је лж те, спанђали.

Ништа зато, код живих људи се свашта догађа. Мада би било добро да је писац, или бар редитељ (Маринковић) имао војног консултанта. Да је имао, не би му се догодило да залута у обавештајни аматеризам, или чисти војнички дилетантизам. Конспиративни сусрети Вране и његових „прогонилаца“ урађени су у маниру британских филмова, наравно много лошије. Али најгоре од свега су сцене свађе генерала у ноћи Враниног хапшења.

Његов пријатељ и заштитник (Феђа Стојановић) долази у поноћ у канцеларију Аљоше Вучковића, и у слободном дијалогу, један другоме спомињу мајке, са одговарајућим глаголима. Ајде, и то се могло поднети. Али генерал (Феђа Стојановић) улази у канцеларију, а тамо за столом затиче неколико раскопчаних и раскокорених мајора и капетана, и они тако раскомаћени потпуно игноришу долазак генерала. Седе и зијају у свог шефа.

После сочних генералских псовки, Врана је на слободи, одлази да пеца, и пије ракију из пласке са музикантом и братом од ујака, сеоским ђилкошем Дракчетом.

Не знам јесу ли нешто улепцали.

Иначе, није ми пало на памет да овде напишем како је серија лоша. Напротив. Уживање је гледати Дубравку Мијатовић, и рекох ли већ, Танасија Узновића. Али, нисам нашао да је било ко, на било који начин вређао Трибунал. Боље су сцене кад се Врана мота око учитељице, него кад мора да говори о својој прошлости. Писац је бар морао да се распита о елементарним војничким релацијама и појмовима.

Иначе су и Драгана Јовановића питали шта мисли о наводном интересовању тужиоца из Хага за „Рођака са села!“

„Не знам ништа о томе“ – рекао је он. „Нити ме занима! Ја сам у тој причи само обичан сеоски љубавник!“ ■

Аутор је коментатор листа „Политика“

У телевизијској серији „Мој рођак са села“ сценариста је покушао да се бави војним обавештајним истраживањем, наравно на уметнички начин. И то је урадио аматерски, испромашивао се као рекреативац на важној утакмици. Ништа зато, код живих људи се свашта догађа. Мада би било добро да је имао војног консултанта. Да је имао, не би му се догодило да залута у обавештајни аматеризам, или чисти војнички дилетантизам.

ЦРВЕНИ КРСТ СРБИЈЕ

Армија хуманих

Овенчани су светлом традицијом, признати и познати у свету, а свом народу дарују племенита дела. То је Црвени крст Србије, хуманитарна, независна, непрофитна и добровољна организација која ужива поверење и помоћ државних органа, а с њима уско сарађује за добробит целог друштва. Огроман је обим њиховог рада, акција, разуђених делатности... Висока стручност, ентузијазам, завидни резултати и примена светских стандарда тек су увод у тему која инспирише, буди наду, добру вољу и осећај да наша заједница има хвале вредног члана који на најплеменитији начин брине о свим грађанима.

Женева није само град на географској мапи Швајцарске, већ европска, светска одредница многих појмова. У тамошњем Музеју Међународног покрета, сем осталог, постављене су камене плоче, а на свакој од њих исписана је по једна година. Испод оне где стоји 1876. пише да је новоосновани Црвени крст Србије примљен у пуноправно чланство Међународног Црвеног крста. Историјске чињенице кажу да је Црвени крст Србије најстарија организација те врсте у југоисточној Европи и једна од оних са најдужом традицијом на старом континенту.

На иницијативу др Владана Ђорђевића, Црвени крст Србије основан је 6. фебруара 1876. у Београду, а први председник је био митрополит Михаило Јовановић. Одмах су пред себе поставили први, нимало лак задатак: збрињавање избеглица које су стизале у тадашњу Кнежевину Србију због босанско-херцеговачког устанка. Исте године Кнежевина Србија потписала је Женевске конвенције, па је 11. јуна Српско друштво Црвеног крста било признато од Међународног комитета.

Истовремено се ширила мрежа одбора широм земље, прикупљана су новчана и материјална средства, организоване су пољске болнице, обучавало се медицинско особље за прихват рањеника... Већ 1878. године на броју је било 105 пододбора. Управо тада су вођени српско-бугарски ратови, а хуманост се нашла на тешком испиту. Наиме, бугарском народу је претило масовно умирање од глади. Национална друштва Црвеног крста из Европе прикупила су помоћ а Црвени крст Србије тражио је од Краља Милана да се та помоћ пропусти преко територије Србије. Са тако нечим тешко да се може било ко подичити. Челни људи Генералштаба упозоравали су да то може ослабити положај наших снага. Краљ Милан Обреновић је донео одлуку да се дозволи транспорт хуманитарне помоћи европских друштава Црвеног крста преко српске територије и то је јединствен пример хуманизма у историји Међународног покрета.

Тај пример поштовања жртава рата и Основних принципа Међународног покрета, где је хуманост на почасном месту, нашао је место у поменутом женевском Музеју.

— У нашем саставу су две покрајинске организације, Војводине и Црвени крст Косова и Метохије, 183 организације у градовима и општинама. Са својом мрежом покривамо целокупну територију Србије. Од почетка деведесетих, Црвени крст Србије је био партнер Уједињеним нацијама и међународним организацијама у великој операцији међународне помоћи која је трајала све до 2004. године. У појединим периодима имали смо и по милион корисника, као што је било 1999. и годину дана касније. Тада је подељено 650.000 тона прехранбених артикала, одеће, обуће, лекова... Наши донатори су 2004. године, упркос нашим и апелима Владе, престали да нам шаљу помоћ.

Окрнули смо се традиционалним активностима. Обука из прве помоћи (десет хиљада младих годишње) јесте својеврстан допринос правилном усмеравању младих, склањању са улице и учењу друштвено корисном раду. Имамо добру младост, треба им указати пажњу, дати шансу.

Поносни смо на праву армију волонтера, њих 60.000, од тога су 60 одсто младих. Иначе, 700 професионалаца је распоређено у мрежи Црвеног крста на свим нивоима. Пре неки дан обележили смо светски Дан волонтера и то је била прилика да им кажемо велико хвала за све што су учинили. Они одвајају од свог слободног времена како би помогли својим суграђанима где год је то потребно. Наш рад је базиран на ентузијазму волонтера. У 84 општине широм Србије, на пример, наши волонтери воде бригу о старијим лицима. То су обучени људи и пружају знатну психосоци-

јалну подршку. И председник Црвеног крста Србије професор др Драган Радовановић, угледни хирург је такође волонтер. Чланови наших управних органа су такође волонтери.

Иначе, залажемо се да Закон о Црвеном крсту што пре заживи у пракси. Он подразумева да држава на свим нивоима подржава наш рад у области примене јавних овлашћења. Приоритети рада у следећој години биће обезбеђење помоћи становништву које се налази у стању социјалне потребе, изабелим и интерно расељеним људима, а затим дефинисање места и улоге у законима који треба да буду донети 2009. Међу њима треба да буде и закон који ће регулисати област деловања у несрећама. Подразумева се наставак плодне сарадње са Министарством одбране. Наредне области се тичу Закона о трансфузиологији и Закона о безбедности у саобраћају (правни основ да Црвени крст реализује обуку за будуће возаче).

Управо је завршена годишња конференција чији смо били домаћини а реч је о европском скупу организација које се баве борбом против ХИВ-а и туберкулозе. Та мрежа се зове ЕРНА и окупља 40 чланица. И ми смо имали презентацију. Председник Црвеног крста Србије, професор Радовановић је потпредседник мреже. Наглашавам да је наш волонтер један од два потпредседника међународне организације ПЕРКО која се бави питањима миграција и борбом против трговине људима...

Пролазиле су деценије и векови, мењали су се име државе и политички системи, али Црвени крст је опстајао и траје 132 године...

И данас се име наше земље изговара са великим поштовањем. О томе најбоље сведоче речи Љубомира Миладиновића, шефа службе за међународну сарадњу Црвеног крста Србије:

— После одвајања Црне Горе из државне заједнице 2006. године, одлукама највиших тела Међународног комитета Црвеног крста и Међународне федерације друштава

Црвеног крста и Црвеног полумесеца потврђено је да Црвени крст Србије остварује континуитет чланства у Међународном покрету. Ми смо део Међународног покрета који чини 186 националних друштава. Трећи сегмент Међународног покрета је, поред националних друштава Црвеног крста и Црвеног полумесеца и Међународне федерације, Међународни комитет Црвеног крста. Његов мандат је деловање на просторима захваћеним ратним и кризним политичким приликама, док Међународна федерација своју активност остварује у ситуацијама насталим као последица природних или техничких катастрофа.

У Београду имамо представника и једне и друге организације. Будући да је као последица ратних деловања крајем прошлог века на списку још 17.000 несталих лица, на пример, осећа се потреба да они и даље буду присутни. Различите су области у којима се остварује сарадња Црвеног крста Србије са овим организацијама. У сарадњи са Међународним комитетом једна је области је тражење несталих

лих и спајање породица. Друга се односи на ширење знања о Међународном хуманитарном праву и Основним принципима међународног покрета. Трећи сегмент је одговор на несреће, деловање у тим ситуацијама. Без обзира на то што нам не прети ратна опасност, наша је обавеза да развијамо капацитете не само због наших потреба. Ми имамо право и могућност да у оквиру међународних хуманитарних акција делујемо на свим територијама чланица Међународног покрета Црвеног крста и Црвеног полумесеца. Отуда потреба да усвајамо међународне стандарде и да их примењујемо. На тај начин формирамо и јачамо мрежу наших организација које су спремне да одговоре на сваки изазов.

Слично је и са задацима из области сарадње са Међународном федерацијом. С тим што треба истаћи још једну област – здравље и бригу о заједници. Ту су програми који се односе на прву помоћ, здраве стилове живота, борбу против АИДС-а, туберкулозе... Исто тако, с њима остварујемо сарадњу и у промоцији хуманитарних вредности.

О томе колики углед уживамо, нека посведоче следећи примери. Јуна 2006. године добили смо позив од Музеја Међународног покрета да им достављамо све материјале током десетогодишњег рада како би били представљени светској јавности. Прво смо им дали на увид графичко решење седам Основних принципа Међународног покрета. Словаци су нас одмах замолили да им дамо дозволу за коришћење тих симбола.

У јануару 2007. године Црвени крст Србије позван је од Међународног федерације да, као једно од три организације из Европе (поред британског и немачког), а међу 15 из целог света, припреми

тему „Помоћна улога националних друштава јавним властима у хуманитарној области“.

Наши су задоци и даље веома захтевни и упућују нас да, с обзиром на потребе које и данас имамо, потражимо помоћ. Ми још увек имамо 200.000 интерно расељених лица са Косова и Метохије, чији се број веома успорено смањује, више од 100.000 избеглица из Хрватске и Босне и Херцеговине. Велики број лица из ових група интегрисан је у наше друштво али је њихов социјални статус и даље под великим знаком питања.

У обављању својих послова остварујемо изванредну сарадњу са Министарством за спољне послове. Може се рећи да и овом сарадњом остварујемо помоћну улогу националног друштва јавним властима у хуманитарној области.

Ове године истакао бих билатералну сарадњу са десетак националних друштава из Европе. На тај начин непосредно се остварују практични програми. На пример, Штајерски Црвени крст, у нашем малом Сврљигу, завршава пројекат обнове центра у чијем су садржају народна кухиња, дневни боравак и пружање медицинске помоћи старим лицима, али и клуб младих, простор за њихово креативно стваралаштво – истиче Миладиновић.

ОДГОВОР НА НЕСРЕЋУ

Безброј пута смо видели на делу многе безимене јунаке драма са најразличитијом садржином. Од ратних збивања, преко пожара и поплава до хуманитарних операција, обезбеђивања великих спортских и културних догађаја, јавних скупова... Нажалост, о њима се мало зна, а требало би да буде другачије... Несрећа, нажалост, долази ненајављено, односи људске животе и оно што је човек деценијама мукотрпно стварао. Жртве не бира, а најчешће су то немоћни, стари, деца... Ратне страхоте смо преживели, избегличке колоне такође. Снашле су нас поплаве, клизишта, одрони, хемијски оксиденти, пожари, саобраћајни удеси с много повређених... О томе говори Ђула Лошонц, координатор развоја програма за деловање у несрећама:

– Од оснивања Црвеног крста Србије радило се на мобилисању великог броја активиста, њиховом обучавању и организованом укључивању у отклањање последица несрећа, ублажавање патњи и бола људи угрожених разним невољама, од елементарних непогода до људским фактором изазваних несрећа, као што су ратови, кризе, конфликти... Све у складу са седам прокламованих принципа Међународног покрета (хуманост, непристрасност, неутралност, независност, доброволност, јединство и универзалност).

У складу са Стратегијом Међународне федерације до 2010. од 2000. године интензивно радимо на реорганизацији припрема за деловање у несрећама, односно учешћа у интегрисаном систему заштите и спасавања Републике Србије. Са развојем људских ресурса, опремањем своје мреже унутар земље која функционише по највишим стандардима Међународног покрета, развијемо своје активности у складу с њима и достигли смо универзалне вредности. То значи, радимо и функционишемо као једна целина, по истим стандардима на нивоу општине, Републике и Међународног покрета. Обучавани смо по јединственом систему, примењујемо истоветне процедуре, од превентиве преко постављања организационе структуре, формирања јединица за одговор на несрећу, њиховог обучавања, опремања, реаговања у фазама одговора на несреће до извештавања о комплетној хуманитарној операцији – каже господин Лошонц.

О којим несрећама је најчешће реч?
На тлу Србије, последњих година највише проблема задале су нам поплаве, клизишта, пожари... Будући да је основна одговорност у области заштите и спасавања у ванредним ситуацијама на држави и њеним органима, улога Црвеног крста Србије је да помаже државним органима у хуманитарној сфери, као што је то регулисано Законом о Црвеном крсту Србије (Службени гласник Републике Србије бр. 107/2005). Поменути Законом поверена су јавна овлашћења, дефинисани су циљеви и програми које спроводи Црвени крст Србије. У складу са тим, мрежа структуре Црвеног крста организовано учествује у ублажавању последица несрећа и усредсређена је на најугроженије категорије погођеног становништва. Ту бих издвојио учешће у планирању, едукацији, превентиви и у свим фазама одговора на несрећу. Посебно морамо истаћи принцип „помоћ до самопомоћи“, а то значи настојати пружити адекватну подршку грађанима до часа када могу сами да се организују – објашњава саговорник.

Кога је иновирани систем први пут стављен на озбиљну пробу?
– Било је то за време бујичних поплава у околини Љубовије, Крупња, Осечине... Тада смо радили заједно са Министарством одбране, односно надлежном управом. Исте године смо иницирали састанак са представницима надлежних државних органа, Министарства одбране, Министарства унутрашњих послова, Комесаријата за избеглице Републике Србије, представника Међународног покрета, као и удружења од посебног значаја за заштиту и спасавање, са намером да подстакнемо активности свих значајних актера у држави на подизању степена припремљености за сличне догађаје у будућности...

Током поплава у Јужном Банату 2005. године, затим историјски високог водостаја на Дунаву, Сави и Тиси 2006. године, па 2007. када смо имали 11 општина обухваћених поплавама јужно и источно од Ниша, Црвени крст се показао као важан ослонац државе у пружању помоћи угроженом становништву од поплаве. Најпре смо обезбедили прве количине прехранбених артикала и средстава за хигијену, затим опрему за смештај евакуисаних лица. Сем осталог, поставили смо сушилице за отклањање влаге из зидова поплављених објеката. Сада располажемо и са извесним бројем пумпи за црпљење воде из поплављених кућа. Имамо и опрему за дезинфиковање после фазе сушења. Од 2001. године ставили смо на располагање наше капацитете за снабдевање питком водом. То су резерво-

САРАДЊА СА МИНИСТАРСТВОМ ОДБРАНЕ

У Црвеном крсту Србије са великим задовољством истичу веома плодну сарадњу са Министарством одбране и Војском Србије. Сарадња има континуитет и садржи висок квалитет. Активности су бројне и разуђене.

– Управо тако. На пример, Црвени крст Србије је, на позив Војске Србије, учествовао на курсевима за Цивилно војну сарадњу у априлу и новембру ове године. У јуну, Црвени крст Србије је активно учествовао на округлом столу о интеграцији права оружаних сукоба у војну наставу, који је организовао Међународни комитет Црвеног крста. Даље, Црвени крст Србије је представио рад наше организације на курсу за подофицире, а потписан је и Споразум о сарадњи Министарства одбране, МКЦК и Црвеног крста Србије о заједничким активностима током ове године у области ширења знања о Међународном хуманитарном праву и учешћа Црвеног крста у војним вежбама.

Сем тога, редовно су остварени контакти са Министарством одбране и Војском Србије у виду учешћа на манифестацијама, припремама студената Војне академије за такмичења из области Међународног хуманитарног права и билатералних радних састанака. У сарадњи са Министарством одбране, Црвени крст Србије обучава војнике на цивилном служењу војног рока из области Међународног хуманитарног права и прве помоћи – наглашава Саша Аврам, стручни сарадник за Међународно хуманитарно право и међународну сарадњу.

ари са по хиљаду литара, веома покретни, у могућности да се поставе где год локални штаб одлучи да треба снабдети становништво. Када Црвени крст обезбеђује такве капацитете, ми растеређујемо локална комунална предузећа, ватрогасну и друге службе. Затим, имамо опрему с којом можемо да произведемо 4.000 литара пијаће воде на сат. Значи, ако нам је пречистач у погону десет сати дневно, а толико може да ради, произвешћемо 40.000 литара дневно, што задовољава потребе 8.000 људи. Опремом рукују веома квалификовани људи, чланови Националног тима Црвеног крста за пречишћавање воде и водоснабдевање у ванредним ситуацијама, који су обучени на међународним курсевима. Следећег пролећа почиње обука Националног мобилног техничког тима Црвеног крста који ће по јединственим процедурама радити са техничком опремом. Имамо срж екипе коју чине људи са искуством из поменутих догађаја и сада радимо на регрутовању већег броја волонтера и запослених у структурама Црвеног крста, како би смо били ефикаснији у употреби расположивих средстава. Веома је добро што је то препознато у званичним структурама.

Током обиласка недавно одржане вежбе „Сигуран пут“, министар одбране Драган Шутановац био је веома заинтересован да сазна што више о нашим капацитетима, чиме то све располажемо. Дакле, на који начин би се Министарство одбране и у којим приликама могло ослонити на Црвени крст Србије. Посебно су биле занимљиве сушилице, пречистачи воде, опрема за привремени смештај евакуисаних људи...

Шта би држава, односно влада могла да учини како би се Црвени крст Србије појавио у међународним хуманитарним мисијама?

– Законик који треба да се донесу, искрено се надамо, биће усклађени са нашом улогом и задацима. У складу са тим, створиће се претпоставке и услови који могу обезбедити учешће и у међународним хуманитарним мисијама. Црвени крст Србије има у сваком граду, односно општини своју организацију. Свака од њих располаже обученим екипама за деловање у несрећама. То је снага од 2.100 људи. Сем тога, у седиштима административних округа налазе се јединице које имају више опреме од мањих општина и оне су дужне да помогну њиховим општинским организацијама уколико дође до несреће. Национални тимови имају задатак да хитно помогну на било којој тачки широм државе. То не значи да тај тим месецима остаје на терену. Његов задатак је да постави опрему и обучава локалне ресурсе у

руковању средствима. Само један човек остаје да надзира и руководи радом, а остали чланови екипе се враћају у базу.

Поред ових екипа, Црвени крст Србије има и национални тим за процену последица несреће, анализу потреба угроженог становништва и координацију на терену. То су посебно обучени чланови тима, који брзо прикупљају, обрађују податке и још брже извештавају наш секретаријат. Тај тим је од 2005. сваке године био у акцији и показао да је вишеструко користан.

Морам да напоменем како смо у овој години завршили обуку тимова за деловање у несрећама у 11 општина (165 људи). На тај начин смо заокружили целину. У Србији само две општине немају обучене екипе, али су оне у плану за почетак следеће године. Дакле, постоји развијена мрежа обучених јединица, а у свакој општини обучено језгро које уме да одговори у првим моментима несреће. Колико је јака наша национална мрежа, толико мање морамо да се ослањамо на међународну помоћ у људству. Достигли смо такав степен развоја, обучености људи и квалитета опреме да Међународни покрет у региону најозбиљније рачуна на нас. Као доказ томе, служи и податак да је један од чланова нашег тима за процену и координацију био ангажован у Пакистану после разорног земљотреса и да сам ја у два наврата био у Румунији за време поплава, као и у Бугарској где сам учествовао у процени последица несреће. Имамо властито и међународно искуство – закључује господин Лошонц.

БОРБА ПРОТИВ ТРГОВИНЕ ЉУДИМА

Болна тачка савременог света јесте трговина људима. Атаком на људско достојанство, слобода као основно људско право бива погађено на најбржалнији начин. Често су и деце жртве својеврсног насиља. Црвени крст Србије се активно укључио у борбу против зла глобалних размера. Јелена Анђелић је стручни сарадник за међународну сарадњу и координатор Програма борбе против трговине људима:

– Захваљујући свом хуманитарном карактеру и широкој распрострањеној функционалној мрежи, Црвени крст Србије представља корисног партнера властима, међународним организацијама и невладиној сектору. Од децембра 2005. године Црвени крст је постао члан Националног тима за борбу против трговине људима, а правни основ за спровођење те активности чини *Закон о Црвеном крсту Србије* (члан 6, члан 9, став 2, члан 13 и члан 14). Програм је финансиран из донације Министарства спољних послова Норвешке и Норвешког Црвеног крста, уз подршку Данског Црвеног крста. Општи циљ програма је смањење ризика од трговине људима и ублажавање људских патњи изазваних том појавом. Циљеви примене програма Црвеног крста Србије потпуно су у складу са стратешким циљевима које је усвојила Влада Републике Србије.

Ради унапређења рада и успостављања добре координације са партнерима, Црвени крст Србије је основао радну групу која се бави питањима миграција и борбе против трговине људима. Њени чланови су делегирани представници Министарства унутрашњих послова, Министарства спољних послова, Министарства за род и социјалну политику, Министарства здравља, Комесаријата за избеглице, председавајући Европске мреже Националних друштва Црвеног крста и Црвеног полумесеца за питања миграната и тражилаца азила, те представници организација Црвеног крста у градовима и општинама који су најактивнији у спровођењу Програма борбе против трговине људима.

Како би обезбедио посвећеност својих волонтера и запослених, Црвени крст Србије је током 2006. године спровео прве едукације управо за ту циљну групу. Десет семинара за младе резултирало је бројем од 307 едукатора који су наставили ширење знања из те области међу својим вршњацима.

Током ове године организовано је и седам едукација за нове едукаторе, чиме је обухваћено 230 људи. Ради задржавања постојећих волонтера који су показали изузетне резултате, у сарадњи са Криминалистичко-полицијском академијом организовали смо три семинара вишег степена обуке, чијим су завршетком ти млади људи сте-

кли звање тренера, али и знање да о том проблему могу да образују вршњаке широм Европе.

У сарадњи са Министарством здравља, Министарством за рад и социјалну политику, Криминалистичко-полицијском академијом, Службом за заштиту жртава трговине људима и Институтом за судску медицину, Црвени крст Србије је организовао семинаре за докторе, медицинско особље и представнике Центара за социјални рад под називом „Контакт са жртвом трговине људима – како препознати и реаговати“.

У сарадњи са Службом за заштиту трговине људима, Министарством рада и социјалне политике, Центрима за социјални рад, током ове године обезбедили смо помоћ за 25 идентификованих жртава. Веома је важно да је Црвени крст Србије успео да успостави такву дистрибуцију помоћи која у потпуности поштује заштиту идентитета, а у сагласности са донаторима ставља је на располагање жртви, не само у моменту хитног збрињавања и подмирења основних потреба, већ и у ситуацији њене реинтеграције, напуштања склоништа и започињање самосталног живота. Ширењем информација о постојању проблема и активностима свих релевантних партнера, постиже се резултат већи него што било која организација или институција може сама да постигне – каже Јелена Анђелић.

ТРОСТРУКИ ПРВАЦИ ЕВРОПЕ

Једна од запажених активности, рекли бисмо знак распознавања Црвеног крста у целом свету па и код нас, јесте прва помоћ. Иако није медицинска наука, резервисана само за здравствене раднике, већ знање којим би било корисно да сви располажемо – прва помоћ може спасити живот или најмање ублажити последице несреће и повређивања. То је збир знања, вештине, брзине, алтруизма, пожртвовања, ентузијазма, хуманости...

Код свакодневних несрећа у саобраћају, на улици, у спорту, па до масовних несрећа као што су поплаве, пожари, земљотрес... неопходно је да они који пружају прву помоћ, спасавају и брину о повређенима док не стигне медицинско особље.

О томе говори др Љубица Алексић, стручни сарадник Црвеног крста за прву помоћ:

– Задатке можемо поделити у неколико група: едукација различитих популационих група (школска деца и млади, запослени у професијама високог ризика, припадници спасилачких екипа), обезбеђење јавних скупова и манифестација екипама прве помоћи, такмичења у првој помоћи и промоција прве помоћи и њеног значаја међу најширом популацијом.

Пажњу јавности смо скренули освајањем првенства Европе по трећи пут за редом. На тај начин смо прелазни пехар освојили у трајно власништво. Ове године такмичење 28 најбољих екипа нашег континента одржано је у Ливерпулу. Надметање траје читав дан и веома је напорно. У задатом року треба решити сваки од петнаестак задатака – симулираних ситуација несрећа са великим бројем повређених. Иако је наш тим био најмлађи на првенству, освојио је победничку титулу. Шест средњошколца, волонтера Црвеног крста Палилула

Троструки европски прваци: екипа прве помоћи Црвеног крста Србије на трци формуле 1 у Монаку

показало је највише кад је требало. Иначе, за Европско такмичење одређујемо екипу по најправеднијем критеријуму. Креће се од општинског нивоа па све до државног такмичења. Углавном је реч о средњошколцима и студентима. На тај начин добијамо велики број квалитетно обучених и мотивисаних младих волонтера који сутра могу да одговоре свим задацима.

Наше екипе прве помоћи обезбеђивале су низ јавних скупова и манифестација, као на пример првенства Европе у кошарци и одбојци, олимпијском трчању, Београдски маратон, EGZIT фестивал и друге музичке спектакле... Због својих победа на Европском такмичењу, велико признање добили смо и од Црвеног крста Монака, који нас је позвао да заједно са њиховим екипама обезбеђујемо трку Формуле 1. Тај изазов смо прихватили са задовољством и имали смо веома корисно искуства. Реч је о веома слојеној концепцији обезбеђења. Брза возила, пуно буке, велики број гледалаца, висока температура, целодневни рад поред стазе... Све смо учинили на најбољи могући начин, на нашу радост и велико задовољство наших домаћина.

Иначе, веома добру сарадњу имамо са противпожарном и саобраћајном полицијом, чије припаднике обучавамо сваке године. Од прошле године започели смо и обуку војника на цивилном служењу војног рока. То је огроман посао који остварујемо у сарадњи са Министарством одбране. Обука се одвија у преко 90 општинских организација широм Србије. Војници похађају 30 часова обуке и на крају полажу испит. За сада све тече по плану, обуку је прошло преко 9.000 војника на цивилном служењу из целе Србије. Такође, обучавамо и запослене у фирмама и организацијама. Међу организацијама које су се одлучиле да обуку својих радника у првој помоћи повере Црвеном крсту има и великих домаћих компанија али и међународних организација, амбасадама...

Посебна област нашег рада је едукација деце и младих. У том смислу делујемо у складу са „Стратегија развоја здравља младих“ Министарства здравља која често повређивање (у школи, спорту, саобраћају) истиче, као битан проблем међу популацијом младих. Сваке године око 10.000 школске деце и студената, савлада основне вештине прве помоћи у организацији Црвеног крста Србије – каже др Љубица Алексић. ■

Бранко КОПУНОВИЋ

Тактичка вежба војне полиције

На интервидовском полигону *Пасуљанске ливаде* организована је тактичка вежба са бојним гађањем – *Одељење војне полиције у дејству против терориста на земљишту*. Специјалистичка обука професионалних војника изведена је током петодневног логоровања 25. батаљона војне полиције.

Командант Гарде пуковник мр Горан Радовановић истакао је да вежба представља део колективне обуке професионалних војника после пријема у јединице. Према његовим речима, на поменутој тактичкој вежби они су приказали одговарајући ниво оспособљености и доказали да своја знања и вештине могу успешно преносити и на војнике који редовно служе војни рок у јединицама са оружјем.

Команда Гарде задовољна је одзивом младића у акцији *Буди професионалац* Војске Србије, где су практично сва места у јединици попуњена. ■

М. И.

Повећан одзив регрута

На служење војног рока у децембарској класи одазвало се 4.845 регрута, односно 97 одсто од укупног броја позваних.

На служење у цивилној служби упућено је 3.664 регрута.

У децембарском року показано је мање занимање за служење војног рока у цивилној служби, јер се у односу на септембар пријавило 1.740 регрута мање.

Од укупног броја војника у децембарској класи, 57 одсто се одлучило за служење војног рока са оружјем, а 43 одсто за цивилно служење. ■

Војно школство на Међународном сајму образовања

Пети међународни сајам образовања „Путокази“, који је окупио око 70 еминентних образовних институција из Србије и иностранства, одржан је у Новом Саду. Већ четврти пут на том својервном фестивалу образовања учествовали су и представници Војне академије и Војне гимназије.

Сајам образовања је и ове године ученицима и будућим студентима на једном месту пружио увид у понуду смерова, услове уписа и планове и програме образовних институција основног, средњошколског и високошколског нивоа.

Првог дана сајма, на трибини у Конгресном центру „Мастер“, о условима живота и рада у војним школама говорили су начелник Војне академије генерал-мајор мр Видосав Ковачевић, начелник Војне гимназије пуковник мр Милан Стевић, начелник Управе за школство у Сектору за људске ресурсе пуковник др Младен Вуруна, студенти Војне академије и ученици Војне гимназије. ■

Б. М. П.

Курс за официре логистике у мултинационалним операцијама

У организацији Центра за мировне операције Здружене оперативне команде ГШ ВС (ЦМО), уз подршку Министарства одбране Аустрије, од 1. до 12. децембра, одржан је регионални курс за официре логистике у мултинационалним операцијама. Курс су похађала 24 слушаоца из седам земаља, Србије, Аустрије, Босне и Херцеговине, Бугарске, Македоније, Словеније и Црне Горе. Предавачи на курсу били су експерти из Аустрије и Грчке, али и официри из Министарства одбране и Војске Србије са специфичним знањима и искуствима из области мултинационалних операција.

Поздрављајући полазнике курса, начелник ЦМО пуковник Јелесије Радивојевић истакао је да је курс, квалитетом садржаја који се на њему обрађени, привукао учеснике из више земаља региона. Аустријски изасланик одбране у Београду пуковник Јозеф Хелцл нагласио је важност улоге коју логистичари имају у мултинационалним операцијама због чега њихова обука на курсевима попут овог у Београду има изузетан значај.

Полазници курса развијају способности потребне за обављање дужности официра логистике у командама јединица ранга батаљона и у националном елементу за подршку. ■

А. А.

98. АВИЈАЦИЈСКА БАЗА

Модуларност ваздухопловних снага

Овогодишњи налет краљевачких и нишких пилота износи у просеку 25 до 30 сати и већи је од укупног налета у протеклих пет година. Број исправних авиона и довољне количине горива омогућили су да се и млађи пилоти оспособљавају за наменске задатке.

Средином јуна 2007. године формирана је 98. авијацијска база. Са организацијско-мобилизацијским променама у Ваздухопловству и противваздухопловној одбрани, у њен састав ушли су 98. ловачко-бомбардерски авијацијски пук и 119. хеликоптерски пук, али и 285. и 161. ваздухопловна база.

Нови ваздухопловни састав задржао је функције и надлежности преформираних јединица и преузео део задатака некадашње 353. извиђачко-авијацијске ескадриле. Тиме су пред краљевачке и нишке ваздухопловце постављени сложенији и обимнији професионални захтеви.

Годину и по након формирања Авијацијске базе, са командантом пуковником Дејаном Јоксимовићем и најодговорнијим старешинама јединице разговарали смо о ефектима поменутих организационих промена, оспособљавању припадника Базе и проблемима који отежавају свакодневни рад ваздухопловаца.

■ Сложени задаци

– Обједињавањем јединица са аеродрома Лаћевци, Ниш и Поникве у јединствен састав наследили смо и њихове задатке и традицију. Ипак, остварили смо непрекидност у раду, као мало која ваздухопловна јединица у окружењу. Побољшање материјалне базе омогућило нам је да изводимо различите врсте обуке. Са садашњом организацијом База је добила нове задатке, које успешно извршава. Тешкоће које су пратиле размештање људства и технике на три аеродрома успешно смо превазилазили оперативнијим радом Команде – каже командант 98. авијацијске базе пуковник Дејан Јоксимовић.

Пуковник Дејан Јоксимовић, командант 98. авијацијске базе

Нема сумње да је обједињавање борбеног и логистичког сектора и смањење нивоа одлучивања омогућило ефикасније командовање и бољу оперативност и функционалност јединице у раду. Нова организацијска решења, поготово раздвајање пилотског и техничког сектора, још се преиспитују и код нас и у ваздухопловствима осталих земаља. У већини оружаних снага земаља које су чланице Северноатлантског савеза размишља се о поновном обједињавању техничких и авијацијских јединица, како би се, пре свега, обезбедио принцип модуларности снага.

– У нашим условима – тврди начелник Штаба потпуковник Предраг Милобратовић – модуларност можемо постићи на нивоу Базе, али сама ескадрила то не може остварити.

Организацијске промене наметнуле су нова правила и упутстава, која се сада преиспитују у практичном раду.

– Пракса још није дала дефинитивне одговоре на питања о квалитетима и недостацима нових решења – напомиње потпуковник Милобратовић – али неке показатеље у Авијацијској бази имамо и даћемо адекватне предлоге вишим нивоима командовања за одређена побољшања, како бисмо Базу организовали у складу са нашим потребама.

■ Година преокрета

Другим речима, то значи да у оквиру постојећег броја људи треба учинити одговарајуће организацијско-формацијске измене, како би се функционално побољшао рад команди и јединица. Важно је нагласити да кадровски квалитет и висок степен попуњености постојећих формацијских места гарантују успех на путу до стварања оптималне организације Базе у наредном периоду и стварање услова за извршавање наменских задатака. За сада, сматрају надлежни, основна одлика рада у 98. авијацијској бази јесте да се бројни и сложени задаци изводе у кратким роковима, те да су припадници јединице изузетно оптерећени, јер се уз редовне задатке ангажују и у Копненој зони безбедности или за чуварску службу.

Надлежни у 98. авијацијској бази истичу да је 2008. година преокрета и да је у њој прекинут већ дугогодишњи лош приступ обуци пилота и извођењу вежбов-

Конверзија војног аеродрома

Министар одбране Драган Шутановац и представници локалних самоуправа Рашког округа разговарали су недавно у Новом Пазару о могућностима конверзије аеродрома у Лађевцима. Закључили су да конверзија војног аеродрома у цивилно-војни представља интерес свих општина и да би то допринело развоју региона. Недавно су и представници Златиборског округа и словачке регије Нигра посетили аеродром „Поникве“ код Ужица како би сагледали могућности за конверзију и тог аеродрома.

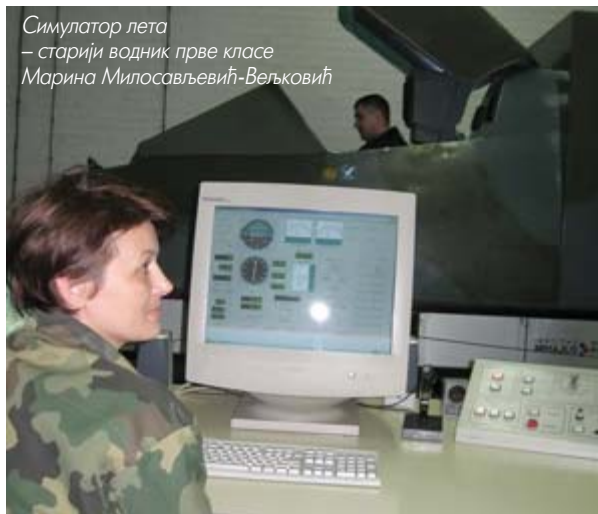
них активности. Овогодишњи налет краљевачких и нишких пилота износи у просеку 25 до 30 сати и већи је од укупног налета у протеклих пет година. Додуше, број налета још није достигао планирану и захтевану цифру од 80 до 120 сати по пилоту. Превaziђен је, дакле, некадашњи проблем недостатка горива. Напори најодговорнијих људи Авијацијске базе и залагање наставника летења дали су резултате и остварени су велики помаци, пре свега, у обуци младих пилота.

– Постојећи број исправних авиона и довољне количине горива – каже начелник Реферата за борбену готовост и употребу авијације мајор Александар Милићевић – омогућили су да се и млађи пилоти оспособљавају за реализацију наменских задатака. Наиме, припадници млађих генерација пилота на Војној су академији оспособљени да лете само по дану и у мањем обиму инструментално, мада би требало да буду оспособљени за дневно, ноћно и инструментално летење. У протеклим годинама, због недостатка горива, нисмо били у могућности да реализујемо обуку, јер смо једва одржавали и тренинг према постојећим профилима. Ове године, део пилота обучили смо за летење ноћу и пружање ватрене подршке, тако да се ниво њихове оспособљености повећао за 30 посто. На тај је начин смањен јаз у оспособљености између иску-

Симулатор лета

На аеродрому Лађевци постоји симулатор лета, који омогућава комплетно инструментално летење, увежбавање различитих процедура приликом отказа у авиону и поступке у ванредним ситуацијама. Сви пилоти, посебно млађи, у току месеца проведу по пет-шест сати на симулатору лета.

Симулатор лета
– старији водник прве класе
Марино Милосављевић-Вељковић

снијих и млађих пилота, мада се квалитет пилота не мери само према оспособљености већ и по годинама летења.

Од заменика команданта 241. ловачко-бомбардерске авијацијске ескадриле мајора Дејана Желија сазнали смо да ескадрила има основну намену да пружи ватрену подршку јединицама Копнене војске и Речне флотиле и да се млади пилоти оспособљавају за такве задатке.

Најважнија вежбена активност ескадриле била је заједничка вежба са Другом бригадом на интервидовском полигону „Пасуљанске ливаде“, када је пар „орлова“ успешно дејствовао по циљевима на земљи. Припадници ловачко-бомбардерске ескадриле имају и редовну обуку на школско-тактичком полигону „Чента“, где сваког месеца изводе гађања, ракетирања и бомбардовања.

Нажалост, 241. ескадрила остала је без полигона за увежбавање ватрених дејстава, јер се полигон „Бошњаци“ код Лесковца налази у ваздушној зони безбедности од 25 километара. Велике тешкоће у обуци ствара и немогућност поправке двоседа „Орла“, који већ годину дана не лети због недостатка резервоара.

Јединице 98. авијацијске базе извеле су у 2008. години 58 гађања, ракетирања и бомбардовања на школским и тактичким полигонима. Резултатима у обуци треба придодати редовне обавезе, тренаже за наменске задатке и ефикасна реаговања у ванредним ситуацијама. Припадници нишке 119. мешовите хеликоптерске ескадриле, којом командује потпуковник Сениша Стаменов, успешно су гасили пожаре на Старој планини и у околини Параћина.

Надлежни сматрају да уз техничку модернизацију капацитета могу следеће године оспособити све пилоте за наменска дејства.

– Квалитетан и искусан кадар имамо, али су нам потребни и ресурси да квалитетно реализујемо задатке. Најпре да обезбедимо садашњи ниво снабдевености горивом. За додатно оспособљавање младих пилота јединици су неопходни ваздухоплови и резервни делови – каже пуковник Дејан Јоксимовић.

Припадници ваздухопловно-техничког батаљона одржавају солидан ниво исправности употребљивих ваздухоплова, али проблем ствара све већи број неисправних авиона и хеликоптера због недостатка резервних делова.

Снимко Игор САЛИНГЕР

Без промашаја

Тежишни задатак припадника 714. противоклопне хеликоптерске ескадриле јесте оспособљавање за борбену употребу. Према речима помоћника команданта ескадриле за навигацију мајора Веселина Милановића, током 2008. и 2007. године јединица је извела већи број гађања. Постигнути су одлични резултати. Током једног увежбавања, на три узастопна гађања, припадници јединице гађали су без промашаја. Прецизност поготка зависи од увежбаности посаде и усклађености рада пилота и оператера. Оператери вежбају и на тренажерима, а током године имали су и по пет стотина опаљења.

Дан авијацијске базе

На аеродрому „Лађевци“ код Краљева, 28. новембра обележена је 59. годишњица 98. авијацијске базе. На тај дан, 1949. године основан је 198. ваздухопловни ловачки пук, у саставу 39. ваздухопловне дивизије, на аеродрому у Скопљу.

Команда Бригаде, са делом јединица, смештена је 10. фебруара 1992. са скопског аеродрома „Петровац“ на аеродрому „Лађевци“. Од јединица које су биле распоређене на аеродромима у Нишу, на „Пониквама“ и „Лађевцима“, 13. јуна прошле године формирана је 98. авијацијска база.

Командант Базе пуковник Дејан Јоксимовић нагласио је на свечаности да су бројне генерације пилота, техничара и стручњака различитих специјалности уложили године рада како би онима који долазе пренеле знања и вештине стицане скоро шест деценија.

На аеродрому су била изложена и средства ратне технике – авиони „орао“ и „супергалеб“, али и хеликоптер „газела“, те систем противваздухопловне одбране „бофорс“.

квалитетно сарађује са цивилним структурама у Чачку и Краљеву. У оквиру међународне војне сарадње, аеродром Лађевци посетили су страни војни изасланици и представници Европске команде Оружаних снага САД и Националне гарде Охаја, који су презентовали рад у америчким ваздухопловним базама и одржали семинар подофицирима.

– Надамо се новим ваздухопловима, достојним наших знања и вештина, али пре свега, још већем броју часова проведених у ваздуху, јер се ми, ипак, тамо најбоље осећамо – закључио је командант Авијацијске базе. ■

Зоран МИЛАДИНОВИЋ

Стрпљење и прецизност
– војни службеници
Маријана Лазих-Вучковић
и Зора Милић у радионици

ЖЕНЕ –
ПРОФЕСИОНАЛНИ
ВОЈНИЦИ

ПРЕЦИЗНОСТ И НЕЖНОСТ

Поред уређаја за управљање и командовање ватром – десетар по уговору Снежана Чинчурак

Десетар по уговору Биљана Милетић одговорна је за везе командовања

У 240. самоходном ракетном дивизиону ПВО, међу многобројним професионалним припадницима Војске Србије, на одговорним и захтевним дужностима, налази се и неколико дама

Војни службеници – Маријана Лазих-Вучковић, електроничар за ракетне системе и Зора Милић, механичара за радарско-рачунарска средства – већ двадесет година раде у Војсци, у 240. самоходном ракетном дивизиону ПВО. Без њих се не може замислити борбена исправност бројних електронских склопова, који чине окосницу те ракетне јединице.

И Маријана и Зора завршиле су двогодишње школовање у некадашњој Војној школи стручних радника у Рајловцу. Војну каријеру започеле су у бањалучком Ваздухопловном заводу „Космос“. И док је Маријана у Бањи Луци радила све до 1992. године, Зора се, са супругом који је такође старешина, селила из гарнизона у гарнизон – од Скопља, Ниша, Краљева. После више година среле су се поново у новосадској касарни „Југовићево“, у истој јединици.

Поправка и одржавање сложених електронских склопова радара и ракетних лансера, поред високе стручности, знања и искуства, захтевају прецизност и стрпљење. Скоро да нема квара који Маријана и Зора, помоћу прецизних инструмената и алата, не могу открити и поправити. Често раде на отвореном, у свим временским условима – високим температурама, хладноћи, киши, снегу. Бројна су и прековремена ангажовања, када то потребе јединице захтевају. А потребно је бити и мајка и домаћица. Ипак, и Маријана и Зора су задовољне. И после двадесетак година „војниковања“ посао не би мењале.

Ни десетари по уговору Снежана Чинчурак из Савиног Села, надамак Врбаса, и Биљана Милетић из Футога, покрај Новог Сада, нису одолеле униформи и војном позиву. Већ после средње школе ступиле су у професионалну војну службу, у ракетну јединицу ПВО. Снежана је на дужности другог оператора на уређају за командовање и управљање ватром, а Биљана послужилац на радио-релејном уређају.

Према речима команданта дивизиона потпуковника Миодрага Надлачког, Биљана и Снежана успешно извршавају задатке, иако су тек неколико месеци у тој јединици. ■

Б. М. ПОПАДИЋ

ПОЛИГОН

ОБУКА ПРОФЕСИОНАЛНИХ ВОЈНИКА

УСАВРШАВАЊЕ ВОЗАЧКИХ ВЕШТИНА

У батаљону саобраћајне службе Центра за обуку логистике у Краљеву, 1. децембра, започела је обука професионалних војника возача из јединица Војске Србије, који су недавно примљени у војну службу

Обука 57 професионалних војника, који су распоређени у батаљону саобраћајне службе у Краљеву, трајаће до 26. децембра. Сви имају возачку дозволу категорије „Ц“ или „Ц“ и „Е“. У току стручно-специјалистичке обуке напредоваће возачке вештине на више типова моторних возила у различитим, временским и теренским условима, а оспособиће се и за задатке који их очекују у јединицама.

ЗАВРШНИ ВОЈНИЧКИ ИСПИТ

Професионалним војницима који успешно заврше обуку биће издати сертификати за возаче војних моторних возила у Војсци Србије и Министарству одбране. Како кажу, то ће им обезбедити и већу сигурност на послу.

Десетар Марко Стојановић из Младеновца ради у 25. батаљону војне полиције у Београду. Распоређен је на дужност војног полицајца возача. Однедавно је на обуци у краљевачком центру. Уверен је да ће му за посао користити знања која стекне и возачке вештине којима додатно овлада.

И разводник Зоран Орешчанин, из Србобрана, на дужности у новосадском 19. логистичком батаљону у касарни „Тврђава“, сматра да ће се у Центру усавршити у управљању моторним возилима. Како истиче, за војну службу одлучио се првенствено због редовне исплате зарада, бенефицираног радног стажа и здравственог осигурања.

Командант Центра за обуку логистике пуковник Милорад Димитријевић истиче да су професионални војници возачи потребни у већини јединица Војске Србије. Зато ће састав који изводи њихову обуку у будућности имати и већи значај.

– Један од најважнијих и најзначајнијих задатака батаљона је сте обука професионалних војника возача, која ће се надаље планирати на нивоу Генералштаба Војске, јер се очекује већи број кандидата. Искуство кадра, одговарајућа инфраструктура и материјална база Центра обезбеђују квалитетну обуку, доприносе професионализацији Војске и већој безбедности саобраћаја – наглашава пуковник Димитријевић.

Надлежни истичу да је интересовање за професионалну војну службу велико. Поред општих услова, кандидати за возаче морају имати и возачку дозволу најмање „Ц“ категорије.

Мајор Зоран Вуковић, командант батаљона за обуку саобраћајне службе, каже да ће се професионални војници оспособљавати и на средствима интегралног транспорта, за возаче вучних возова борбених возила и за задатке у мировним мисијама.

Сваки професионални војник који је на обуци у Краљеву похађа часове прописа о безбедности саобраћаја на путевима, познавања и одржавања моторних возила. Такође, практично надограђује возачке вештине на војном полигону Берановац и у јавном саобраћају.

После оспособљавања у Центру, обука професионалних војника наставља се у јединицама у које су распоређени. ■

Више од 490 војника септембарске генерације, у касарни „Војвода Радомир Путник“ у Горњем Милановцу, завршило је евалуацију – практични, завршни испит индивидуалне специјалистичке обуке службе телекомуникација. Војници су, на тај начин, стекли потврду да су стручни за оно чиме се током службе војног рока баве. Касније сертификат могу искористити и за добијање статуса професионалног војника.

Мајор Драган Јевтић истиче да је тежиште усмерено на проверу знања, али и практичних вештина војника, које су стекли током обуке.

„Проверавана су знања и вештине војника за постављање и коришћење уређаја телефонско-линијске специјалности. Практични део односио се на рад са уређајима и обављање саобраћаја“, рекао је мајор Јевтић и додао да је евалуација круна војничке обуке. Вредновање и додељивање сертификата мотивишу војнике да уложе додатне напоре како би постигли што боље резултате током обуке. ■

М. Л.

БРАТ БРАТУ – КОМАНДИР

У касарни „Војвода Радомир Путник“ у Горњем Милановцу, до сада није забележено да брат рођеном брату буде надређен. Наиме, командир чете Горан Марковић (31), из Ужица, претпостављени је старешина брату Дејану (28).

Укидањем ужичког корпуса пре три године, Горан је добио премештај у Горњи Милановац. А његов брат Дејан, од пре месец и по дана, распоређен је код њега у јединицу, на специјалистичку обуку. Како кажу, нису слутили да ће се једног дана обојица наћи у истој касарни.

– У строју се зна ко је старији, односно ко је коме подређен и надређен. Мој брат нема привилегија и према њему се односим као и према осталим војницима. Узајамно поштовање је најважније – каже Горан, који је после средње школе завршио Војну академију, док је његов брат апсолвент на Теолошком факултету. ■

М. Л.

Милош ЛУКИЋ

ИНЖИЊЕРЦИ ТРЕЋЕ БРИГАДЕ НА ЗАДАТКУ

Још једна војничка мисија

Пројекат изградње пута Куршумлијска Бања–село Рашевац реализује се у оквиру цивилно-војне сарадње Треће бригаде Војске Србије и општине Куршумлија. Финансијска средства обезбедило је Министарство за инфраструктуру Републике Србије, а радове изводе припадници 310. инжињеријског батаљона из Прокупља.

Припадници 310. инжињеријског батаљона Треће бригаде Копнене војске из Прокупља започели су 25. новембра изградњу пута од Куршумлијске бање до села Рашевац, дужине 11,8 километара.

Командант Треће бригаде пуковник Чедомир Бранковић и председник општине Куршумлија Зоран Вучковић приказали су пројекат министру одбране на састанку 29. октобра. Том приликом министар је посетио Рашевац, удаљен 22 километара од Куршумлије, и 320 метара од административне линије са Косовом и Метохијом. Село има само 12 старачких домаћинстава, јер су његови млађи житељи отишли у околне градове тражећи посао.

Према речима председника општине, Министарство за инфраструктуру издвојило је за радове 1,8 милиона динара, али је општина затражила још 700 хиљада динара, како би пут био што квалитетније направљен. Инжињеријска јединица Треће бригаде радове изводи по непрофитабилним ценама.

Изградњом пута створиће се услови да више стотина људи из села Рашевац, Тачевац, Вукојевац, Врело и Шатра добије бољу комуникацију са административним центром Куршумлијом.

Вредна екипа

Екипу инжењераца предводи мајор Бојан Миленковић. На радовима су ангажовани искључиво професионални припадници Војске – заставник Горан Мицевски, руковалац копачем разводник Милан Ивковић, руковаоци ваљком Славољуб Марјановић и Живојин Арсић, руковаоци утоваривачем десетари Љубиша Пејић, Саша Тонић и Љубиша Дамјановић, возачи десетари Драган Стаменковић, Владан Крстић, Љубиша Стојиљковић и Љубиша Јовановић, десетар Душан Бакић и руковалац моторном тестером Славиша Станојевић.

До сада су ископали више од 1.500 кубика земље и другог материјала и завршили 8,3 километра пута. Завршетак радова очекује се за две недеље.

– Општина Куршумлија има лошу путну инфраструктуру и 774 километара некатегорисаних путева, што је, свакако, један од узрока великих миграција последњих неколико година – каже Зоран Вучковић.

Како очекује потпредседник општине Дејан Милошевић, у села ће се после изградње пута вратити млади људи.

Начелник Одсека за цивилно-војну сарадњу Треће бригаде потпуковник Предраг Младеновић наглашава да ће од пута корист имати и Војска, јер се у општини Куршумлија налази 105 километара административне линије, а бројна села на линији, попут Тачевца, Вукојевца и Пардуса опустела су и остала без становника. С друге стране, реновирани пут омогућиће јединицама Војске Србије да ефикасније и брже интервенишу у случају потребе.

Радови на терену започели су у време када већина грађевинских фирми завршава радну сезону.

– То је усложнило ангажовање наше инжењеријске јединице, али је отворило могућност да проверимо оспособљеност за наменске задатке у тешким временским и земљишним условима – истиче командант 310. инжењеријског батаљона потпуковник Драган Станојевић.

Мештани Рашевца, Шатре и осталих села захвални су за оно што Војска чини како би побољшала њихов свакодневни живот и стандард. ■

Зоран МИЛАДИНОВИЋ

Сарадња са италијанским центром за опекотине

Делегација Центра за опекотине из Палерма, коју је предводио директор др Франческо Конте, боравила је недавно у тродневној посети Војномедицинској академији. Госте из Италије примио је начелник генерал-мајор проф. др Миодраг Јевтић.

Протокол о сарадњи две установе, у области пластичне хирургије и молекуларне биологије, потписали су генерал Јевтић и професор Конте.

Италијански стручњаци пренели су колегама из Србије искуства на скупу посвећеном *Биотехнологији ткива коже и примени биотехнолошких продуката у клиничкој пракси*, који је, том приликом, организован на ВМА. Такође су обишли Клинику за пластичну хирургију и опекотине и Институт за медицинска истраживања. ■

Седница Наставно-научног већа ВМА

Редовна, 502. седница Наставно-научног већа Војномедицинске академије одржана је 4. децембра. На њој су у звање редовног професора изабрани – генерал-мајор проф. др Миодраг Јевтић, пуковник проф. др Зоран Поповић, војни службеник проф. др Жарко Вучинић, пуковник проф. др Дарко Ножић, пуковник проф. др Јефта Козарски и пуковник проф. др Војкан Станић.

У звање ванредног професора изабрани су војни службеници доц. др Маја Шурбатовић, доц. др Злата Бркић и доц. др Мирјана Антуновић.

Потпуковник др сц. мед. Мирослав Павловић и пуковник др сц. мед. Драган Вицић изабрани су у звање доцента. Звање научног саветника за област епидемиологије добио је виши научни сарадник др Новица Стајковић, а др Зорица Лепшановић изабрана је у звање вишег научног сарадника. ■

Представници санитетске службе Војске Црне Горе на ВМА

Војномедицинску академију недавно је посетила делегација Санитетске службе Војске Црне Горе, коју је предводио пуковник др Предраг Мараш. О сарадњи у области лечења, школовања и усавршавања санитетског и медицинског кадра, те заједничким научноистраживачким пројектима и евентуалном учешћу у мировним мисијама разговарали су са руководством те установе.

Генерал-мајор проф. др Миодраг Јевтић, начелник ВМА, истакао је да је наше стратешко одређење унапређење регионалне и међународне медицинске сарадње.

Пуковник Мараш изразио је задовољство досадашњом сарадњом са ВМА, својеврсним лидером у области медицине на Балкану. ■

>>> ПОСЕТА СРПСКИХ ПАРЛАМЕНТАРАЦА – Чланови Одбора за здравље и породицу Народне скупштине Републике Србије посетили су недавно Војномедицинску академију. Начелник те установе генерал-мајор проф. др Миодраг Јевтић истакао је да ВМА представља вредан ресурс Министарства одбране и јединствено национално благо, јер је однедавно део система јавног здравства Републике Србије.

Српски парламентарци сагледали су организацију највеће војномедицинске установе, њен кадровски потенцијал и достигнућа у службама лечења, образовања и научноистраживачког рада. Обишли су и неколико клиника. Посланици су, том приликом, исказали спремност да помогну укључивање ВМА и у академски и научни систем земље.

>>> КОНФЕРЕНЦИЈА БИОХЕМИЧАРА СРБИЈЕ – Институт за медицинску биохемију ВМА, Клинички центар Србије, Друштво медицинских биохемичара Србије и Научни фонд „Професор Иван Беркеш“ организовали су недавно у амфитеатру ВМА *Једанаесту годишњу научну конференцију биохемичара Србије*.

Скупу су присуствовали проф. др Нада Ковачевић, декан Фармацеутског факултета у Београду, проф. др Нада Мајкић-Синг, директор Института за медицинску биохемију Клиничког центра Србије и др Велибор Цанић, директор Коморе биохемичара Србије.

>>> СТРУЧНИ СЕМИНАР О РЕХАБИЛИТАЦИЈИ – Осми стручни семинар – „Дан о рехабилитацији“ – одржан је недавно на ВМА. Скуп су организовали Клиника за физикалну медицину и рехабилитацију, Друштво физиотерапеута Србије и Физијатријска секције Српског лекарског друштва.

Одржано је више стручних предавања, а говорили су пуковник проф. др Ацо Ђуровић, начелник Клинике за физикалну медицину и рехабилитацију, пуковник проф. др Ранко Раичевић, начелник Клинике за неурологију, војни службеник др Марина Килибарда, потпуковник др Дејан Миљковић, мајор доц. др Слободан Обрадовић, потпуковник мр Зоран Трифуновић и виши медицински техничар Гордана Павковић.

>>> НОВИ ПРЕДСЕДНИК НЕФРОЛОШКЕ СЕКЦИЈЕ – За новог председника Нефролошке секције Српског лекарског друштва изабран је пуковник проф. др Зоран Ковачевић, начелник Клинике за нефрологију ВМА.

Састанак Секције одржан је 28. новембра у Пожаревцу. Именоване др Ковачевића представља и признање нефролошкој секцији Војномедицинске академије за досадашњи рад и резултате.

>>> ОБЕЛЕЖЕН ДАН БОРБЕ ПРОТИВ ХИВА – Међународни дан борбе против ХИВ/AIDS-а обележен је 1. децембра и у амфитеатру Војномедицинске академије. Доцент др Весна Шуљгаић, начелник Одељења за превенцију и контролу болничких инфекција ВМА, говорила је, том приликом, о глобалним аспектима проблема те болести и мерама превенције. ■

Припремила Е. РИСТАНОВИЋ

Пише
Бранко КОПУНОВИЋ

Племенита мисија

Вести у црној хроници као да су постале резервисане за младе. Ако нису у главним улогама, онда испишу бар који стубац о својим поступцима. Још ће неко помислити да су нам сва деца таква. Боже сачувај! Нажалост, мало је садржаја у медијима који описују њихова достигнућа, прегнућа, награде... А има их, онолико. Е, сад се питамо јер су мање атрактивни од оних с негативним предзнаком или нам скоројевићки критеријум радије тамном бојом прекрива стварност?

Хајде да кренемо са ведрије стране. На недавно одржаној математичкој олимпијади у Москви, наши гимназијалци освојили су прво место у екипном и пет првих места у појединачном такмичењу. Невероватан успех младих Београђана, који су свој таленат сучелили са вршњацима из технолошки високоразвијених земаља у којима се математика учи и изучава с посебном пажњом, а даровити ђаци прате и у њих се улаже.

Организатор смотре била је надалеко чувена гимназија „Колмогоров“, по чијем је узору основана и Математичка гимназија у српској престоници. Такмичење је било позивног карактера, хоће рећи да се на окупу нашла – елита. Критеријум је био знање, доказано, проверено... Где? Наравно, на престижним местима широм света, тамо где су наши млади протеклих година жарили и палили, те им је уручен позив за пут у главни град Русије. Шта је Русија у математици, науци уопште, узалуд је писати. Награде су освојили ученици Душан Милијанчевић, Александар Васиљковић, Лука Милићевић и Теодор фон Бург. Да се зна!

И тако се стиче међународни углед, а за име нашег главног града надалеко се чује. По добром, наравно. А где се лепше слуша него на музичкој подлози. Славним алтовима, сопранима, баритонима и тенорима, својевремено се придружио и легендарни Ђорђе Марјановић, бар по популарности. За његове концерте по Русије скидана су крзна, накит, златни сатови...

Захваљујући својој виолини, Београђанка Снежана Тинтор је једном приликом упознала Сицилију и човека свог живота – Тина Фавацу. Уметничке, па још у свему сродне душе лако се препознају, наслуте, пожелеле... Тако прича познати италијански уметник о својој супрузи с којом има трогодишњег Симеона. Скраман, одмерен, ведар и комуникативан, нема ни изблиза понашање уображене звезде које извољевају и „печене шеве“ када (нам) долазе на концерте. Сицилијански тенор је једноставан човек, добронамеран у најмању руку. Са својом супругом путује по разним земљама где држе веома посећене музичке серијале „Песме

љубави и сунца“. После Италије, Аустрије, Немачке, Швајцарске и Словеније, симпатичан пар стигао је у Београд.

За Тина је певање радост. Када то публика, попут београдске, осети онда је двострука. Наједном је освојио срца Снежаниних суграђана, колега, пријатеља... Одушевљен је, каже сасвим искрено, атмосфером и уметничким потенцијалом Београда. Са нешто научених речи српског, сасвим се лепо споразумевао с људима који су му прилазили, а он стрпљиво и уз широки осмех одговарао на многа питања.

Брачни пар Тинтор–Фаваца има једноставну људску и уметничку филозофију. Њихова музика спаја људи и шири љубав. Каква племенита мисија. Поготову у време свеопштих криза, рецесија, стагнација, инфлација, претњи, немира, несигурности... Мапа, путујућа музичка оаза греје, буди наду, шири идеју, разгали душу... Чује се!

Жена је инспирација, идеја водиља, надахнуће...

Приче о слабијем и јачем полу се релативизују, војска то најбоље зна. Да није било жене у униформи (стјуардесе), на пример, ко зна шта би снашло 146 путника и девет чланова посаде „боинга 767“ који су летели из Торонта за Лондон. Копилоту не само да је позлило, него је човек доживео тежак нервни спом. Једва су га савладали и изнели из кабине док је једна од највећих путничких летелица била на слетању. Када је постало „густо“ нико од колега није смео за команде, али се храбра жена латила ризичног посла и некако приземљила авион на ирски аеродром Шенон. Па, ко је „јачи“? Осим тога, светска статистика неумољиво показује да, сем осталог, жене живе у просеку читавих пет година дуже од мушкараца.

Знамо поодавно да је подела на „женска“ и „мушка“ занимања стављена ван снаге. Учинио је то савремени свет и његово темпо живота. Ако могу да буду војници и космонаути, зашто би „јачем полу“ припадала предност „по дефиницији“? Можда није најсјајнији пример, али најбољи српски бармен није мушкарац већ дама. На националном првенству у тој вештини, златну медаљу освојила је Марита Барна из Новог Сада.

Ех, да нам је Србија богата колико је лепа где би нам био крај. Додуше, то је опет богатство, али може ли се живети од изгледа. Негде и може. У то нас уверавају новинари и фоторепортери чувеног часописа „Национална географија“ са великим прилогом о задивљујућој природном благу наше земље. А награда угледног издања додељена је Катарини Јовановић за фасцинантне фотографије флоре и фауне Србије. ■

Џон Слејтер,
бивши начелник
Скотланд јарда

Куга 21. века

Постајући неописиво богати, а остајући похлепни, људи из организованог криминала згрнути новац упућују у легалне финансијске токове. Тамо настављају да користе ужасне методе, које су примењивали и пре: лажу, краду, варају и убијају да би и у легалном бизнису постигли незаконите предности и зарадили још више. Њихова оданост усмерена је једино и само ка властитом богаћењу и себичности.

Транзиција у Србији условила је и дубоку социјалну подељеност која је подстакла ширење корупције и организованог криминала до те мере да их грађани, приликом испитивања јавног мњења, описују као један од највећих проблема у свакодневном животу. Но, то није проблем само на нивоу појединачног живота, већ и на путу приступања ЕУ, која је више пута истакла значај борбе против организованог криминала и одсуство жеље да прихвата земље које тај проблем нису регулисале пре уласка у њено окриље. Развијене земље су се пре сусреле са организованим криминалом и непрекидно постављају бееме који треба да их сачувају од те пошасте. Њихово искуство може бити од значаја и за Србију, због чега смо разговарали са саветником за полицију и некадашњим начелником Скотланд јарда Џоном Слејтером.

Велики део Вашег живота посвећен је борби против организованог криминала. Слушајући Ваше наступе, стиче се утисак да је реч о куги савременог доба. Шта га, заиста, чини тако опасним?

– Опасност је у томе што људи најгоре врсте згрћу огромне количине новца од дроге, проституције, трговине људима и оружјем и сличних недела. Постајући неописиво богати, а остајући похлепни, они тај новац упућују у легалне финансијске токове. Када уђу у легалне послове, настављају да користе ужасне методе, које су примењивали и пре: лажу, краду, варају и убијају и у легалном бизнису да би постигли незакониту предност и зарадили још више. Тако могу да утичу на велику број људи и послова, при чему немају обавезе према другим људима, закону, демократији, добру своје земље, доброј владавини. Њихова оданост усмерена је једино и само ка властитом богаћењу и себичности, и то је не само покварено, већ и утиче на растакање друштва и у дужем периоду може уништити државу. Зато сам тако страстан борац против организованог криминала.

Уочљиво је да постоји нека граница иза које закон не може, или неће, више да достигне организовани криминал. Где је повучена та невидљива линија? Да ли је одређује количина новца коју су згрнули, везе са политиком или нешто треће?

– Она се разликује од земље до земље. Људи који су уплетени у организовани криминал морају бити прилично оштроумни како би преживели и да би избегли законске мреже. Поред тога, морају да избегну и конкуренцију од других организованих криминалних група. Уз то, не могу се обратити закону за заштиту, јер се налазе на другој страни од њега. Стога, да би преживели, морају да буду гадни једни према другима и безобзирни исто онако као и према осталом делу друштва. Када постоју довољно моћни, улажу у политичке партије или оснивају своје странке, и остварују политичку моћ на националном нивоу. Тада их је врло тешко достићи, што ослабљује владавину права. Полицији се онемогућује да их достигне.

То је, значи, крај борбе против организованог криминала? Нема даље?

– На том нивоу важна је помоћ средстава јавног информисања, која обавештавају јавност да иза неке партије стоји прљав новац, шта су њени оснивачи или спонзори урадили. Гласачи онда имају могућност да се лакше одлуче да за ту партију не гласају. Али, и они су се извештили. Како би то избегли и остварили свој утицај на јавност, криминалци оснивају своје новине или купују деонице у већ постојећим, и тако промовишу своје циљеве.

Заступате тезу да организовани криминал може довести до ентропије друштва. Нисте ли преоштри?

– Не, то је реалност. Организовани криминал може у свако доба покушати да нелегални новац уложи у легалне токове и да почне да се бави законитим пословима у којима задржава своје гадне особине, методе и средства. У своју мрежу може увући много људи, који ће нешто профитирати, и зразу ширити даље. Нажалост, чак ни политичари, као ни јавност, не знају много о организованом криминалу. Многи нису свесни на колико све начина он може утицати на друштво и довести до његове ентропије. ■

С. ЂОКИЋ
Снимила Д. МИЛИЋ

Утицај на одлучивање

Циљ конференције, коју је организовао Центар за цивилно-војне односе, је да се представницима организација са западног Балкана омогући да стекну увид у успешне методе утицаја на безбедносну политику

Центар за цивилно-војне односе организовао је 4. и 5. децембра међународну конференцију на тему „На који начин независни истраживачки центри могу успешно учествовати у безбедносној политици?“. Том приликом, било је речи о начину на који пласирање независних стручних истраживања и алтернативних предлога политике у јавност унапређује квалитет безбедносне политике у зрелим демократским друштвима.

О изазовима утицаја на традиционално затворене државне безбедносне кругове, поред учесника из западне Европе, говорили су и представници најактивнијих организација грађанског друштва и института из земаља западног Балкана.

Представници државних институција у сектору безбедности, међувладиних тела попут Регионалног савета за сарадњу из Сарајева, наследника Пакта за стабилност, Европске комисије и НАТОа из угла „корисника“ говорили су о темама и квалитету истраживања којима би независни истраживачки центри могли да помогну у њиховом одлучивању.

Учесници из Србије, Црне Горе, Македоније, Хрватске, Босне и Херцеговине и Албаније разговарали су о могућностима регионалне сарадње у области истраживања безбедносне политике, а представници организација које имају искуства са процесима доношења одлука у Бриселу говорили су о могућем утицају на безбедносну политику у региону и на приоритете Европске уније и НАТОа.

Циљ конференције био је да се представницима организација са западног Балкана омогући да стекну увид у успешне методе утицаја на безбедносну политику на државном, регионалном и европском нивоу.

Први панел био је посвећен дефинисању појма независних истраживачких центара („think-tanks“) и указивању на разлике које постоје између њих и невладиних организација, али и на циљне групе ових институција. На почетку конференције било је речи о карактеристикама безбедносне политике са становишта консолидованих демократија и искуствима истраживачких центара са подручја западног Балкана у безбедносној политици. Нека од питања на која су учесници потражили одговоре су: ко су „корисници“ производа независних истраживачких центара, да ли само државне институције потражују оваква истраживања, како избећи проблем отежаног приступа информацијама, на који начин финансирање истраживачких центара утиче на њихову политику, да ли су институти које финансира

Шта је „think tank“?

На светском нивоу још се воде дебате око тога ко је конституисао први „think-tank“. Један од кандидата је „Royal United Services Institute for Defence and Security Studies“ (RUSI), основан 1831, на иницијативу војводе Велингтона. Други је „Fabian Society“ у Британији, основан 1884. да промовише нарастајуће социјалне промене, а трећи „Brooking Institution“ из САД, основан 1916. године.

У време Другог светског рата фраза је означавала просторију у којој стратегије дискутују о војним плановима, а након рата коришћена је у вези са организацијама које нуде војне савете. До седамдесетих година прошлог века постојало је само неколико десетина оваквих истраживачких центара, углавном фокусираних на нуђење непристрасних војних и политичких савета, али и на истраживање буџета. Након тога, њихов број убрзано нараста, јер су плод израза различитих идеолошких погледа.

Сви независни истраживачки центри данас себе називају овом синтагом, која подразумева организацију, институцију, корпорацију или групу која надзира истраживања и ангажује се у одбрани на разним пољима: политичка стратегија, питања везана за науку, технологију, индустрију, али и војна питања.

држава у могућности да сачувају своју независност, када и зашто се појавио интерес за истраживањем безбедносне политике у појединим земљама западног Балкана, на које проблеме наилазе истраживачки центри приликом истраживања безбедносне политике и бројна друга питања.

Другог дана конференције разговарало се о регионалној сарадњи с циљем реализације успешног истраживања, могућностима утицаја на регионалне међувладине организације и највећим изазовима одржавања регионалних мрежа. Наведени су успешни примери досадашње регионалне сарадње и разлози за успех таквих иницијатива.

Конференција је завршена панелом на којем је дискутовано о посебностима у раду истраживачких центара из Брисела, могућностима директне сарадње са ЕУ и НАТОом, са фокусом на питању како одржати безбедност западног Балкана високо на листи приоритета Брисела. ■

Т. ЗЕЧЕВИЋ

Обавештајне службе на Западном Балкану

Премрежавање

Преобликовање Унмика као последица размештања Еулекса, поред осталог, „подржано“ је координисаним необавештајним операцијама неидентификованих обавештајних служби у Приштини и Тирани, чији ће ефекти, вероватно, бити познати у догледно време

осле вишемесечних динамичних дипломатских комуникација са многим земљама поводом преобликовања Унмика, Савет безбедности ОУН се 26. новембра 2008. споразумео са нашом земљом око шест техничких тачака које се односе на распоређивање статусно неутралне мисије Еулекс на Косову и Метохији.

Дипломатско-политичко неутралисање усклађеног отпора „косовских власти“ и појединих невладиних и илегалних албанских екстремистичко-терористичких састава „Албанске народне армије“ (АНА) и наводно нове „Армије Републике Косово“ (АРК) против размештања Еулекса, поред осталог, обележиле су две специјалне (необавештајне) операције обавештајних служби неидентификованих земаља.

■ Велико искушење

Наиме, након терористичког напада на Међународну цивилну канцеларију у Приштини (14. новембра), Косовска полицијска служба ухапсила је три особе под сумњом да су извеле тај напад, за које је установљено да су агенти немачке Савезне обавештајне службе (БНД). Само дан после тог напада (15. новембра) у Тирани се изгубио траг Иسمету Кријеџију, једном од оснивача терористичке „Ослободилачке војске Косова“ (ОВК).

Анализом расположивих sazнања у вези са „случајном“ временском подударношћу терористичког акта у Приштини и нестанка истакнутог терористе у Тирани, може се закључити да обавештајне службе неких земаља нису одолеле изазову да поново утичу на ток догађаја у српској покрајини.

Реч је о познатој чињеници да није мали број земаља савременог света које од својих обавештајних служби захтевају да, осим правовременог sazнавања најстроже чуваних противникових тајни, истовремено реализују поједине циљеве државне политике. У складу с тим, припадници или специјални тимови оперативаца њихових тајних служби, изводе психолошке, криминалне, терористичке, диверзантске операције, односно киднапована, саботаже и индоктринације, чији ефекти могу да буду веома различити.

Српска и међународна јавност је претходних година имала прилику да сазна многе чињенице о респектабилном броју необавештајних операција страних обавештајних служби на западном Балкану, тежишно реализованих на Космету или у вези са Косметом.

Панорама Приштине

Косова

Њихово средиште јесте Космет, зато што је реч о простору на коме ефикасно функционише једино јединствена албанска криминално-терористичка организација, која успостављену везу са терористичком „Ал кайдом“ непрекидно и неометано оснажује.

■ Ванбалкански центри моћи

Будући да је међународна заједница већ неколико година у глобалном рату против тероризма, постојећи парадокс на Космету намеће најмање три питања. Ко и зашто повлађује организованом криминалу и тероризму на Косову и Метохији? Докле ће ванбалкански суверени фактори саучествовати у реализацији циљева терористичке „Албанске народне армије“? И да ли заиста државе, чије су обавештајне службе вишеслојно премрежиле албанске организоване криминалне и терористичке колективитете, сматрају да ће необавештајним операцијама, уместо комплексним политичким, економским, мултикултуралним и другим делатностима, обезбедити личну и имовинску сигурност свих грађана у јужној српској Покрајини?

Осим што указују на сучељеност интереса ванбалканских центара моћи на Космету и различитост њихових стратегија за одржава-

ње и управљање терористичко-криминалном компонентом албанских верских екстремиста на западном Балкану, поменути две необавештајне операције нимало не доприносе стабилизацији региона и укључивања балканских државица у евроатлантске интеграције. Тим пре што постоји схватање да обавештајне службе многих ванбалканских земаља боље познају оперативну ситуацију у балканским државама него безбедносне службе дотичних земаља.

Досадашња енигматичност необавештајне операције у Приштини, започете 14. и окончане 28. новембра, несумњиво ће остати трајна непознаница. Отпочела је тако што је непознато лице бацило ручну бомбу на канцеларију специјалног представника ЕУ за Косово Питера Фејта, а, на срећу, жртава и повређених није било. Председник и премијер Косова оштро су осудили изазиваче експлозије, назвавши их „непријатељима Косова“.

Почетне процене да су извршиоци напада албански терористи демантоване су хапшењем тројице немачких држављана, осумњичених да су извели напад као плаћеници у служби исламистичког језгра „ОВК“. Међутим, убрзо је установљено да су то припадници немачке обавештајне службе (БНД), ангажовани на „специјалном задатку“ на Косову ради заштите немачког контингента Кфора, који броји 2.500 војника. Да ли је овакво образложење било уверљиво или не, може се нагађати, посебно због чињенице да истрага није окончана. Питање је како су се агенти БНД нашли на месту где је изведен терористички напад, а где није било ангажованих немачких војника. Косовске власти су под притиском немачке владе ухапшене агенте пустиле из притвора. Дакле, нису спровеле истрагу ради потврђивања или оповргавања оптужбе.

■ Загонетне операције

Међутим, оно што боде очи посматрача јесте пуштање из притвора немачких обавештајца и чињеница да је непозната организација „Армија републике Косова“ (АРК), која се противи размештању Еулекса („... Еулекс може постати циљ наших бомбашких напада“, каже се, поред осталог у њеном саопштењу), преузела одговорности за дотични терористички напад. А зашто? Зато што је већ годинама добро познато да је БНД солидно упућена у криминалне и терористичке делатности албанских екстремиста на Космету.

У најсажетијем смислу, закључак о овој необавештајној операцији гласио би: догодио се терористички напад у Приштини, мотиви његових извођача нису познати, односно циљ напада је, наводно, да упозори на непожељност присуства мисије Еулекс. Извођачи су непознати, као и њихови налогодавци, а сличне операције треба очекивати у наредном периоду.

Киднаповање Исмета Кријезијуа у Тирани много је загонетнија необавештајна операција од оне у Приштини, јер је била нечујна и иза ње нису остали никакви докази. О Кријезију се зна да је био истакнути вођа терористичких састава „ОВК“, поборник успостављања посебне албанске државе на територији Македоније, агент неколико обавештајних служби (имао је везе са иранском тајном службом, извесно време је као затвореник боравио у америчкој бази „Бондстил“, хапшен је у Албанији и био повезан са криминалним структурама).

У вези са његовим нестанком, важно је имати у виду да му се изгубио траг у тренутку када је његов сабрата Невзет Хаљићи у Тетову прогласио „републику Иљириду“ и препоручио преуређење Македоније у „Државну заједницу Иљириди и Македонија“. То што се догодило Кријезију, може се догодити сваком вођи албанских терористичких састава, будући да сваки од њих свој успон и опстанак дугује не једној, већ обавештајним службама више земаља. Киднаповањем Кријезијуа несумњиво је упућено уверљиво упозорење свима шта им се може догодити уколико одбију послушност својим налогодавцима. Остаје само да се нагађа да ли је носилац те операције обавештајна служба неке балканске или ванбалканске државе.

У сваком случају, реално је претпоставити да ће и у блиској будућности сличне операције обавештајних служби представљати наглашено средство за управљање делатностима албанских екстремиста на западном Балкану, најалост не и за њихово сузбијање и искорењивање. ■

Др Милан МИЈАЛКОВСКИ

Руске базе у Јужној Осетији и Абхазији

Русија гради инфраструктуру за своје војне базе у Абхазији и Јужној Осетији, сваке са по 3.700 војника. „Базе су формиране и персонал је већ тамо“, изјавио је начелник Генералштаба руске војске, генерал армије Николај Макаров. Он је изразио очекивање да ће до краја 2010. године обе базе бити опремљене најновијим достигнућима руске технологије.

Макаров је рекао да се, у складу са споразумима о пријатељству, сарадњи и међусобној помоћи, које је Русија склопила са Абхазијом и Јужном Осетијом, граде две војне базе. „Руска војска ће бити на служби на целокупној територији Јужне Осетије и Абхазије, укључујући и Кодорски кланац“, потврдио је Макаров.

На питање да ли ће у тим војним базама бити тешко наоружање, Макаров је одговорио да ће за сада јединице имати само основно наоружање са припадајућом опремом. ■

Повећање броја војника у Авганистану

Врховни командант НАТОа Џон Кредок рекао је да очекује да ће амерички планови о слању додатних снага у Авганистан мотивисати и остале чланице Алијансе да исто ураде. Америчка администрација најавила је план о слању 3.500 marinaца до краја године, а потом још 5.000 војника у јануару.

„Надамо се да ће то бити кључни напор да и остале земље повећају свој допринос“, рекао је Кредок на конференцији за новинаре.

У Авганистану тренутно има 65.000 војника, укључујући и 32.000 америчких. ■

Сомалски пирати су озбиљна претња

Претња пирата у водама око Рога Африке и на другим местима је „озбиљан изазов“ којем се међународна заједница мора супротставити, изјавио је генерални секретар НАТОа Јап де Хол Схефер. Он је навео да ратни бродови НАТОа већ прате испоруке хране у Сомалију и патролирају у Аденском заливу, али да не очекује да ће НАТО учествовати у копненим операцијама против база пирата у том региону.

„Не очекујем да ће НАТО имати улогу у операцијама чишћења пирата око Рога Африке“, рекао је новинарима генерални секретар НАТОа током посете Гани. Војне снаге НАТОа и ЕУ покушавају да заштите теретне бродове који користе поморски коридор између Европе и Азије а који је једна од најпрометнијих трговинских рута. ■

Поморска вежба Русије и Венецуеле

Председници Русије и Венецуеле, Дмитриј Медведев и Уго Чавес посетили су флотилу од четири руска брода у луци Гаира, на северу Венецуеле, и отворили заједничке маневре. Руска флотила састоји се од нуклеарног брода „Петар Велики“, танкера „Иван Бунов“, реморкера „Николај Чикер“ и разарача „Адмирал Чабаненко“.

У заједничкој војној вежби „ВенРус 2008“ учествује 1.600 припадника руске и венецуеланске морнарице, три фрегате, те два руска борбена авиона „сухој“.

Поред размене технологије, вежба обухвата навигацију, спасавање, комуникацију, операције противваздушне одбране и сузбијање шверца дроге.

Медведев и Чавес су потписали предуговор о куповини два руска авиона. Од 2005. до 2007. године, Каракас и Москва потписале су више од 10 уговора о оружју укупне вредности од 4,4 милијарди долара. Венецуела је од Русије купила 24 „сухоја“, 50 борбених хеликоптера и 100.000 „калашњикова“. ■

Изостао договор САД и Русије о нуклеарном оружју

Након преговора у Женеви, САД и Русија нису успеле да се договоре о нацрту новог споразума о нуклеарном оружју, саопштила је америчка делегација.

Крајем 2009. године истиче Споразум о смањењу стратешког наоружања (Start), којим се ограничава војни арсенал две државе. Русија би желела нови обавезујући споразум, док се Вашингтон залаже за неформални договор.

Бивше совјетске републике Белорусија, Украјина и Казахстан такође су учествовале у преговорима. „Обе стране истичу да током преговора није постојала било каква обавеза да се донесе одлука о продужетку важења постојећег споразума“, наводи се у саопштењу америчке делегације. Додаје се да ће „САД, Белорусија, Казахстан, Русија и Украјина наставити да проучавају то питање“.

Састанак у Женеви уследио је у тренутку када су се између Вашингтона и Москве заоштрили односи због планова о размештању америчког антиракетног штита у Централној Европи. ■

Пише
Александар РАДИЋ

Талибани у офанзиви

Талибани се за сада не боре са намером да униште јединице и базе НАТОа, већ да ускрате странцима сваку подршку локалне популације и локалних власти. И то им одлично иде. Полако улазе у велике градове и тиме елиминишу слабашне резултате после седам година труда САД и савезника из НАТОа да створе демократску државу на рушевинама племенског и увек ратничког Авганистана.

Процене невладиног Међународног савета за безбедност и развој из Лондона кажу да сада покрет Талибана контролише 72 посто територије Авганистана, у односу на 54 посто прошле године. Из НАТОа су реаговали ставом да прилике нису лоше и да Талибанима не може да се припише да контролишу терен када беже пред патролама и колонама њихових снага.

Од герилаца не би требало ништа друго очекивати већ да се склоне када се нађу пред патролом, која брзо може да позове знатну ватрену подршку, све од борбених авиона наоружаних вођеним ракетама и бомбама до далекометне артиљерије.

Уз резерву какав обавештајни увид у прилике у Авганистану може да има једна невладина организација, чини се да статистика од један или два и више појављивања Талибана сваке седмице у неком региону представља разлог за лоше процене будућности. Када се то дешава на три четвртине државе, онда се већ отворено може поставити питање куда иде америчка политика у Авганистану. Наравно, и политика чланица НАТОа, иако оне нису у прилици да одреде стратешку будућност Авганистана већ, само да следе америчке одлуке.

Приметан пораст активности Талибана током ове године, већи губици савезника и расуло понеке чете владиних снага, за сада нису разлог за панику. Али Талибани су на добром путу да победе ако се има у виду да се герилска тактика увек своди на изнуривање противника до тренутка када цена рата превазиђе сваки добитак. Тада се може само спровести колико-толико уредан одлазак са ратишта.

У Авганистану су то Совјети учинили пре двадесетак година, када су потрошили превише, а добили готово ништа. Предузели су у последњим годинама рата неколико великих офанзива које су командантима донеле ордене, али на терену са само ту и тамо потиснули црвене површине на карти или су понегде црвено поље преместили на други квадрант.

Американци и саветници поновили су старе давно научене лекције о герили – кренули су силовито, почистили Талибане, покушали су са применом правилника о цивилно-војној сарадњи и када су постали самоуверени готово толико да прогласе крај рата, сучили су се са тим да се већи део државе налази у рукама Талибана. провинције су се криминализовале, наркотици су главна привредна грана...

Политичари из Кабула изградиле су одличан имиџ пред страним медијима и вероватно и пред америчким политичким представницима. Научили су да користе фразе о демократији и прогресу, али углавном се баве попуном властитих рачуна сигурно смештених тамо где се може удобно живети ако Талибани једног дана уђу у Кабул.

Пред улазак у 2009. годину и почетак мандата новог америчког председника, рат у Авганистану налази се на раскрсници. Борити се или остати – питање је за председника Обама. Чини се да се он већ одлучио за то да остане и да покуша да се избори са Талибанима, по цену одласка са ирачког ратишта, односно премештања дела јединица, које ће, уместо одмора, у нови рат.

САД немају додатних људских ресурса за противгерилски рат, за какав се тражи добро обучени кадар. Већина чланица НАТОа присутних у мисији ISAF досегле су лимит амбиције за учешће у авганистанској драми и сада само желе да се тај рат већ једном заврши.

Поставља се питање – колики део безбедносног посла може да се препусти новим чланицама НАТОа и Партнерства за мир. Нико се ту не сматра маргиналним учесником – зато су у ISAF-у балканске државице, а са интересовањем из НАТОа постављају питање да ли ће можда Црна Гора прикупити одељење или вод за Кабул. Хрвати и Македонци су већ у ISAF-у, тамо ће отићи и босанскохерцеговачки контингент.

За разлику од Ирака, где велике мултинационалне фирме држе властите солдатеке плаћеника, у Авганистану нема вредности за које би се оне бориле. Високе планине нису предмет економског интереса, али тамо се већ води велики рат за будуће стратешке ресурсе централноазијског базена. Зато ће председник Обама покушати да уништи Талибане. Иронично, ако се Американци одрже у тим далеким планинама, доћи ће брзо тренутак када ће мултинационалне фирме да то искористе као један од ослонаца за улазак у државе богате резервама фосилних горива. До тада ће менаџери и аналитичари фирми пратиће вести на ТВ о томе како се води противгерилски рат.

Други високовредан разлог за присуство НАТОа у Авганистану представља домино ефекат евентуалне победе Талибана на прилике на просторима југоисточно од Авганистана. Вишак слободне силе код Талибана, пренесен на суседни Пакистан, можда би однео превагу на балансу интереса и снага између политичара и генерала који су за развој веза са САД и исламских екстремиста на другој страни.

Талибани су већ и сада у прилици да контролишу Вазиристан – део Пакистана са врло тврдокорним племенима. У атмосфери дубоког конфликта између Пакистана и Индије можда би додатна доза исламског екстремизма била повод за коначну катастрофу – сукоб две силе снабдевене нуклеарним бомбама. Лако се може замислити сценарио у којем би се неки нови терористички акт, као недавни ударац задат Мумбају, претворио у отворени конфликт Индије и Пакистана. ■

Милена Марковић, драматург, сценариста и песник

Увек има места за зв

Свака лирика је крајње субјективна и лична. Без обзира на то да ли је пише Шели, Буковски или Цветајева. Лирика се исто сматра највишим степеном у уметничким дисциплинама баш по питању универзалности. Универзалност настаје путем препознавања, препознавање је архетип где се човек осећа делом других људи баш, понекад, и кроз лирску поезију где препознаје нешто своје. Зато што све људе муче исте ствари, сви стоје према ништавилу, сви би да оставе трага, сви би да не буду сами на свету, сви би да откину неком главу.

CRNA KAŠIKA

treće izdanje

Прво „Павиљони“ (1998), а онда „Шине“ (2002) јасно и необично брзо постављају пут да неко сасвим млад и нов закорачи у српску драматургију својим сопственим читањем садашњости. А у тој и таквој садашњости превирања, транзиције свакојаке врсте, криза морала и вредности уопште, универзална, скоро библијска прича о љубави и смрти коју исписује Милена Марковић, као драмски текст, сценарио – и увек песму, бива додатно заострена. Као таква она постаје препознатљив мотив у Миленином писању, али и читању свега написаног. Уследили су комади „Брод за лутке“, „Бели, бели свет“, „Наход Симеон“, а одскора у Атељеу 212 и „Шума блиста“.

„Животно искуство је једна банална и променљива категорија, свет са може осетити свакојако ако га осећаш, приче о искуству су покушај медиокритета да мистификују или демистификују процес стварања који је крвав и озбиљан“ – рећи ће у једном ранијем разговору, додајући: „Свет, по мом мишљењу, тренутно није лепо место, али не бих о томе причала на озбиљном нивоу. Што се мене тиче, у последњих неколико година се искључиво бавим стварима које имају везе са емоцијама“.

О емоцијама свакојаке врсте је и разговор који следи.

* Судбином одређени или појединачним енергијама обликовани, наши животи се одвијају на различите начине. Шта је то што је за сада одредило ваш живот, што га је учинило баш оваквим какав јесте? Какви су то утицаји, избори, догађаји, сусрети, личности, мириси, одлуке...

– Ја сам одувек желела да се бавим неком уметничком дисциплином, отада знам за себе. Неке посебне утицаје нисам имала. Осим што сам у својој кући веома рано научила да волим да читам, и то је можда некакав утицај. Разни људи су регистровани мој дар за писање, томе сам се окренула, посветила и то ме је једино занимало. Онда је било логично да студирам на Академији, друго нисам ни могла да студирам јер нисам била неки добар ђак.

* Уметници обично имају истанчан слух за пулс времена, живе га и осећају интензивније. Какво је ово време које живимо? Шта га одређује?

– Ово је време велике кризе и превирања. Одређују га велика неправда и суровост и неједнакост међу људима. То са једне стране, са друге стране – опортунизам, лицемерје и једна малограђанска удобност и свест конзумације и саможивости.

* „Шине“ – имају и свој други наслов – „Бог нас погледао“. Да ли је?

– Немам појма.

* „Мој Наход је страстан човек који жели да живот ухвати зубима и кида га крупним залагајима“ појаснили сте у једном разговору личност „Находа Симеона“, како гласи и назив Вашег комада писаног по мотивима Боре Станковића. Има ли за таквог човека места у овом времену и оваквом свету?

– „Наход Симеон“ је наход који тражи своју мајку, па је онда налази, али не онако како је хтео него са њом води љубав, јер не зна да му је мајка. То је трагедија. У смислу трагичне личности, да, свака трагична личност је она која је нама самима слична, тако да га има свуда. Мој комад „Нечиста крв“ је драма о пропадању. Моји јунаци су проклетници. И стварни су. Увек има места за звер у човеку.

* На отварању Битефа поменули сте занимљив круг живота, били сте на сцени и отварали фестивал позоришта, за који сте

ер у човеку

у оној првој младости прескакали ограде и разне друге препреке да би сте одгледали представе. Како Вам је тада споља изгледао свет позоришта код нас, а како вам он изгледа данас – изнутра.

– Постојале су представе које сам много волела, неке друге које нисам. Питање је како бих сада реаговала на исте представе. То је ствар перспективе и година.

Бојим се да не умем да одговорим како ми изгледа позориште сада, јер ја о томе не размишљам. Размишљам искључиво о свом раду. Да бих озбиљно одговорила каква је ситуација у позоришту, не бих смела да будем изнутра, него да имам дистанцу, макар временску, и да нисам активна.

* У чему је за Вас чаролија позоришта?

– Пре свега у потпуној непредвидљивости. Никад се не зна шта ће да буде, да ли ће одређена представа да се деси или не, да ли ће да полети или не, да ли ће да ухвати публику ко змија жабу или ће да буде само неко извођење. То се све учи, сви раде шта морају, сви су добри и прави и дивни. Радила сам са врхунским редитељима и глумцима, али никад се ништа не зна. И то је чаролија – што се не зна да ли ће да буде чаролије или неће.

* Упоредо са писањем драмских текстова и сценарија настаје и Ваша поезија. „Пас који је појео сунце“, „Истина има терање“ и „Црна кашика“ са избором из претходне две. „Хранећи“ се ових дана „Црном кашиком“ имам осећај да је само подижем и слушам. Читав садржај је већ у мени. Слично, препознавањем, реагују многи који су је прочитали. По ком то принципу нешто крајње лично и проживљено постаје универзално, тачно, слично или готово исто?

– По принципу лирике. Свака лирика је крајње субјективна и лична. Без обзира да ли је пише Шели, Буковски или Цветајева. Лирика се исто сматра највишим степеном у уметничким дисциплинама баш по питању универзалности. Универзалност настаје путем препознавања, препознавање је архетип где се човек осећа делом других људи баш, понекад, и кроз лирску поезију где препознаје нешто своје.

Зато што све људе муче исте ствари, сви стоје према ништавилу, сви би да оставе трага, сви би да не буду сами на свету, сви би да откину неком главу.

* Парафразирајући Селина, рекли сте: Изврћем своју кожу на бубањ, па свирам по томе. Тако стварам. То су веома искрене ствари, не банално и буквално. Мењају се сваког трена. Све што ме потресе, о чему размишљам, то продубим и о томе из разних визура пишем, дајем знаке, назнаке... То је болан и крвав процес... Када и како он постаје избор?

– Ја не знам за други избор, према томе, не знам када и како.

* Ваша поезија је преводена, читана у Роџал Драматен позоришту у Стокхолму, које негује нешто што смо ми погубили – културу читања поезије. А да ли она с преводом нешто губи? Чини се да се Ваши текстови морају читати у оригиналу. То је она врста дијалога у којој се говори једно, а у ствари се догађа нешто сасвим друго.

– Сигурно је да се с преводом нешто губи, осим у случају када се добије. А добије се када је препевавају неки песници на свој језик. То се мени до сада није десило, да је оно време од пре тридесет година, вероватно би се десило. Сада најбољи кадар преводилачки седи

по иностранству, преводњем се баве ентузијаста. Изузеци потврђују правило. Ствар није институционално покривена.

* Јесмо ли ми у преводу из једног система у други погубили као народ неке битне састојке? Још је Гогољ пре сто педесет година говорио да је највећа битка која се одвија и која ће се тек одвијати – битка за људске душе. Колико нас је „принцип тржишта“ обездушио?

– Тај тржишни принцип није никога обездушио, него је променио систем вредности, то су две различите ствари.

Не могу у малој земљи, на пример, да се праве ауторски филмови и да се рачуна на продају, то су приче за малу децу. У Француској постоји проблем са тим, како неће овде. Филмове треба да финансира држава, онда да се пласирају на фестивалима и да се приказују у малим салама, то је до државе.

Исто тако, телевизијски програм дивља од тржишта, нема контроле, то је до државе. Тужно али истинито. Како год окренеш. То је једно.

Гогољ је говорио о простоти и малограђанштину, такозваном послезиме, тако је он то звао. Универзална простота средњег човека који је самодовољан, самозадовољан, сит, упарложен и може да буде врло зао, само му нешто помери. Исто је тако данас са малограђанштином као и у Гогољево време.

Што се тиче душе, и Гогољ и Толстој кад су се разболели, много су се бавили душом. Само је Толстој био изузетног физичког састава, за разлику од Гогоља.

* Филм „Сутра ујутру“, за који сте писали сценарио, говори о потреби да се врати време, да се заустави тренутак радости и заједништва, време великих очекивања... Да ли у Вашем животу постоји тренутак или време које бисте желели да вратите?

– Јок.

* „Шума блиста“ у Атељеу 212 је Ваша најновија представа на репертоару београдских позоришта. Поново отклон у свет бајки, у свет архетипова?

– Нема та драма никакве везе са бајком. Има у њој магичних појава, вила и вештица, Дунав је велики као море на том месту где се то дешава и природа је потуљена.

Не постоји никакав отклон у мојим драмама, можда нека ониричност али отклон не. Ако има архетип у тој драми, он је онда у томе што се дешава у кафани. Кафана је исто митско место, може да буде и архетип.

* После девалвације многих вредности, шта је то у шта успевате да верујете?

– Ја верујем искључиво у себе. А пошто ја нисам много поуздана – то ми је, што ми је.

* Верујете ли у судбину?

– Мислим да сви верују у тако нешто. Мање су онда несигурни. Сурово је имати свест о томе да је све случајно. То је застрашујуће.

* Како је Ваше мишљење о Београду као оквиру за живот?

– Ту сам рођена и врло вероватно ћу ту да „бацам кашкику“. Ту живим. Немам други оквир за живот. То није лоше будући да је то једини прави велики град у региону.

А ја сам особа за велики град. ■

Драгана МАРКОВИЋ

Духовна ризница српства

Најстарији хор у Србији, Прво београдско певачко друштво, прославио је крајем новембра, 155 година постојања и стваралаштва. У угодном амбијенту Коларчеве задужбине, публика је уживала у извођењу духовних и световних музичких дела неких од најбољих српских композитора, а сјајним византијским и руским напевима, Дечији хор је одушевио све поштоваоце православне музике.

Изузетно богат историјат Друштва, представља, уједно, и историју националног и културног живота и развоја Србије, као и духовно и уметничко извориште српске модерне музике. Хор је певао пред највећим владарима Европе, одржавао добротворне концерте, помагао ратнике ослободилачких ратова и сиромашне ђаке, школовао талентоване музичаре...

Високи заштитници и покровитељи Друштва били су српски кнежеви и краљеви, те је Прво београдско певачко друштво славило за краљевски хор. Од 1941. године до данас, под највишом је заштитом и покровитељством Српске православне цркве и његове светости патријарха српског.

Осим великог Стевана Мокрањца, диригенти и хоровађе били су најзначајнији композитори и диригенти Србије: Даворин Јенко, Станислав Бинички, Стеван Христић, Коста Манојловић, Војислав Илић, Корнелије Станковић и други.

Своје златно доба Друштво је доживело током тридесетогодишњег рада Стевана Стојановића Мокрањца, најзначајнијег српског композитора и једног од најбољих диригента, због чега је Хор с временом стекао идентитет као Мокрањчев.

Хор је преносио дух православља и српског музичког стваралаштва, и на таквим свечаностима какве су: прослава хиљаду година православља у Русији, 1988. године, поклоничко путовање у Јерусалим, 2007. године, када је Хор учествовао на празничном богослужењу у цркви Гроба и Васкрсења Господњег, и прослава 800 година колевке светосавског и православног идентитета Србије – манастира Студеница. ■

М. ИВАНОВИЋ

Предраг Стојановић
– сликар великих формата

Вожд за буђење самосвести

Београдски мајстор четкице Предраг Стојановић, познатији као Пеђа Вожд, препознат је у градским круговима културе као сликар великих формата, са доминантном експресијом вожда Карађорђа, сликом на платну величине око 30 метара квадратних, површински највећој у Србији, а и на Балкану

Енергичан, срчан и упорно самокритичан, са стилем који га разликује од других уметника, увек је тежио слободи и космополитском духу. Пеђу су, током три деценије стварања у којима је насликао око 600 уметничких дела, инспирисали и великани српске историје, попут краља Петра Другог, Милоша Обилића, Николе Тесле и вожда Карађорђа.

– Насликао сам Карађорђа на двестагодишњицу ослобађања Београда, чиме сам хтео да младе генерације подсетим на ово велико име и да пробудим у њима жељу за разумевањем и проучавањем славне српске историје. У ери компјутера и технологије, децу морамо учити вредностима које су нама преносили наши родитељи. Мој начин јесте подсећање на славне моменте националне историје, сликањем српских великана, која представљају дар будућим поколењима – каже Стојановић.

После безброј изложби, више стотина слика, четири године рада и стварања у грчком Платамону, небројаним гостовањима по домовима војске широм бивше Југославије, изгледа да су дела српских јунака оставила велики траг у професионалном животу, али и у емоцијама београдског сликара.

– Настанак вождове слике искуство је због којег сам веома срећан, али није било лако. Умео сам по неколико дана само да је посматрам у покушају да комуницирам са њом. На скелама сам провео више месеци, па су ме неке колеге прозвале „малим Микеланђелом“.

Наравно, све време имао сам осећај да само једном у животу настаје једна таква слика.

Иако многи нагађају које би велелепне просторе могао да краси гинисовски Карађорђе, од Опленца где је сахрањен наш великан, до храма светог Саве, Пеђа се не замара тим темама. Слика Милоша Обилића у пуној величини приводи се крају, а у плану су и друге српске војсковође.

Највећа слика на платну на Балкану тренутно се налази у Основној школи „Краљ Петар Други Карађорђевић“ у Београду, а Стојановић верује „да ће Божијом вољом она себи наћи прави пут“.

М. ИВАНОВИЋ

Сајам књига и графике у Нишу

Свет писане речи

У нишкој спортској хали „Чаир“, од 3. до 9. децембра, одржан је 45. сајам књига и графике, на коме је учествовало више од седамдесет излагача. Организатор манифестације, Нишки културни центар, довео је у Ниш наше највеће и најпознатије издавачке куће. Запажено место припало је и војним издавачима.

Највећу књижевну смотру на југу Србије отворио је писац Јовица Аћин. Поред најновијих издања домаће и стране белетристике, на штандовима су приказани речници и уџбеници страних језика.

Сајамске награде, за објављена дела Љубомира Симовића, књигу „Хералдика и Срби“ Драгомира Ацовића, едицију „Овако се живело“, Енциклопедију српског народа и књигу „Света гора фрушкогорска“ Дејана Медаковића, добили су „Службени гласник“, „Београдска књига“, „Завод за уџбенике“, „Креативни центар“ и „Прометеј“.

Признање за технолошки третман књиге – „Отисак“ – припало је Дирекцији за издавачку и библиотечко-информациону делатност Министарства одбране, која је приредила књигу „Српска војска“, аутора др Бојана Димитријевића. У образложењу одлуке жирија стоји да књига има препознатљив визуелни идентитет – историјске и савремене фотографије складно прате текстове. Посебно је похваљен тим који је предводио уметнички директор мр Небојша Кујунџић.

Издања Новинског центра Одбрана „Арсенал“, записи о Косову и голготи српског народа у Првом светском рату, различити војни постери и војни сувенири, привукли су нарочиту пажњу посетилаца.

Војноиздавачки завод приказао је на сајму око 300 издања, од којих је 28 објављено у 2008. години. Међу њима су „Српска војска“, уџбеник интерне медицине „SESID“, монографија „Хиландар“, која је штампана на седам језика.

Сајам књига и графике посетило је око двадесет хиљада људи, што је још једном потврдило место књиге у животу грађана Ниша. Према речима директора Културног центра Срђана Савића, празник књиге у Нишу, који спада међу највеће на Балкану, засигурно може у будућности окупити и издаваче из југоисточне Европе, али и из источнословенских и западнословенских земаља. ■

З. МИЛАДИНОВИЋ

Дијалекти чувају

ЖИВОТ

Пише
Марко ЈОРДАНОВ

Владање језиком терориста, чак и дијалектима, или мање познатим специфичностима дотичног страног језика, оперативцима често може спасити живот. Посебно се то догађа када је реч о убаченим агентима, инфилтраторима који су у комуникацији с терористима, или локалним становништвом, много више од њихових колега из службе безбедности, ангажованих на другим задацима.

езбедносно-обавештајне службе су структурни елементи противтерористичког система и имају наглашену улогу, јер њихови припадници директно ступају у контакт са терористима. Због комплексности феномена знања страних језика на нивоу оперативних структура противтерористичког система, више се треба посветити тој проблематици.

Предмет интересовања тих служби јесу тајне противника, а приликом настојања да се такве информације открију и прикупе, безбедносно-обавештајне службе користе разне методе и поступке. Један од основних метода оперативног рада у борби против тероризма, где је знање језика терориста основни предуслов, свакако је инфилтрација (тајно уграђивање) у структуре противника.

■ Инфилтрација

Смисао инфилтрације је у томе да се оперативац на најподеснији начин тајно угради (инфилтрира) у одговарајуће структуре противника, чиме се ствара објективна могућност за откривање његових виталних тајни. За примену тог, несумњиво изузетно поверљивог, односно тајног метода, бирају се најобученији и стручно и професионално најпоузданији припадници безбедносно-обавештајних служби, тако да се с правом може рећи да су инфилтратори најпоузданији и најпрецизнији извори података за службу која их уграђује у структуре противника. Процес уграђивања оперативца у противничке кругове јесте потпуно планска и осмишљена активност, што је неопходно због његовог излагања великом реалном ризику откривања и што повлачи многе последице (могућност противника да сазна стратегијско опредељење службе која га је уградила, да открије методе рада и уграђивања, и сл.). Инфилтратор код противника мора стално изграђивати и учвршћивати уверење о себи као особи која му је одана и поуздана, а све то уз припремљену (пласирану) легенду о свом целокупном идентитету.

Припремљена легенда у већини случајева представља измишљену, суптилно наметнуту и за противника добро утемељену животну причу, којом се прикрива стварна биографија инфилтратора и његова професионална активност или било какав однос са безбедносним и обавештајним структурама његове државе. Инфилтратор мора да буде изузетно квалитетно оспособљен, сналажљив, стрпљив, дисциплинован, природно надарен и интелигентан, ауторитативан у области деловања коју подразумева осмишљена легенда и са развијеном способношћу прилагођавања новој средини, што значи да је веома важно да добро познаје обичаје, културу и, пре свега, језик противничких структура у које је „уграђен“.

Што се тиче нивоа квалитета знања језика потребног за ту врсту оперативног рада, апсолутно је нужно да се у његовој материјалној реализацији (говору, писању, гестикулацији) не препознаје као страни језик. Једноставније речено, када оперативни радник на задацима инфилтрирања говори или пише на предметном страном језику, његови саговорници, којима је тај језик матерњи, не смеју ни на који начин приметити да њему то није матерњи, односно први језик. Тај ниво и тај квалитет знања језика терориста (страног језика) подразумева, парадоксално, и уобичајене лексичке, синтаксичке и фонетске грешке које праве говорници којима је тај језик матерњи.

■ Граматика

Другим речима, када је реч о квалитету знања предметног језика, нагласак мора бити стављен више на његову аутентичност него граматичку беспрекорност у строго научном смислу. Па тако не треба заборавити да чак и врло образовани људи (којима језик није струка) често праве грешке, које се, због своје фреквентности, не примећују или не доживљавају као шокантне, због чега би се аутентичност говорничког знања предметног језика довела у питање.

Наравно, и друга крајност, „претерана аутентичност“ може индиковати управо неаутентичност. У француском језику постоји идиоматски израз *plus vraie que nature*, са значењем *стварније него у природи*, а употребљава се у пејоративном смислу да би се означило ликовно дело (слика или скулптура), које због свог фотографског хиперреализма нема велику уметничку вредност.

У ширем, пренесеном значењу, тај термин означава свако претеривање у напору за аутентичношћу. Оперативац који у језику терориста претерује у употреби идиоматских изрза, жаргонских изрза, језичких структура које припадају језичким регистрима друштвених група којима сам оперативац не припада, открива се као неаутентичан говорник, што доводи у питање успешност његовог оперативног рада.

Не тако успешан као метод инфилтрације, агентурни или класични метод и даље остаје незаменљив, и поред развоја и специјализације обавештајних активности, што подразумева и примену других софистикованих метода у новије време.

Агентурни метод носи назив по термину агент, који води порекло од латинског израза „*agens*“, а означава лице које нешто ради, дела. У општем смислу, том термину се придаје значење пословође – посредника у неком послу, заступника неке фирме, трговачког путника, и сл. У безбедносном смислу, тај термин означава лице које није професионални припадник обавештајне службе, и које са њом сарађује организовано и тајно, руковођено одређеним мотивима. У САД, Великој Британији и појединим западним земљама, агент је звање припадника обавештајних служби тих земаља.

Агентурни метод обавештајне службе примењују тако што одабирају лица која ће у својству агената прикупљати потребне обавештајне податке, организују и изводе обуку агената, планирају њихове активности и задатке, контролишу њихов рад и анализирају прикупљене податке, и др. Тај метод карактерише изузетна тајност, што подразумева отклањање сваке, па и најмање могућности за његово „пробијање“. Њиме се на специфичан и сложен начин долази до обавештајних података, што захтева високу обученост агената и да буду под сталним надзором и контролом професионалних припадника обавештајне службе.

■ Комуникативност

За успешно формирање и одржавање агентурне мреже неопходно је да оперативац буде комуникативан, да добро познаје обичаје и односе у датој средини, те да пре свега познаје језик сарадника из агентурне мреже. Тачније, успешност таквог вида прикупљања података о терористима, као и код инфилтрирања, директно зависи од овог феномена. Придобивање за сарадњу страних држављана, или сопствених грађана, припадника неке националне мањине, који могу представљати потенцијалну терористичку претњу једној држави, захтева постизање врло високог степена блискости између оперативца и будућег сарадника. Уз помоћ преводиоца, трећег лица, тај степен блискости се врло тешко или никако не може постићи.

Трећа лица, понекад, веома тешко прихватају сарадњу и отежавају оперативни рад. У таквим ситуацијама знање страног језика, односно језика будућег сарадника, може имати врло позитиван ефекат. Када од оперативца чује речи на свом језику, сарадник ће аутоматски транспоновати целу ситуацију у културни и цивилизацијски амбијент који му је близак, а самог оперативца ће доживети као неког у кога може имати поверења.

Осим тога, очување тајности и дискреције у том случају било би доведено у питање. Сарадник ће се у друштву оперативца са којим може да комуницира на сопственом језику осећати мање негодно, понекад и пријатељски, а кад је реч о припадницима етничких мањина, та чињеница ће увелико допринети осећању сарадника да га оперативац уважава, посебно ако је оперативни радник у психолошком и културном смислу изнад сарадника. Што је та разлика у културном нивоу већа у корист оперативног радника, то ће фасцинација сарадника знањем његовог језика бити већа, а самим тим и његово поверење и његова спремност на сарадњу. Познавањем језика сарадника, што најчешће условљава и познавање његових обичаја и културе, и оперативац ће се са психолошког становишта осећати сигурно, самоуверено, ауторитативно, од чега умногоме зависи ефикасност његовог рада. Наравно, ту долазе до изражаја и други неопходни квалитети оперативца, који се никако не смеју занемаривати, али је познавање страних језика сигурно један од најважнијих.

Управо због тога владање страним језицима и оспособљавање за беспрекорно коришћење језика који дотична терористичка организација, или група, користи у свакодневном животу, представљају један од примарних метода у раду савремених безбедносних обавештајних служби, CIA, BND (*Bundesnachrichtendienst*), MOS-SAD (*ha-Mossad le-Modin ule-Tafkidim Meyuhadim*), MI-6 (*Secret Intelligence Service – SIS*). ■

(Крај)

Уверљива легенда услов опстанка

За „убачене“ агенте, којима је знање језика терористичке организације у коју су инфилтрирани од животне важности, не мање значајна је и њихова уверљива биографија, на основу које их терористи процењују и квалификују за будуће активности. У већини случајева припремљена легенда представља измишљену, суптилно наметнуту и за противника добро утемељену животну причу, којом се прикрива стварна биографија инфилтратора и његова професионална активност, или било какав однос са безбедносним и обавештајним структурама сопствене државе. Инфилтратор мора да буде изузетно квалитетно оспособљен, сналажљив, стрпљив, дисциплинован, природно надарен и интелигентан, ауторитативан у области деловања коју подразумева осмишљена легенда и са развијеном способношћу прилагођавања новој средини, што значи да је веома важно да добро познаје обичаје, културу и, пре свега, језик противничких структура у које је „уграђен“.

Знак Интервидовске школе за обавештајне послове и лингвистичке студије из Стразбура – EIREL

ВЕРСКИ ПРАЗНИЦИ

15–31. децембар

Православни

- 17. децембар** – Света великомученица Варвара
18. децембар – Преподобни Сава Освећени, свети Нектарије Битољски
19. децембар – Свети Николај чудотворац Архиепископ мирликијски – Никољдан
20. децембар – Свети Амвросије; преподобни Григорије Горњачки
21. децембар – Детињци
23. децембар – Свети Јован, Деспот Српски
25. децембар – Преподобни Спиридон чудотворац, епископ Тримитунски
26. децембар – Свети свештеномученик Гаврило, свети Никодим Српски
28. децембар – Материце
30. децембар – Свети преподобномучени ђакон Авакум и игуман Пајсије

Римокатолички

- 25. децембар** – Рођење Исуса Христа – Божић
26. децембар – Свети Стјепан, првомученик
28. децембар – Света обитељ

Исламски

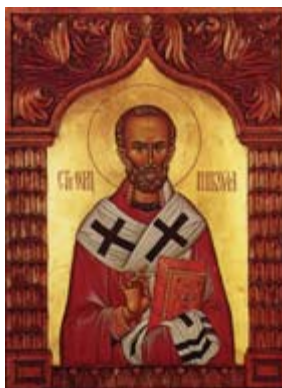
- 29. децембар** – Нова хиџаретска година

Јеврејски

- 22. – 29. децембар** – Ханука

Никољдан

Славни светитељ рођен је у граду Патари, у Ликији као јединац, син угледних родитеља, који су га као дар од Бога посветили Богу. Духовни живот почео је у манастиру Нови Сион код свог стрица, светог Николаја епископа патарског. По смрти родитеља, вођен небеским гласом, кренуо је народ да шири веру, правду и милосрђе. Убрзо после тога постао је архиепископ мирликијски, те је у време прогона хришћана, под царевима Диоклецијаном и Максимилијаном, доспео у тамницу али је и тамо наставио своје проповеди.

Присуствовао је Првом васељенском сабору у Nikeји и ту је, у борби за истину, ударио јеретика Арија због чега је удаљен са Сабора и од архијерејске службе. Чудесним јављањем Господа Христа и Пресвете Богородице, правдољубљиви светитељ враћен је на Сабор и у службу.

Још за живота људи су га сматрали светитељем и призивали га у помоћ у невољама. Он је самом појавом доносио утеху, спокој и добру вољу. У старости, кратко је боловао а упокојио се 343. године. ■

РАЗМИШЉАЊА О СТВАРИМА ОБИЧНИМ

О ЧИТАЊУ

Сваки писац брине како ће га читати? Да ли ће га схватити? Да ли ће увидети оно што је он хтео да каже? И ко ће га читати? Од тога зависи толико много... И пре свега – да ли ће се догодити духовни сусрет са далекима, али блиским, за које је у осами писао своју књигу?

Ствар је у томе да сви читаоци ни изблиза не овладавају вештином читања: зене се разлете по словима, „из слова вечно произилази некаква реч“ (Гогољ); речи се у својим значењима повезују једна са другом, и читалац замишља нешто извештачено, развучено, понекад несхватљиво, понекад за кратко време пријатно, што брзо лети у заборављену прошлост... И то се назива „читањем“. Механизам без духа. Неодговорна разонода. „Невино“ опојство, а у ствари – култура површности и бујица гадости.

Такво „читање“ не жели ниједан писац. Таквих „читалаца“ сви се прибојавамо. Јер право читање догађа се сасвим друкчије и има сасвим други смисао...

Како је поникло, како је дозрело ово што сам написао?

Неко је живео, волео, патио и наслађивао се; посматрао, мислио, желео – надао се и очајавао. И прохтело му се да нам исприча о нечему што је свакоме од нас важно, што нам је неопходно да увидимо, да проосетимо, промислимо и усвојимо. Дакле – нешто значајно о нечем важном и драгоценом. И ево, он је почео осликавати истините ликове, јасно-дубоке мисли и тачне речи. То није било лако, полазило је за руком не увек и не одмах. Одговоран писац своју књигу дуго носи: годинама, понекад – читавог живота; не растаје се од ње ни на један дан, ни ноћу; даје јој своје најбоље снаге, своје надахнуте часове; „болује“ њену тему и „лечи“ се писањем. Траћи одмах и истину, и лепоту, и „тачност“ (по речи Пушкиновој), и леп стил, и прави ритам, е да би препривавао, не кривотворећи, визије свога срца... И напакон је дело довршено. Последњи поглед строга, оштровида ока: последње преправке – и књига се одваја, одлази читаоцу, непознатом, далеком, можда и непријатељски расположеном... Одлази без њега, аутора. Он се искључује и оставља читаоца са књигом „насамо“.

И ево, ми, читаоци, узимамо ту књигу. Пред нама су збрана осећања, достигнућа, идеје, ликови, слободни пасуси, путокази, позиви, докази, читаво здање духа које нам се даје заверенички крадом, као уз помоћ шифри. Оно је скривено иза црних мртвих квачица, иза тих општепознатих, просењених речи, иза тих општедоступних ликова, иза баналних схватања. Живот, јачина, снага, смисао, дух – све то из њих мора извући сам читалац. Он мора у свему да обнови оно што је аутор саздао: ако не уме, не жели и не уради тако, нико то за њега неће учинити: бадава његов труд, књига ће проћи мимо њега. Обично се мисли да је читање доступно сваком писменом човеку... Нажалост, није.

Зашто? Зато што прави читалац даје књизи своју слободну пажњу, све своје душевне способности, своје умење да у себи изазове ону истиниту духовну ситуацију које је неопходна разумевању те књиге. Право читање не своди се на пуко проношење одштампаних речи кроз свест: оно захтева усресређену пажњу и тврду жељу да се заиста зачује истинит глас аутора. Разум и празна уобразиља нису довољни за читање. Треба осетити срцем и завирити у срце. Треба проживети страст – страсним осећањем: треба проживети драму и трагедију живом вољом; у нежној лирској песми треба зачути све уздахе, затреперити на сваку нежност, загледати се у све дубине и даљине; велика идеја може да захтева, ни више ни мање, читавог човека.

То значи да је читалац позван да у себи верно произнесе душевни и духовни акт пишења, да почне живети тим актом и да му се преда с поверењем. Само уз тај услов одиграће се жељен сусрет између обојице, и читаоцу ће се отворити оно важно и значајно што га је мучило и над чиме се трудио писац. Истинско читање је својерсно уметничко јасновидство, позвано и способно да тачно и потпуно обнови духовне визије другог човека, да живи у њима, да се њима наслађује и обогаћује. Уметност читања побеђује усамљеност, растанак, даљину и епоху. То и јесте сила духа – да оживљава слова, отвара перспективу ликова и смисла иза речи. Да испуњава унутрашње „простоје“ душе, да сагледа нематеријално, да се суочава са непознатим или чак умрлим људима и заједно са аутором уметнички и мисаоно постигне суштину Богом сазданог света.

Читати – значи тражити и налазити; јер читалац као да проналази духовно стање које је скрио писац; он жели да га пронађе у читавој његовој пуности и да га присвоји за себе. То је створалачки процес, јер обна-

вљати значи – стварати. То је борба за духовни сусрет; то је слободно сједињење са оним који је први стекао и закопао тражено благо. Ономе ко никада тако нешто није покушао и проживео, увек ће се чинити да се од њега захтева „немогуће“.

Уметност читања треба освајати и у себи продубљивати. Читање мора бити усресређено; оно мора постати створалачко и свесагледавајуће. И само онда ће нам се открити његова духовна драгоценост и његова душеотварајућа снага. Тада ћемо схватити шта треба читати и шта не треба читати; јер, постоји читање које обогаћује душу човека и изграђује његов карактер, као што постоји читање које разара и квари.

По читању можете препознати и одредити човека. Јер свако од нас је оно што чита; и сваки човек је оно како чита; и сви ми неприметно постајемо оно што ишчитавамо из прочитаног – као букет цветова који смо набрали читањем...

Књига за коју пишем овај предговор и говори о појану срца. Зато ју је немогуће схватити без постизања таквог стања. Али верујем да ће пронаћи своје читаоце које ће је тачно схватити и увидети да је писана за Русе, о Русији. ■

Иван А. ИЉИН
Из књиге „Појуће срце“, издавач Светигора,
Цетиње, 1998.

ДОГОДИЛО СЕ...

15. децембар 1914.

Завршена Колубарска битка између српске и аустроугарске војске у којој је аустроугарска војска поражена и приморана на повлачење. Најжешћа и одлучујућа борба вођена је од 8. до 10. децембра на Космају и Варовници где су положаје браниле трупе Одбране Београда, састављене углавном од трећепозиваца. Српска офанзива је тријумфално завршена и Врховна команда је 15. децембра саопштила да је и последњи непријатељски војник протеран из Србије. Победа, за коју изузетне заслуге припадају команданту Прве армије генералу Живојину Мишићу, подигла је углед Србије међу савезницима и учврстила самопоуздање српске војске и народа.

17. децембар 1991.

Донета је Декларација Европске заједнице о критеријумима за признавање нових држава у Источној Европи и Совјетском Савезу. У Декларацији се између осталог наводи да Европска заједница и њене чланице неће признати оне ентитете који су настали као резултат агресије.

18. децембар 1880.

Министар војни генерал Милојко Лешјанин потписао је одлуку о покретању *Службеног војног листа*.

20. децембар 1918.

Формирана је прва влада Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца у оквиру које је успостављено и заједничко Министарство војске и морнарице.

Врховна команда српске војске постала је Врховна команда Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца.

21. децембар 2004.

Скупштина Србије законом је у свим правима изједначила припаднике равноратског покрета са припадницима партизанског покрета у Другом светском рату. Установљена је и „равноратска споменица 1941“, попут „партизанске споменице 1941“.

22. децембар 1945.

Влада Сједињених Америчких Држава признала је „промене у Уставу Југославије и успостављање републике под називом Демократска Федеративна Југославија“. Истог дана, Форин офис обавестио је југословенску амбасаду у Лондону о томе да је британска влада званично признала Федеративну Народну Републику Југославију.

24. децембар 1901.

У Краљевини Србији донет *Закон о женидби официра, подофицира, каплара и редова*. Све старешине су подносиле захтев за женидбу својим претпостављеним командама, а затим је следила процедура „одобрава се у начелу“ и „одобрава се“. Официр пре чина поручника није могао да ступи у брак, а жена је морала бити из угледне куће и са миразом од 100 дуката.

24. децембар 1912.

На основу одлуке српског војног министарства и генералштаба, војвода Радомир Путник донео је решење о формирању Ваздухопловне команде са седиштем у Нишу. У њен састав ушли су Аеропланско и Балонско одељење, Водоничка централа и Голубија пошта – сви сегменти тадашњег ваздухопловства. За првог команданта постављен је мајор Коста Милетић. Први војни аеродром налазио се у Трупалском пољу у близини Ниша. Овај датум обележава се као Дан Ваздухопловства и противвадухопловне одбране Војске Србије. Такође, то је и Дан Центра за обуку Ваздухопловства и противвадухопловне одбране.

27. децембар 1882.

У Београду је објављен споразум о успостављању дипломатских односа Србије и САД. У скупштини је прочитан указ кнеза Милана Обреновића о одобрењу Трговинског споразума и Конзуларне конвенције двеју земаља. Конвенција је штитила права грађана двеју држава, што је посебно користило српским исељеницима у САД. Споразум је обезбедио грађанима двеју земаља слободан улаз, кретање и боравак на било ком делу територије друге земље и обављање послова уз личну и имовинску заштиту. ■

Припремио Миљан МИЛКИЋ

Поручник Дубравко Марић, репрезентативац у војном пентатлону

Вишеструки првак Војне академије и Војске Србије у најцењенијој, али и најтежој спортској дисциплини – војном вишебоју, преданим радом и свакодневним напорним тренинзима изборио је место у спортској репрезентацији Војске и учешће на међународним спортским војним такмичењима

Олимпијац у униформи

За поручника интендантске службе Дубравка Марића, референта за цивилно-војну сарадњу у Првом центру за обуку Копнене војске у Сомбору, спорт је одувек представљао незаобилазну карику у животу. За озбиљније, готово професионално бављење спортом, определио се 1999. године, када је дошао на Војну академију. Пажњу му је привукао војни вишебој. Већ 2003. године постигао је први, како каже, најдражи спортски успех – освојио је титулу првака Академије у вишебоју.

После завршетка школовања, као трећи у рангу 56. класе, за прво место службовања добио је родни Сомбор. Касарна „Аеродром“ једина у Србији има полигон са пентатлон препрекама. У тој спортској дисциплини Марић се опробао 2005. године.

Захтевне спортске дисциплине

Војни пентатлон је спорт којег чине пет изузетно атрактивних и тешких дисциплина. Такмичари у пентатлону пливају, трче на 8.000 метара, гађају из спортске пушке брзом и прецизном палбом на даљини од 500 метара, савлађују 20 пентатлон препрека на полигону, у води, и бацају пројектил у мету и у даљину, 20 до 35 метара.

Свакодневни напорни тренинзи дали су резултате – Дубравко Марић, 2004. и 2005. године, на спортским првенствима Војске Србије у Београду и Сомбору, попео се на победничко постоље из војног вишебоја, а 2006. у Нишу освојио четврто место.

Учествовао је и на међународним војним спортским такмичењима – 2005. у Марибору на Отвореном војном првенству Словеније и 2007. године на Отвореном војном првенству Хрватске.

На 53. светском војном првенству 2006. године у Аустрији, поручник Марић, са још два члана наше војне репрезентације, постигао је одличан резултат у пентатлону.

Идуће године био је једини представник Војске Србије који је испунио квалификациону норму у пентатлону. Отишао је на Војну олимпијад у Хајдел Рабад, у Индији. У седамнаест спортских дисциплина учествовало је око шест хиљада такмичара, па се тако на јарболима земаља учесница, захваљујући Марићу, завијорила и наша застава.

Наш такмичар учествовао је 2008. године на Светском војном првенству у пентатлону у Турској, и од 155 такмичара пласирао се на 110. место, чиме је поправио ранији резултат.

Такмичари из Кине и Русије, али и из многих других земаља, према речима Дубравка, постижу изузетне резултате, јер се у њиховим војним екипама налазе старешине по уговору – професионални спортисти у униформи. Једини посао им је да тренирају и учествују на спортским манифестацијама. Код нас то није случај.

Посебан проблем током припрема такмичара Војске Србије представља недостатак одговарајућих, а прилично скупих спортских реквизита, попут специјалне врсте такмичарских пушака, које смо до сада позајмљивали од словеначке репрезентације.

Ипак, Марићева упорност нема граница. И поред редовних професионалних задатака, дужности референта за спорт и референта за односе са јавношћу Првог центра за обуку, захваљујући разумевању претпостављених старешина, али понајвише породице, свакодневно тренира три сата.

Пошто је испунио квалификациону норму, наредне године учествоваће на Светском војном првенству у пентатлону у Минхену. ■

Будимир М. ПОПАДИЋ

Семинар о борилачкој вештини Корисно искуство

На Војној академији недавно је гостовао Схахар Кларфелд, један од водећих инструктора у Интернационалној Крав Мага федерацији, са седиштем у Израелу. На позив ИКМФ Србије Кларфелд је био у посети Београду и том приликом одржао два семинара – један отвореног типа и дводневни за припаднике Војске и полиције.

Схахар Кларфелд је обављао функцију главног Крав Мага инструктора за целокупне Израелске оружане снаге (IDF) у периоду од 1989. до 2007. године, а његов посао састојао се у сталном модификовању и усавршавању Крав Маге за потребе различитих војних јединица, сертификавању војних инструктора, те организовању и спровођењу војних курсева. Он је иначе био трећи по реду на тој функцији од оснивања IDF-а, а први који обављао функцију главног Крав Мага инструктора у Израелским оружаним снагама био је њен оснивач Ими Лихтенфелд.

На предавању на Факултету безбедности, Кларфелд је дао кратак резиме о настанку и развоју овог војног борилачког система, који је створен у условима рата и базира се на једноставним људским инстинктима и покретима.

У спортском центру Војне академије, пред бројним полазницима курса, Кларфелд је демонстрирао своје знање и вештину у овој борилачкој вештини.

Семинар отвореног типа завршен је интересантним тестом, у коме је симулирана борба на блиском одстојању. Сви учесници морали су да прођу одређену релацију на којој су се бранили од више нападача. У раду дводневног војног Крав Мага семинара учествовало је око 40 припадника различитих организационих јединица Војске и МУП-а. Првог дана рађене су основе војне Крав Маге у којима се употребљава ватрено и хладно оружје, а другог дана обука је спроведена на стрелишту. Према речима директора српског ИКМФ-а Јована Манојловића, организатори и учесници семинара договорили су даљу сарадњу. ■

Д. ОСТОЈИЋ

Они се буде са Србијом

Срђан и Јована

ЈУТАРЊИ ПРОГРАМ

ПРВИ ПРОГРАМ РТС-а
СВАКОГ ДАНА У 6.05

www.rts.co.yu

Поклоничко путовање припадника Друге бригаде Копнене војске

Подвиг лозничких бициклиста

Десетар по уговору Радован Михаиловић, припадник 21. пешадијског батаљона из састава Друге бригаде Копнене војске, бави се већ више година бициклизмом у Клубу „Лозница“. Његова љубав према том спорту датира још из 1993. године, када је као војник по уговору служио у 15. граничном батаљону тадашње Дринске дивизије. Око себе је окупио групу ентузијаста и са њима учествовао на спортским манифестацијама. Уз то, неколико пута организовао је одлазак бициклом на поклоничка путовања.

За такве изазове десетару Михаиловићу, али и његовим колегама, били су неопходни напорни тренинзи и свеобухватне припреме. У почетку су места до којих су возили била пет-шест стотина километара удаљена од Лознице, у Србији и Црној Гори. Како су године одмицале, а мала бициклистичка екипа била све увежбанија, дестинације које су походили налазиле су се и 1.000 километара даље од тог града.

Први већи подвиг лозничких бициклиста био је 2005. године, када су походили Свету Гору. Тада су посетили и највећу српску светињу – Хиландар. Наредне године возили су до Румуније, у Јаши, и поклонили се моштима свете Петке, у истоименом манастиру.

Ове године, када се обележавала деведесетогодишњица пробоја Солунског фронта, да би се поклонили сенима страдалих српских војника, организовали су вожњу до острва Крф и Видо. Обишли су и Српско војничко гробље на Зејтинлику, у Солуну.

Прешли су око 920 километара за шест дана, а дневно су возили осам до девет сати. Кретали су се од Лознице до Ваљева, кроз Косјерић, Пожегу, Ивањицу, Јавор, Сјеницу, затим до Бијелог поља, Берана, Андријевице, Подгорице, да би после неколико дана стигли у Тузи, Скадар и Тирану, а потом и Драч, Валону, Саранду, па све до Крфа и Солуна. Возили су по врућини, преко планинских превоја, без већих проблема. Становници места кроз које су пролазили дочекивали су их са симпатијама. Пријатно их је изненадило гостопримство мештана албанских градова.

Следеће године, бициклистичка дружина из Лознице намерава да поново организује поклоничко путовање, али са већим бројем чланова. ■

Д. СТАНОЈЕВИЋ
Снимио М. АЛИМАНОВИЋ

К О Н К У Р С

за пријем професионалних припадника Министарства одбране и Војске Србије на ванредно школовање за стицање стручног назива специјалисте уже специјализације на Војномедицинској академији Професионални припадници ВС и МО могу конкурисати за пријем на ванредно школовање за стицање стручног назива специјалисте уже специјализације на Војномедицинској академији у школској 2008/2009. години из следећих области:

1. Ендокринологија,
2. Хематологија,
3. Кардиологија,
4. Кардиоваскуларна хирургија,
5. Исхрана здравих и болесних људи,
6. Клиничка токсикологија,
7. Клиничка фармакологија,
8. Медицинска микологија,
9. Нефрологија,
10. Паразитологија,
11. Реуматологија,
12. Вирусологија,
13. Клиничка неурофизиологија,
14. Гастроентерологија.

За пријем на школовање за стицање стручног назива специјалисте уже специјализације у Војномедицинској академији могу конкурисати кандидати који испуњавају следеће услове:

ОПШТИ УСЛОВИ:

- да су држављани Републике Србије;
- да су здравствено способни за школовање;
- да се против њих не води кривични поступак или поступак због кривичног дела за које се гони по службеној дужности, односно да нису осуђивани за таква дела казном затвора у трајању дужем од шест месеци;
- да имају стручни назив специјалисте у одређеној научној области, односно дисциплини.

ПОСЕБНИ УСЛОВИ:

да су завршили одговарајућу специјализацију са најмање врло добрим успехом, за ужу специјализацију:

- на редном броју 1. из Интерне медицине, Гинекологије или Педијатрије;
- на редном броју 2. из Интерне медицине, Педијатрије или Трансфузиологије;
- на редном броју 3. из Интерне медицине, Педијатрије или Инфектологије;
- на редном броју 4. из Опште хирургије или Дечје хирургије;
- на редном броју 5. из Хигијене, Педијатрије, Интерне медицине, Медицине рада или Опште медицине;
- на редном броју 6. из Интерне медицине, Педијатрије, Инфектологије, Клиничке фармакологије, Неурологије, Психијатрије, Неуропсихијатрије, Клиничке физиологије или Медицине рада;
- на редном броју 7. из било које гране медицине;
- на редном броју 8. из Микробиологије;
- на редном броју 9. из Интерне медицине или Педијатрије;
- на редном броју 10. из Микробиологије или Инфектологије;
- на редном броју 11. из Интерне медицине или Педијатрије;
- на редном броју 12. из Микробиологије или Инфектологије;
- на редном броју 13. из Неурологије;
- на редном броју 14. из Интерне медицине или Педијатрије;

да познају енглески језик на нивоу првог степена према критеријуму Центра за стране језике Војне академије, односно на нивоу 1-1-1-1 STANAG 6001;

да су у току службе имали повољне све службене оцене, а да за два последња оцењивања имају оцену најмање „врло добар“;

да су постављени (распоредени) на формацијско (радно) место за које је предвиђена ужа специјализација и да су на том месту провели најмање пет година.

НАЧИН КОНКУРСИВАЊА

Кандидати који испуњавају услове Конкурса попуњавају упитник за школовање („Службени војни лист“, број 41/93, образац 2) у коме обавезно наводе област уже специјализације за коју конкуришу.

Уз упитник прилажу: мишљење старешине организацијске јединице ранга начелника управе или вишег, за кандидате из МО, односно, мишљење старешине ранга команданта пука-бригаде или вишег за кандидате из ВС, а кандидату и потреби школовања за дужност коју ће обављати;

молбу за одобрење ванредног школовања за стицање стручног назива специјалисте уже специјализације у Војномедицинској академији,

оверену фотокопију дипломе о завршеној специјализацији (ако у дипломи нема просечне оцене успеха, прилаже се извод из матичне књиге слушалаца специјализације у ВМА),

оверене фотокопије последње две службене оцене,

оверено уверење (сертификат) о знању енглеског језика,

потврду надлежног судског органа, не старију од шест месеци, да се против њих не води кривични поступак, кратку биографију.

Упитнике (пријаве) са документима кандидата и мишљењем старешине надлежна организацијска јединица доставља непосредно Управи за кадрове Сектора за људске ресурсе МО.

Фотокопије докумената које се прилажу треба да овери надлежни орган.

Непотпуна, некомплетна и неблаговремено достављена документа неће се узимати у разматрање. Управа за кадрове Сектора за људске ресурсе МО неће враћати конкурсну документацију.

Надлежне команде-јединице ће за кандидате, који буду изабрани за школовање, покренути поступак за упућивање на систематски специјалистички преглед, ради утврђивања здравствене способности, као и друге неопходне радње, за упућивање на школовање.

На основу одлуке о избору кандидата за школовање Управа за кадрове Сектора за људске ресурсе Министарства одбране Републике Србије донеће наредбу о пријему изабраних кандидата на последипломске студије облика уже специјализације.

Конкурс је отворен 30 дана од дана објављивања у магазину „Одбрана“.

Међусобне обавезе Министарства одбране Републике Србије и лица примљених на школовање регулишу се уговором.

Остала обавештења у вези са Конкурсом могу се добити у:

Сектору за школовање и НИР Војномедицинске академије, на телефон: 31-511, односно 011/2668-624 и

Управи за кадрове Сектора за људске ресурсе Министарства одбране, на телефон: 23-513, односно 011/3201-513.

Избор спортисте године Војске Србије у 2008.

Предложите најбоље

Почетак децембра најављује крај једне богате такмичарске сезоне у којој су забележени резултати вредни пажње. Обрадовали су нас стрелци, подбранци, пентатлонци, атлетичари, мајстори борилачких вештина... Дошло је време да изаберемо најбоље у екипној и појединачној конкуренцији. Имајући у виду успехе на домаћој и међународној сцени, верујемо да ће се жири наћи на „слатким мукома“ да по важећим критеријумима одреди ко је обележио спортску 2008. у Војсци Србије.

Имали смо, као и претходних сезона, мноштво такмичења, срчаних бораца, вештих такмаца, који се распознају по томе што носе војничку униформу или су професионално везани за Министарство одбране, Генералштаб, јединице и установе, свеједно.

Магазин „Одбрана“ ће им одаћи признање за њихов учинак, јавно и свечано, опет по традицији, 24. јануара наредне године.

У духу добре традиције и охрабрујућих победа, нека протекне и овогодишњи избор најбољих. Трка за ласкаво звање се захуктала. Господо, изаберите најбоље. Чекамо предлоге, са кратком биографијом спортисте (екипе), овогодишњим резултатима који дају препоруку жирију и обавезном фотографијом.

За назив спортисте године Војске Србије 2008. могу конкурисати официри, подофицири, цивилна лица на служби у Војсци и МО, студенти Војне академије, ученици средњих војних школа, војници по уговору и они на редовном одслужењу војног рока. Исти принципи важе за екипе, чији чланови треба да припадају једној од наведених категорија.

Предлоге могу слати команде, јединице, установе, војне школе и друге образовне институције, спортски савези, клубови и секције.

Жири ће пажљиво разматрати све предлоге који су потпуни и у складу са пропозицијама избора. Ваше предлоге можете слати до 30. децембра на адресу: Редакција магазина „Одбрана“ (за избор спортисте године), Браће Југовића 19, 11000 Београд. У жестокој конкуренцији водиће се оштра борба, па нека победи заиста најбољи!

ИЗАБРАНА ПАРТИЈА ИЗНАНАЂЕЊЕ ПОЛА УСПЕХА

Нисипеану – Иванишевић
Дрезден, 2008.

1.e4 д6 2.д4 Сф6 3.Сц3 е5

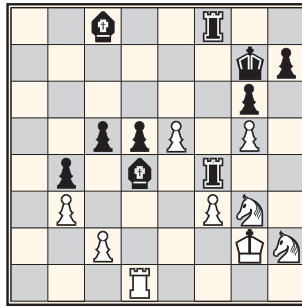
Кажу да је наша репрезентација на овогодишњој олимпијској смотри у Дрездену играла релативно успешно. Но, све зависи шта ко сматра успехом; једни мисле да је све испод медаље неуспех, а сами шахисти кажу да је успех ако се пласирају боље него што им предвиђа тренутни рејтинг. Резултат (20. место) био је ншто бољи од „програмираног“, али далеко од било какве помисли на медаљу.

У овој партији је наш играч постигао прву победу, а то се догодило тек три кола пре краја. Ипак, та победа заслужује пажњу јер је румунски велелемајстор у самом врху светског шаха. Занимљив је 3. потез црног, којим он дозвољава да му рокада одмах буде „поковарена“, а значајно је то што бели није искористио ту могућност, бојећи се ваљда неког припремљеног штоса. За борборнике Пирчеве обране ево још једне идеје!

4. Сre2 цб 5.г3 г6 6.Лr2 Лr7 7.0-0 8.х3 б5

После свега, црни показује да тражи кавгу и жели иницијативу.

9.а3 Лб7 10.Ле3 Сбд7 11.г4 а5 12.Сr3 б4 13.Сце2 ц5 14.де5 Се5 15.г5 Сфд7 16.б3 ф6 17.гф6 Сф6 18.аб4 аб4 19.Тц1 Де7 20.Сф4 Сф7 21.Те1 Тае8 22.Лд2 Сд7 23.Сд5 Дх4 24.Дr4 Дr4 25.хr4 Сфе5 26.г5 Сф3 27.Лф3 Тф3 28.Кr2 Теф8 29.Ле3 Се5 30.Тцд1 Сr4 31.Те2 Се3 32.Се3 Лд4 33.Сr4 Тзф4 34.ф3 Кr7 35.Сх2 д5 36.е5 Лц8 37.Тee1

Бели: Кr2, Тд1, Те1, Сr3, Сх2, б3, ц2, е5, ф3, г5
Црни: Кr7, Тф4, Тф8, Лц8, Лд4, б4, ц5, д5, г6, х7

Црни влада ф-линијом и има ловачки пар. Беломе је е-пешак практично изгубљен и њему предстоји тешка борба за спас.

37...Тх4 38.е6 Те8 39.Се2 Те6 40.Сд4 Тд4 41.Тд4 Те1 42.Тд5 Те2 43.Кr3 Тц2 44.Сr4 Кф7 45.Те5 Тц3 46.Сф6 Лб7 47.Сд7 Тф3 48.Кr4 Тб3 49.Сц5 Лф3 50.Кф4 Тц3 51.Са4 Тз3 52.Сб6 Лц6 53.Сц4 Тф3 54.Кr4 Тд3 55.Тц5 Тд4 56.Кr3 Лд5 57.Се3 Ке6 58.Тб5 Ке5
0:1

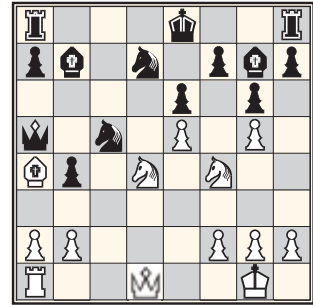
ЗАНИМЉИВОСТИ

ИВКОВЉЕВ ПОДУХВАТ

Српски велелемајстор Бора Ивков, један од најистакнутијих актера новије шаховске историје, почео је са објављивањем серије књига о шаху. Прва од њих носи наслов „Мојих 60 година у шаху“ већ је на полицима књижара, а наредни наслови су „Енциклопедија грешака“, „Фалсификати у шаховској историји“, „Моје најлепше партије“, „Моје завршнице“... Шаховска јавност с нестрпљењем очекује објављивање његових нових књига.

КОМБИНАЦИЈА

Ненароков – Фрејман
СССР, 1936.

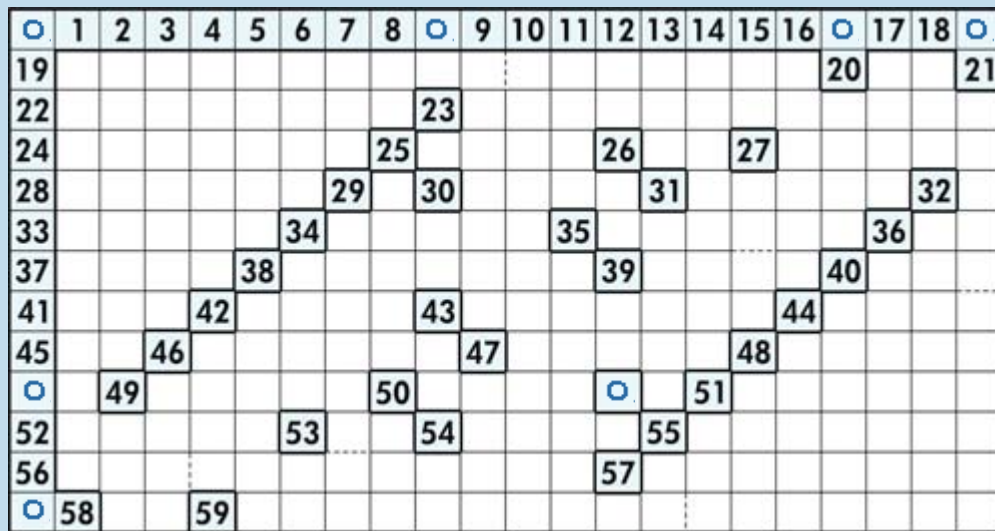

Бели: Кr1, Дд1, Та1, Тф1, Ла4, Ле3, Сд4, Сф4, а2, б2, е5, ф2, г2, х2
Црни: Ке8, Да5, Та8, Тх8, Лб7, Лr7, Се5, Сд7, а7, б4, е6, ф7, г6, х7
Бели на потезу.

1.Слеб! Да4
На 1...ф6 2.Лц5
2.Сr7 Кф8 3.Лц5
На 3.Сre6 +-
3...Сц5 4.Сre6! ф6 5.Се6 Ке8 6.Сц5
1:0

Припремио
Раде МИЛОСАВЉЕВИЋ
мајстор Фиде

УКРШТЕНЕ РЕЧИ

Припремио Жарко ЂОКИЋ

РЕШЕЊЕ ИЗ ПРОШЛОГ БРОЈА - ВОДОРАВНО: Мира Банач, омама, муваши, итератив, што, индиције, лампран, кп, Пачдуревић, Елемир, продати, жена, е, Нинач, моире, Иса, ло, тр, Афон, Трстеничанка, Бон, дар, опалити шамар, прса, рп, п, Кач, ринит, тракт, а, урез, набойит, травер, вододефино, ан, ирлганс, мјкавац, Рус, примерак, ћесар, цар, риф, прекориса.

ВОДОРАВНО:

19. Традиционална београдска атлетска манифестација, 20. Ауто-ознака за Кикинду, 22. Врста веома скупог крзна од младих јагањаца, 23. Трајност, издржљивост, 24. Браник, заштитник, 25. Једнаке, 26. Прво и 9. слово азбуке, 27. Град у Црној Гори, 28. Грудни кош (мед.), 30. Женско име, Ернестина, 31. Шпански музичар, Андрес, 33. Старогрчки војар, Онатас, 34. Град у Мексику, 35. Гунгула.гухва, метеж, 36. Упишите: кћ, 37. Француски писац, Алфред де, 38. Део војичке опреме (мн.), 39. Лука у Алжиру, 40. Врста папагаја (мн.), 41. Ред из Курана, 42. Плодно место у пустињи, 43. Бугарски шахист, Веселин, 44. Пољски фудбалер, Камил, 45. Одозго, 46. Оглашавати се хрканџем, 47. Спортски клуб члан какве лиге, 48. Споро, непокретно, 49. Наслада, 50. Узвик бола, 51. Врста техничког алкохола, 52. Посред, на сред, 53. Упишите: ил, 54. Сеоско подручје, 55. Које су од проје, 56. Холивудска глумица, 57. Динамичан у промету, 58. Символ радијума, 59. Бишви српски кошаркашки репрезентативац.

УСПРАВНО:

1. Баштованство, 2. Европска држава, 3. Брисање, 4. Прикупљати земљу на малу гомилу, пригртати, 5. Женско име, 6. Краљ Спарте, 7. Страно мушко име, 8. Символ کالاја, 9. Инсерт, исечак, 10. Чувена оперска кућа у Њујорку, 11. Бренд лаког мотоцикла, АПН, 12. Грчко слово, 13. Речно острво, 14. Хонорарни радник (фиг.), 15. Ауто-ознака Орегона (САД), 16. Никлен, 17. Бишви филмски глумца, Дјозеф, 18. Исидор или Исаило одмила, 20. Вео, копрена, 21. Преци као што су прабаба и прадеда, 25. Навод, 26. Ауто-клуб (скр.), 27. Ономатопеја псећег лавежа, 29. Возикати се, 30. Ауто-ознака Данске, 31. Врста колача, савијача, 32. Криминална делатност, 34. Мир (лат.), 35. Спољашњи срчани спој (мед.), 36. Лекар који лече алопатијом, 38. Град у Румунији, 39. Символ сребра, 40. Место у Швајцарској (сир!), 42. Пекарски производ, 43. Извршни комитет (скр.), 44. Крвни угрушак (мед.), 46. Врста сребрног конца, 47. Остарео коњ, 48. Место у САД, 49. Млечни производ, 50. Фигура, обличе, 51. Јарац (покр.), 53. Упишите: јл, 54. Ауто-ознака Новог Сада, 55. Ознака за пример.

ОДБРАНА

ЦЕНОВНИК ОГЛАСНОГ ПРОСТОРА

Магазин „ОДБРАНА“
11000 Београд, Браће Југовића 19
Тел: 3241-026; 3241-009
Телефакс: 3241-363
Жиро-рачун: 840-49849-58

ОГЛАСНИ ПРОСТОР	ФОРМАТ	ЦЕНА
1/1 четврта корична страна	22 x 30 цм	45.000,00
1/1 друга и трећа корична страна	22 x 30 цм	42.000,00
1/1 трећа страна (унутрашња)	19,8 x 26 цм	39.000,00
1/1 остале унутрашње стране	19,8 x 26 цм	31.000,00
1/2 унутрашње стране	19,8 x 13 цм или 9,5 x 26 цм	18.000,00
1/4 унутрашње стране	9,5 x 13 цм	10.000,00
1 цм/ стубац унутрашње стране	1 x 6,3 цм	450,00
1 цм/ 2 ступца унутрашње стране	1 x 13 цм	900,00
1 цм/ 3 ступца унутрашње стране	1 x 19,8 цм	1300,00
Мали оглас за замену стана (до двадесет речи)		250,00
Уступање простора за убацивање прилога		60.000,00

На сваки оглас плаћа се порез на додату вредност (ПДВ) 18 %.
Оглашавање се плаћа унапред, најкасније 5 дана пре изласка броја.

- За више објављених огласа одобравамо попуст 5–15 %, што се регулише закључницом или уговором, и то:
  - за 3–5 огласа – 5 %
  - за 6–8 огласа – 10 %
  - за 9 и више огласа – 15 %
- цене огласа репортажног типа увећавају се за 50 %

■ Оглаци који нису у складу са уређивачком политиком магазина неће бити објављени. Објављивање огласа одобрава директор установе – главни и одговорни уредник магазина „ОДБРАНА“.

■ Материјал за објављивање мора бити достављен најмање седам дана пре изласка броја. Уколико наручилац сам припрема решење рекламне поруке, она мора бити у формату JPEG или TIF. Решење се доставља на дискети или CD-у, а може се послати и на e-mail адресу odbrana@beotel.yu

■ На захтев корисника, у магазин се могу убацити прилози (искључиво штамапани), које је дужан да обезбеди и достави наручилац.

Магазин „ОДБРАНА“ излази
1. и 15. у месецу

Ценовник огласног простора
важи од 1. септемба 2007. године

ВОЈНА УСТАНОВА „ДЕДИЊЕ“ – БЕОГРАД
организује

СВЕЧАНИ ДОЧЕК НОВЕ 2009. ГОДИНЕ

у својим објектима у Београду:

РЕСТОРАН ЦЕНТРАЛНОГ ДОМА ВОЈСКЕ СРБИЈЕ

БЕОГРАД, Француска 2

Тел. 011/32-40-419, локал 22-262

АНСАМБЛ БАТЕ МАРКОВИЋА

Цена: 3.200 – за припаднике МО и ВС

4.000 – за остале госте

РЕСТОРАН „КНЕЖЕВ ЛАД“

БЕОГРАД, Раковички пут 6.б.

Тел. 011/26-63-137, локал 33-177

БУЦА БЕНД

Цена: 3.000 – за припаднике МО и ВС

3.300 – за остале госте

РЕСТОРАН КЛУБА ВОЈСКЕ СРБИЈЕ

ЗЕМУН, Штросмајерова 3

Тел. 011/21-93-532, локал 27-420

АНСАМБЛ „АКОРД“

Цена: 3.600 – ресторан сала

3.100 – за припаднике МО и ВС

2.500 – зимска башта за све

**БОГАТ МУЗИЧКИ ПРОГРАМ
ИЗУЗЕТНЕ ЦЕНЕ**

ПОСЕБНЕ ПОВОЉНОСТИ ЗА
ПРИПАДНИКЕ ВОЈСКЕ И МО

ПЛАЋАЊЕ У ДВЕ РАТЕ

- ПРВА ПРИЛИКОМ КУПОВИНЕ КАРТЕ
- ДРУГА ОДЛОЖЕНА 15 ДАНА

- **ПОВОЉНО**
- **ОПУШТЕНО**
- **БЕЗБЕДНО**

ДОДАТНЕ ИНФОРМАЦИЈЕ:

011/26-85-347 011 /23-58-811 (локал 22-811)

ukus@vudedinje.com • www.vudedinje.com

Специјални прилог

АРСЕНАЛ

24

ДОМАЋИ ШКОЛСКО - ТРЕНАЖНИ АВИОН

Ласта - 95

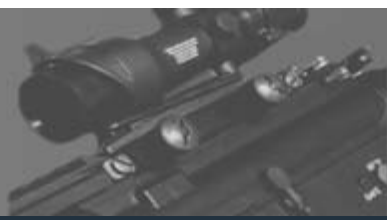
ТРОМБЛОНСКЕ МИНЕ

Још увек у игри

НАЈЧУВЕНИЈИ ВОЈНИ ПИШТОЉ НА СВЕТУ

Валтер

Ласта-95

САДРЖАЈ

- Домаћи школско-тренажни авион
Ласта - 95 2
- Радар граунд мастер
Чувар копна и ваздуха 7
- Најчувенији војни пиштољ на свету
- П38
Валтер 8
- Италијанска јуришна пушка
Беретта ARX-160
Оружје меког изгледа 12
- Тромблонске мине
Још увек у игри 14
- Транспортни авион Ан-32
Летач за високе терене 19
- Јуришни авион Ил-2
Летећи тенк 24
- Осамдесет година подморничарства
Могућа мисија 29

Уредник прилога
Мира Шведић

Авион *ласта-9* намењен је селекцији кандидата у Војној академији, основној и почетној обуци пилота. Летелица, у основној варијанти, спада у акробатску категорију.

Пројектован је по светским стандардима, опремљен савременом електронском опремом, која задовољава све постојеће стандарде и омогућава ГПС и радио-навигацију. Авион омогућава спровођење почетне и дела основне обуке и једноставан прелаз на летелице за виши ниво обуке.

Иначе, домаће јавности авион *ласта-95* скренуо је када је представљен на прошлогодшњем сајму НВО – *Партнер 2007*. Интензивније је о њему почело да се прича током ју-ла ове године, када је *Југоимпорт-СДПР* потписао уговор са ирачким министарством одбране о извозу НВО укупне вредности од 230 милиона америчких долара. Тим уговором предвиђено је да се у Ирак извезе 20 школско-елисних авиона домаће производње *ласта-95*.

Иначе, тај авион је део *Пројекта ласта*, који се у нашој земљи присутан више од 25 година. Последња летелица из те фамилије настала је на основу искустава стечених током развоја *ласте -1* и *ласте -2*. Биће то после готово једног века први српски авион.

Прве летелице

Прича о авиону *ласта* започиње осамдесетих година прошлог века. Наиме, 1982, на основу студије „Стратегија развоја ратног ваздухопловства до 2000. године“, коју је урадила Команда РВ и ПВО, начелник Генералштаба донео је одлуку о изради *Програма реализације за нови клипни авион*.

Према усвојеним тактичко-техничким захтевима (ТТЗ), *ласта* је требало да буде прелазни авион између *утве-75* и *Г-4*, како би се постигла економичнија обука и лакши

Испитивања

На основу спроведених испитивања авиона *ласта-1* може се констатовати да је маса авиона била већа од оне предвиђене тактичко-техничким захтевима за три до шест одсто, зависно од конфигурације. Авион се добро понашао на малим брзинама, није имао тенденције самовољног уласка у ковит, а предзнак брзине сваљивања био је слабо изражен. Био је уздужно и попречно статички стабилан. Уздужна и попречна динамичка стабилност задовољава је ниво 1 MIL спецификација 8785B. Крилца су ефикасна. Када је реч о понашању у ковиту, авион је задовољавао прописе (AP970, MIL и FAR).

У стационарном режиму највећа хоризонтална брзина и брзина пењања нису задовољиле тражене захтеве. То је поправљено код авиона „0“ серије. Могуће је извођење еволуција у вертикалној равни, али је пад брзине такав да се захтевало прецизно управљање – авион је био осетљив на погрешно командовање.

Иако је, у основи, авион задовољио ПЗ (а посебно нулта серија), због аеродинамичких карактеристика и ергономије кабине није био погодан за основну обуку пилота.

Након спроведених завршних испитивања, ВОЦ је дао закључак да *ласта-1* није подобна за основну обуку.

прелаз на авион Г-4. Односно, *ласта* је требало да у процесу обуке војних пилота замени млазни авион Г-2. Ради тога се захтевало да има приближну опрему авиону Г-4, да је осећај летења сличан оном на млазним авионима и да има велике брзине у слетању и полетању.

Ваздухопловнотехнички институт је септембра исте године урадио програм реализације. Када је тај документ усвојен, за носиоца развоја одређен је Ваздухопловнотехнички институт, а за финализатора производње фабрика авиона „Утва“ – Панчево. Главни кооперанти били су „Соко“ – Мостар (израда крила) и „Прва летолетка – Наменска“ (израда хидраулике и стајних трапова) из Трстеника.

Први прототип полетео је 2. септембра 1985. и након делимичних испитивања II врсте, урађених до удеса авиона, Ваздухопловни опитни центар (ВОЦ) дао је сле-

дећи закључак: „На основу до сада показаних летних особина и перформанси авион *ласта* има добре изгледе за даљи развој и може да се приступи изради предсерије“.

На основу наведеног извештаја ВОЦ-а и извештаја Ваздухопловнотехничког института, а на предлог Војнопривредног сектора Министарства одбране, заменик начелника Генералштаба за РВ и ПВО крајем 1985. донео је решење о производњи „0“ (нулте) серије од шест авиона. Касније је тај број повећан на 10, па опет смањен на шест.

Након израде другог прототипа (П2) и његових испитивања, ВОЦ, међутим, даје закључак да авион није подобан за основну обуку.

Произвели су свих шест авиона нулте серије, а и додатна четири комплекта структуре. Од укупно осам произведених авио-

на (два прототипа и шест авиона нулте серије), први прототип уништен је у удесу. Током припрема за аеромитинг који је требало да се одржи у бугарском граду Пловдиву, на аеродрому у Батајници дошло је до катастрофе на предсеријском авиону, евиденцијски број 56 152. Том приликом погину је тадашњи командант ВОЦ-а пуковник Зоран Видић.

Преостали авиони нулте серије уочи агресије НАТОа прелетели су у Панчево и били смештени у халама фабрике „Утва“, али су ту уништени у првој ноћи напада на Југославију. Други прототип остао је у ВОЦ-у, али је и он уништен исте ноћи.

Наставак пројекта

У жељи да *ласта* буде авион на којем ће започети обука војних пилота, односно да буде коришћен почевши од селекције па до

дела основне обуке, почетком 1989. урађени су нови тактичко-технички захтеvi. Основне разлике у ТЗ-у у односу на авион *ласта-1* биле у томе што је избачено позивање на сличност наменских перформанси, поступака и процедура пилотирања са авионом Г-4, односно тај захтев је уместо ка Г-4 генерално дефинисан на млазним авионима. Тачније, дефинисан је захтев ка кабинском простору, а избачен онај ка великим брзинама у фази слетања и полетања. Више се није тражило

Произвођачи

Финализатор и главни произвођач авиона *ласта-95* је ДОО „Утва“ АИ-Панчево. Стајни трап, компоненте хидраулике и инсталације горива производи „Прва петолетка – наменска“ – Трстеник. На авиону се налазе и производи фирми „Телеоптик жироскопи“, „Тигар – техничка гума“ – Пирот, „Чајавец“ – Професионална електромеханика из Бањалуке, „Комос“ – Бањалука и многих других.

да у тим фазама летења пилот има делимични осећај као да је у млазном авиону.

Када је реч о концепту опремања, тражено је да буде прилагођен извршењу дефинисане намене за категорију лаких клипних авиона, док је код *ласте-1* захтеван висок ниво опремљености, распоред команди и уређаја у кабини, те тежња ка унификацији поступака и процедура које треба да обезбеде брзу адаптацију пилота ученика при прелазу на виши ниво обуке на авион Г-4.

Програмом је била предвиђена израда два прототипа, статичка проба, а након развојних и завршних испитивања и серија од 48 авиона.

Од концепта авионе *ласта-1* задржано је крило, а труп је модификован, смањеном његовом дужином и оквашеном површином.

Пројекат *ласта-2* није имао срећну судбину. Када је започела израда два прототипа и склопа статичке пробе, услед познатих дешавања у Југославији, 30. августа 1991, одлуком помоћника ССНО за војно-привредни сектор, прекинути су сви развојни програми.

Крајем 1993. и почетком 1994. спроводе се активности ради наставка пројекта *ласта*. Урађен је нови ТЗ, а на основу њега Војнотехнички институт израђује Програм реализације који је одобрен почетком 1995. године.

С обзиром на захтеве из Програма реализације *ласта-95* је авион намењен за селекцију, почетну и основну обуку, са малим брзинама слетања и полетања, те „доброћудним“ понашањем – прашта грешке неискусном пилоту.

Актуелни модел

Авион је пројектован на основу ваздухопловних прописа Federal Aviation Regulations (F. A. R. – Part 23: Airworthiness Standards) и то у две варијанте: основној, по захтевима из прописа који се односе на акробатску категорију авиона ($nz_{max} = 6.0$, $nz_{min} = -3$), и у варијанти авиона с наоружањем, по захтевима из прописа који се односе на општу категорију авиона ($nz_{max} = 4.4$, $nz_{min} = -1.8$).

Својим карактеристикама и осавремењеном опремом авион у потпуности обез-

Снимио Милорад РИСТИЋ

Летне могућности

Летне могућности по конфигурацији	Оптимална капацитетност	Часовни капацитет
Возачко место са максималном потрошњом горива	~ 1.160	~ 140
Возачко место са максималном потрошњом горива (без резервног горива)	~ 110	~ 175
Маса (укупна маса са горивом, опремом и пилотом)	~ 310	~ 280
Маса (укупна маса са горивом (Форт 1.0))	~ 16	~ 12
Маса (укупна маса са горивом (Форт 1.0))	~ 8.5	~ 5.5
Маса (укупна маса са горивом (Форт 1.0))	~ 10.5	~ 9
Маса (укупна маса са горивом (Форт 1.0))	~ 6000	~ 4500
Максимална (укупна) висина полета (укупна маса са горивом)	300-500	~ 500-600
Максимална (укупна) висина полета (укупна маса са горивом)	500-300	500-500
Максимална (укупна) висина полета (укупна маса са горивом)	~ 1.574	~ 2
Максимална (укупна) висина полета (укупна маса са горивом)	~ 2.5	~ 2
Максимална (укупна) висина полета (укупна маса са горивом)	~ 1.500	~ 250
Максимална (укупна) висина полета (укупна маса са горивом)	~ 1.500	~ 250

Електронска опрема

Авион *ласта-95* опремљен је савременом електронском опремом која задовољава све постојеће међународне стандарде и омогућава извршење следећих основних функција: двосмерну радио комуникацију ваздух–земља и ваздух–ваздух у ВХФ опсегу, са фреквенцијским скоком од 25 и 8,33 kHz, минималне излазне снаге 10 W, једновременим пријемом свих звучних сигнала у обе кабине и сталну комуникацију између пилота. На захтев наручиоца може се уградити и радио уређај УХФ опсега са размаком канала од 25 kHz, минималне излазне снаге од 10 W.

Сем тога, сателитска навигација и радионавигација обавља се коришћењем пријемника сателитске навигације и земаљских радио фарова, ВОР-а и радио компаса.

Слетање се обавља и у сложеним метеоролошким условима, категорије II, дану и ноћу на бази постојећег ИЛС система и ГПС уређаја. Авио-жирохоризонт показује положај авиона, а курс лета жиромагнетни компас и ГПС уређај.

беђује обуку пилота у свим наменама: у основном, фигурном, навигацијском и инструменталном летењу, основним елементима ноћног летења, инструменталном слетању II категорије, те основним елементима гађања, ракетирања и бомбардовања (ГРБ).

У односу на авион *ласта-1*, може се рећи да се ради о потпуно другачијој летељници. Нов аеропродил крила, мање специфично оптерећење, већа површина, а и други параметри, чине да се авион *ласта-95* „доброћудно понаша“.

Нова је и конструкција трупа, мања тежина, бољи аеродинамички облик, интегрално везан са вертикалним репом. Уместо трокраке, дрвене елисе хофман, прешло се на двокраку, металну елису Hartzell.

Побољшана је ергономија кабине и верификована кроз израду дрвене атрапе. У склопу побољшања кабинског простора истиче се: вертикално подешавање пилотског седишта, подешавање пилотских педа-

ла по x-оси, добра видљивост, лак приступ командама и прекидачима.

Повећану сигурност рада има и инсталација горива. То је постигнуто уградњом славине за искључење млазне пумпе у случају отказа електропумпе. У таквим ванредним ситуацијама омогућен је нормалан доток горива до мотора слободним падом из резервоара, без губитка притиска кроз млазну пумпу. Тиме се омогућује нормалан режим рада мотора до слетања (без акробација и лећног лета).

Хидраулична инсталација је једноставне конструкције са засебним хидросистемом само за увлачење и извлачење стајног трапа, без потрошне снаге од авионског мотора. Маса хидрауличне инсталације у односу на *ласту-1* смањена је за око два и по пута.

Авион *ласта-95* има уграђен посебан механички систем за извлачење стајног трапа у нужди (ако откаже хидроинсталација). Тај систем омогућава поуздано извлачење

стајног трапа и забрављивање преклопних упорница у извученом положају за све три ноге и при хоризонталној брзини авиона до 180 км/ч. Носну ногу извлаче два гасна цилиндра, а главне ноге механичке опруге са својом енергијом.

Стајни трап у увученом положају држе поуздане механичке кукке, које се лако одбављују (малом силом). Оне ефикасно држе ноге у забрављеном увученом положају уз помоћ опруге и момената оптерећења. Уградњом игличастих лежачева високе тврдоће и чврстоће, са занемарљивим трењем котрљања (који има функцију ролнице у увученом забрављеном положају за све три ноге), елиминисана је могућност заглављивања стајног трапа у увученом положају. Маса стајног трапа је за око 25 одсто мања у односу на стајни трап авиона *ласта-1*.

Функционисање хидрауличне инсталације и стајног трапа проверено је на функционалном моделу.

Инструментална табла предње кабине (горе) и детонационо сечиво система за катапултирање (доле)

Минимизација масе структуре постигнута је коришћењем савремених метода прорачуна чврстоће на бази нумеричке симулације, уз задовољење захтева чврстоће и крутости. Експериментално је верификована чврстоћа структуре трупа авиона, чиме је потврђен такав концепт и приступ који се базира на поддимензионисању структуре.

Да би се скратило период који се односи на минималну експерименталну верификацију чврстоће виталних склопова авиона *ласта-95* (који се захтевају пре првог лета), у ВТИ-у су извршене нумеричке симулације понашања кључних склопова и одређене експерименталне верификације на комплексним епруветама. На тај начин, број склопова који се испитују пре првог лета, а чиме се не задржава први лет прототипа, сведен је на минимум.

Мања маса авиона и ново крило чине да *ласта-95* има мале брзине сваљивања, прилаза и вертикалне брзине пропадања, јасан предзнак превученог лета, доброћудно понашање у широком дијапазону великих нападних углова (са малим градијентом промене попречног момента) и једноставно извођење косих и вертикалних маневара. Велике брзине пењања и плафон лета одређене су тактичко-техничким захтевом.

Опис

Структуру авиона чини метални труп типа „лузка“ са интегралним вертикалним репом, вентролом и решеткастим моторским носачем, те метално крило са две рамењаче и хоризонтални метални реп.

Авион покреће шестоцилиндрични мотор Lycoming AEIO-540-L1B5D. Убризгивање горива је директно, поседује ваздушно хлађење, има Hartzell двокрака метална елису и намењен је за акробатско летење. Максимална континуална снага ($X = 0$ м при 2.700 мин-1) је 220 kW, 75 одсто бр-

зине крстарења (при 2.450 мин-1) је 165 kW, а економична 60 одсто брзине крстарења (при 2.350 мин-1) 132 kW.

Све командне површине су механички покретне. Погон закрилаца и сва три тримера (правац, крилца и висина) обезбеђен је електропокретачима.

Пилотска кабина омогућује ергономски смештај 90 одсто садашњих пилота српског ВиПВО и кандидата за пилоте у границама од 5 до 95 одсто и безбедан смештај за све пилоте до 99 одсто. Добра је видљивост из кабине, уз обезбеђење директне видљивости писте у прилазу (са резервом од два степена) из предње кабине. Обезбеђено је надвишење задњег пилота од минимално 100 милиметара.

Седиште је ергономски погодно, подешава се по висини, са могућношћу смештаја леђног подобра са системом веза (које обезбеђује фиксирање пилота у седишту у свим условима лета и нормалну

манипулацију свим уређајима у авиону, те брзо и лако напуштање авиона на земљи и у лету). Има педале које могу да се подешавају. Обезбеђено је спасавање пилота уобичајеним напуштањем кабине (без избацаивог седишта) са системом за сечење стакла кабинског поклопца детонационим сечивом.

Детонационо сечиво је развијено и произведено у Војнотехничком институту и као део

Наоружање

Авионом *ласта-95* може се изводити обука у гађању, ракетирању и бомбардовању, користећи колиматорски нишан (опционо, по жељи наручиоца, оптоелектронски) следећим ваздухопловно убојним средствима: митраљезима калибра 7,62 мм (опционо 12,7 мм), невођеним ракетним зрима калибра 57 мм и и авиобомбама калибра до 100 килограма.

система за сечење кабинског стакла омогућује ефикасно сечење плекси стакла дебљине три милиметра, што је потврђено низом испитивања. Иницијација сечива обавља се са две капсуле, уграђене у иницијатор, тако да се сечиво активира на оба своја краја.

У току обуке, у основним елементима инструменталног летења, авионом се управља из предње кабине. Има систем за симулацију летења у инструменталним условима, који се лако поставља и скида.

Авион полеће и слете са бетонских и припремљених травнатих полетно-слетних стаза. Пнеуматик главне ноге има димензије 380x150, пнеуматик носне ноге 330x130. Постоје диск кочнице на главним точковима.

Има позициона светла, рефлектор за слетање, светло за таксирање и против судара.

Када је реч о експлоатационим одликама треба рећи да је век те летелице 6.000 сати лета или 20 година, оптималан годишњи налет 300 сати. Општа оправка структуре и мотора обавља се после 1400 сати лета. Средње време између отказа система је више од 300 сати, а авиона у целини више од 50 сати. Потребно је до 10 минута одржавања за претполетни преглед, до 20 минута за међулетни преглед са пуњењем горива и до 30 минута за послеполетни преглед.

Војислав ДЕВИЋ

Димензије

Авион	ЛАСТА-1	ЛАСТА-2	ЛАСТА-95
Дужина [m]	8,04	7,54	7,97
Висина [m]	8,34	8,92	9,71
Висина [m]	2,965	2,80	3,16
Површина крила [m ²]	11	11,4	12,9

Поређење

	Српски ВиПВО	Српски ВиПВО	Српски ВиПВО	Српски ВиПВО	Српски ВиПВО
Висина кабина [m]	9	10,1	12,3	13,59	12,9
Сила мотора [kW]	224	194	246	224	224
Максимална брзина [km/h]	932	815	1147	930	850
Средња брзина [km/h]	139	109	122	97,7	89,2
Максимална висина [m]	380	330	340	311	310
Максимална брзина [km/h]	9,4	7,6	7,0	7,75	8,5
Брзина слетања [km/h]	115	126	119	115	106

Чувар копна и ваздуха

Прошле године је на ваздухопловном сајму у Паризу приказан један од најсавременијих радара на свету – *граунд мастер*, који ће контролисати ваздушни простор Француске, Малезије, Словеније и подручје изнад космодрома Куру у Француској Гвајани

Самилија најсавременијих мобилних копнених радара *граунд мастер* или GM (Ground Master – господар копна), који производи Thales Raytheon, заснива се на заједничкој основи антене са фазном решетком, примопредајним електронским модулима и системом за обраду сигнала. Тај радар одликује велика способност претраживања, могућност једноставног повезивања у мрежу система контроле ваздушног простора и једноставност одржавања. У развоју радара произвођач је у протеклих неколико година уложио више од сто милиона долара. До сада су тај радар купиле Француска, Малезија и Словенија, а контролисаће и ваздушни простор изнад космодрома Куру у Француској Гвајани.

Велики домет

Мобилни копнени радар *граунд мастер* 400 представља први радар у свету великог домета за контролу малих, средњих и великих висина. Уједно, то је први радар који обједињава три нова концепта: дигиталног радара, е-радара (брзо и лако повезивање у интегрисани систем противваздухопловне одбране) и такозваног „зеленог радара“ (еколошки стандарди у производњи).

Намењен је за успешно остваривање оперативних задатака откривања и праћења циљева, а одликује га висока оперативна мобилност и једноставност одржавања.

Радар GM 400 делује у фреквентном подручју S, између 2,9 и 3,3 GHz, са максималним дометом (инструменталним) до 450 км и минималним дометом до пет километара. Може да открива циљ величине борбеног авиона до даљине од 300 км и висине до 30 километара. Време потребно за један пуни окрет антене износи шест секунди, што је уједно и интервал добијања информација о циљевима. Радар ци-

љеве приказује прецизно на даљини до 50 метара и 0,3 степена по азимуту, док резолуција (способност препознавања) циљева по даљини износи 200 метара, а по азимуту три степена. Најмања даљина откривања циљева на одстојању од 100 науткичких миља износи 610 метара.

Тај радар је опремљен за откривање и праћење авиона и хеликоптера, балистичких и кристарећих ракета, артиљеријских граната и минобацачких мина, беспилотних и ултралакких летелица и уочених циљева на земљи. Дејствује у свим условима, те у околностима примене противелектронских мера.

Три верзије

Основна верзија новог радара GM 400 јесте модел GM 403 са склапајућом антеном. Радар је смештен у контејнер дужине 6,10 м и масе од 10 тона, а премешта се помоћу теретног возила, тешког транспортног хеликоптера или транспортног авиона *херкулес* C-130. Опслужује га шесточлана посада, а за његово постављање потребан је приближно један сат. Због безбедности послуге радар се активира даљински или преко центра система за контролу ваздушног простора.

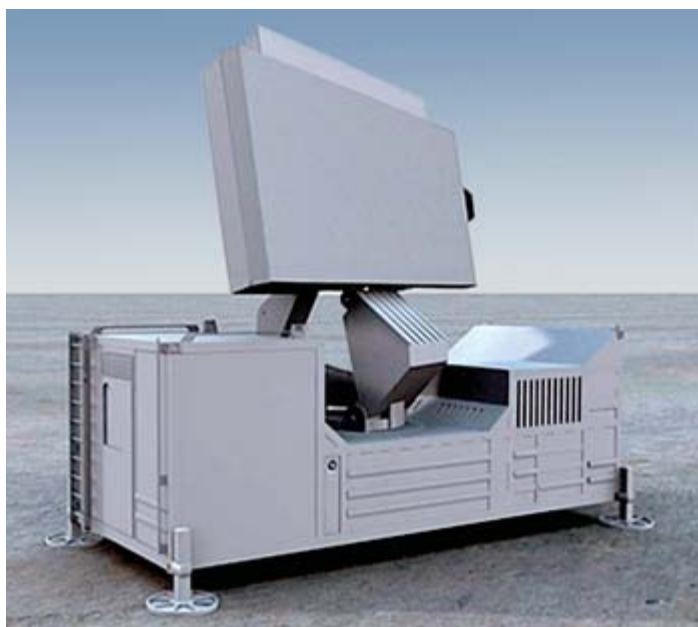
Антиена радара GM 403 састављена је од три склопа, од којих сваки има по осам паралелних електронских примопредајних модула са ојачивачима сигнала. Антиена је направљена од великог броја примопредајних модула (192), који радару омогућавају велику сигурност у раду. Рад GM 403 је у потпуности дигитализован, а радарски сигнал се обликује у такозвани „стубасти сигнал“ који му даје прецизне тродимензионалне податке о положају циљева у простору.

Рад примопредајних модула радара могуће је електронски регулисати у опсегу од –6 до +5 степени. Просечни век трајања GM 403 (до генералног ремонта) износи 3.500 сати. Рад радара није угрожен ни у околностима отказа једног или више примопредајних модула.

Осим GM 403 производе се још два модела – GM 406 и GM 506, са већим антенама, бољим могућностима, посебно у откривању и праћењу тактичких балистичких ракета, израчунавању тачке (места) лансирања и места поготка, односно усмеравања одбрамебних оружја. Модел GM 506 намењен је за распоређивање на фиксне (стационарне) положаје, а због велике антене користи се заштитна купола.

Радаре *граунд мастер* вероватно ће наставити и Северноатлантски савез за свој систем противваздухопловне одбране – DARS, као замену за дотрајале радаре из шездесетих и седамдесетих година прошлог века. ■

С. АРСИЋ

Валтер

**Омиљено лично наоружање
официра и војника немачке
ратне армије био је пиштољ
валтер Р38. Али, не само
њихово. Волели су га сви
којима је касније као ратни
плен доспео у руке.
Толико је био популаран
да се његове копије и даље
производе. Дух тог пиштоља
и данас живи, а за његову
бесмртност потрудила се
и филмска индустрија.**

Када се око 1935. сазнало да је немачка армија одбацила пиштољ *парабеллум*, фирма *Валтер* почела је да развија ново оружје у калибру 9 мм и назива га *MP (Militar Pistole)*. Међутим, ни оно не пролази боље у војним круговима – војска га је одбила јер није хтела да прихвати оружје тог калибра чији се принцип рада заснивао на слободном трзању затварача. Упркос томе, поменута фирма се не предаје и креће у нови пројекта који ће касније прерасти у чувени пиштољ Р38.

Војсци су прво понудили такозвани *Armeepistole*, који је имао скривени ударач, двоструко дејство и нови систем забрављивања. Испод лежишта метка цев је имала уграђен покретни део са два зуба који хватају затварач у забрављеном положају. Приликом трзања, цев и затварач заједно узмичу спојени све док тај покретни блок не наиђе на један клин који га спушта и тако ослобађа затварач који наставља кретање уназад. Међутим, војска је и овај пиштољ одбила.

Чврсто решени да војска прихвати његов производ, у фирми *Валтер* настављају даље усавршавање *Armeepistole*. Додају му видљиви ударач. Забрављивање се одвија путем клинасте браве испод задњег дела цеви (настао из претходног модела од зуба који хватају затварач). Приликом опалења цев и навлака крећу заједно уназад све док се клинаста брава не искључи и одвоји од навлаке и тако заустави цев. Тај модел пиштоља назван је *Heeres Pistole – HP*. Пуштен је на комерцијално тржиште 1937. и пред-

стављен оружаним снагама које су га најзад прихватиле.

Тај пиштољ изгледао је исто као и будући Р38. Дршке су му израђене од дрвета, имао је гланду полуку за заустављање затварача, а не пресовану, ударна игла му је четвртастог пресека и на тржишту је понуђен у калибрима 9 мм, .38 АСР и .45 АСР. Завршна обрада била је фантастична.

Ратни модели

И најзад, са наведеним изменама, модел *HP* прихваћен је у Трећем рајху као војни пиштољ 1938. године. Одатле и добија своје име. За то време био је то веома модеран пиштољ. Имао је механизам обараче који је располагао са двоструким дејством (доубле акцион), узетим од модела *PP* и *PPK*, затим две повратне опруге са обе стране затварача, сигурносну кочницу на навлаци (која као код модела *PP* блокира у потпуности ударну иглу и истовремено спушта), па нови, веома успео, систем забрављивања цеви и затварача, те сигналну шипку која је мало вирила из навлаке када се у лежишту метка налазио метак (показивач напуњености оружја).

Потребе ратне производње биле су много веће него што их је фирма *Валтер* мо-

гла задовољити, те су и неке друге фабрике почеле да производе P38, а неке само одређене компоненте. Тако су Mauser и Spreewerke производиле комплетне пиштоље, док су поједине компоненте израђивали Fabrique Nationale Herstal, Waffenwerke Brunn (Брно) и чешка Збројевка из Брна (затвараче). Резервне делове и компоненте производили су још и Хенел из Зула (оквири), прашке фабрике *Прва чешка металска фабрика* (оквири) и *Чешка фабрика оружја* (производила је цеви и орозе).

Само током рата израђено је око милион комада *валтера* P38. Швеђани су одмах купили одређену количину за своју војску и назвали је P39.

Код модела израђиваних кројем ратних година, 1944. и 1945, осим оних уобичајених који су везани за лош квалитет материјала, постоје још два озбиљна проблема. Спуштање кочнице доводи до тога да ороз, под дејством ударне опруге, пада на иглу. Игла је блокирана телом кочнице (које иде попреко кроз затварач) и сигурносном чивијом, али се током година јављао замор материјала, кристализација челика. Теоријски је могуће да ороз, падајући на закочену ударну иглу, ипак опали метак у цеви и зато га треба полако спустити палцем, па тек онда оборити полуку кочнице. Други проблем је много озбиљнији. Ратни модели P38 могу да се склопе и да раде без блока који забрављује затварач за цев, што чини од пиштоља оружје са слободним затварачем. Ако метак опали без блока за забрављивање, могућа су тешка оштећења самог пиштоља, а и озбиљне повреде стрелца.

Сматра се да је само током трајања рата произведено више од 1.200.000 комада пиштоља *валтер* P38 и то 615.000 у фабрикама Walther у Цели Мелису, 325.000 у Маузеру у Оберндорфу и 255.000 комада у Spreewerke у Спандау.

Последњи модел, чија производња није ни започела јер се рат завршио, био је замишљен у фирми *Валтер* као јефтино оружје масовне производње, засновано на што већој примени пресованих (штанцованих) лимова, уместо скупе машинске обраде. Наравно, та идеја неће заживети у то

време, али ће је касније фирма Heckler & Koch увелико користити. Међутим, фирма *Валтер* усавршава P38, јер се током педесетих година повећала потражња за малим џепним пиштољима и избацују на тржиште два веома успела модела – TP и TPН.

Током 1943. је 1.500 комада пиштоља *валтер* P38 произведено у калибру 7,65 мм *лугер*, због великих залиха те муниције.

Копирање

Многи савременици сматрали су да се после капитулације Трећег рајха завршава и историја наоружања Вермахта, у коју су укључени и чувени пиштољи P38, омиљено лично наоружање официра и војника немачке ратне армије. Нису га само они волели, те пиштоље радо су узимали од погинулих или заробљених Немаца сви – од Руса до Американаца.

Маја 1945. савезничке снаге су, после окупације дела Немачке, заплениле већину од преко 1,2 милиона произведених примерака тога пиштоља. Но, то није био крај чувеног *валтера*, чак би се могло рећи да је значило нови почетак, јер су наредних педесетак година многе земље широм света производиле или још производе копије пиштоља *валтер* P38.

Међу њима су најпре били Французи. После завршетка рата, Оберндорф на Некару нашао се у француској окупационој зони, а самим тим и погони *Маузера*. Како су се Французи непосредно по завршетку рата упетљали у колонијалне сукобе у Индокини, власт у Паризу одлучила је да искористи те производне погоне, па је наредила да се од затчених делова настави склапање чувеног пиштоља P38 у калибру 9 мм *пара*.

До половине 1946. немачки радници су за потребе француске армије успели да комплетирају 37.870 пиштоља. Оружје се разликовало само у ознакама и по француском жиљу завршне контроле – звезди петокраки. Но-

ве кодне ознаке биле су SWW у комбинацији са годином производње („45“ или „46“). Међутим, та производња трајала је само до маја 1946, када су савезници донели одлуку да се на тлу окупиране Немачке обустави свака производња оружја. Тако је наведена фабрика, на захтев Руса, буквално сравњена са земљом. Потом су Французи морали да активирају ресурсе у својој домовини.

Попут Француза кренули су и Чеси. Маја 1945. на границама Чехословачке капитулирало је ни мање ни више него 1,2 милиона немачких војника. Тако је новонастала Република изненада „наследила“ огромне количине трофејног оружја, али и велике капацитете немачке војне индустрије који су инсталирани на том простору у периоду од 1939. до 1944. године. На пример, у градићу Гротату затекли су погоне Spree Werke, једног од три главна произвођача *валтера* P38. Од 1943. до 1945. та фирма је испоручила 285.000 пиштоља са кодном ознаком CYQ.

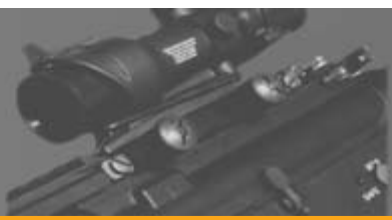
Кратки пиштољ

Копије *валтера* из послератног периода претрпеле су низ технолошких и конструктивних промена, а најдрастичнија је била она код P4. Било је то оружја са цеви 15 мм краћом од оригиналног P1 модела. Поред тога, све до 1978. за потребе специјалних јединица и криминалистичке полиције произвођена је серија „кратких“ *валтера* P1, који су имали цев дужине 70 мм. Фирма *Валтер* из Цела Мелиса успела је да на слободно тржиште пласира комерцијалну верзију P38, такозвану „HP“ (Heeres Pistole). Наведено оружје означавано је са *валтеровим* заставицама (лентом са натписом Walther) и натписом Waffenfabrik Walther, Zella-Mehlis (Thür)/Walther Patent Cal 9 m/m.

Основни ТТ подаци

Калибар	9 x 19 мм Parabellum
Дужина оружја	213 мм
Тежина без оквира	960 г
Дужина цеви	127 мм
Број жлебова	6
Корак увијања жлебова	десни
Капацитет оквира	8 метака
Почетна брзина зрна	350 м/с
Принцип рада	Кратко трзање
Цена у САД	Око 650 \$

Почетна варијанта – MP
Militar Pistole

Усавршен модел
Armee Pistole

Индикатор
показивач
метка у цеви
(доле)

Усавршавања

Конкурси који су објављени седамдесетих година за војно-полицијски пиштољ подстакли су фирму *Валтер* да и даље усавршава захвалну концепцију P38 и основни дизајн PP-а, па су настали модели P38S, P4, P5 и PP Super. Модел P38 престаје да се производи у тој фабрици 1957. године. Међутим, исте године, за потребе Бундесвера и за комерцијално тржиште, наставља се производња модела P1. Иако се његове димензије разликују од P38, као и дршка, то је у ствари исто оружје. За америчко тржиште производи се у калибру 7,63 мм Mauser.

Новоформирана армија ЧССР у свој арсенал је увела, поред низа других модела, и пиштољ под ознаком CZ vz46, који је у суштини трофејни P38. Поред тога, током 1946. Чеси су у наслеђеним погонима успели да, од затечених делова, склопе још око 3.000 пиштоља CA vz46/P38. На тим склопљеним оружјима поништени су оригинални бројеви са „X” и прекуцани нови – од 1 до 3.000. Даље планове репродукције тих пиштоља омела је унификација калибра стрелачког наоружања која се спроводила у армијама Источног блока, а и развој новог чешког пиштоља који је добио ознаку CZ vz52.

Током 1948. незнатан број CA vz46/P38 са аеродрома Kbely упућен је у Израел. Остатак пиштоља и делови који су се налазили у арсеналу чешке армије, две године касније, уступљени су новој држави која је настала на тлу бивше Немачке и то Немачкој Демократској Републици.

Валтер се задржао у још једној држави – Аустрији, која је такође била окупирана. Тек је 1951. добила прву парамилитарну трупу која је била већа од редовне „заштитне полиције” и добила назив „мобилна жандармерија” (прве војне јединице Аустрије установљене су тек четири године касније). Како су жандармерију, а касније и војску, наоружавали савезници, међу уступљеним оружјем нашао се и пиштољ P38. У оперативној употреби *валтер* P38 остао је све до увођења аустријског Glock P80. Међутим, познато је да су 1957. и 1958. ау-

стријска војска и полиција у своме арсеналу имале око 8.000 P38 пиштоља. Вишак тог оружја коришћен је за резервне делове или се продавао на комерцијалном тржишту.

Све до 1960. службени пиштољи *валтер* P38, уз оригиналне натписе из ратне продукције, носили су и нове жигове у виду орла са иницијалима „ВН”. Након што је одлучено да се уведе нови пиштољ домаће производње Glock P80, у периоду од 1984. до 1987. Аустријаци су на слободном тржишту продали 2.500 комада *валтера* P38.

Послератна производња

Одмах по завршетку ратних сукоба, Руси су у својој окупационој зони установили „помоћну полицију”. Тачније, било је то јула 1945. године. Једанаест месеци касније (јуна 1946.) та полиција прераста у „заштитну полицију”. Током исте године формира се и такзована „гранична полиција”, која је бројала 2.600 људи. Совјетска војна администрација – СМАДЗ, јула 1948, наредила је формирање „касарнске народне полиције”, која је до 1950. нарасла на чак 50.000 људи. Те полицијске снаге биле су наоружане трофејним оружјем и међу њима су се нашли и пиштољи *валтер* P38.

Да би се обезбедила довољна количина оружја за толики број полицајаца, током 1949. и 1950. немачким конструкторима и оружарима наређено је да репарирају *валтер* P38 из ратне продукције и да од зате-

чених делова склопе пиштоље. Ти модели су се препознавали по томе што су им корице биле од црне или тамно зелене пластике. Но, на крају је и Русима понестало резервних делова, па је покренута производња комплетно нових пиштоља. То је било могуће остварити само уз помоћ ЧССР, који су доставили прво делове, а затим и машине бивше фирме *Spree Werkea*.

Током 1950. Чехословаци су испоручили 5.000 „бело” обрађених цеви за P38. Последња серија P38 израђена је у периоду јул–септембар 1953. године. Ти модели нису носили ознаке оригинала (P38). Међутим, крајем 1953. и источнонемачке оружане снаге морале су да се уклопе у стандарде Источног блока и да замене пиштоље P38 у калибру 9 мм *пара* са оружјем 7,62 мм ПТ.

Када је 7. септембра 1949. формирана Западна Немачка (БРД), снаге „касарнске мобилне полиције” и „државне граничне заштите” у почетку су биле наоружане са 38.000 пиштоља 9 мм *астра* 600/43 и око 5.000 9 мм SIG 210-4. Убрзо затим „мобилна полиција” почела је да добија и новоизведене *валтере* P38 са алуминијумским рамом који су излазили из фабрике *Валтер*,

тада смештене у Улму. „Гранична заштита“ је са истим пиштољима наоружана тек 1959. и задржала их у оперативној употреби све до 1990. године.

Специфичну ситуацију представљао је западни Берлин. Све четири окупационе снаге сложиле су се да градску полицију треба наоружати пиштољима *валтер* P38. Међутим, Руси су се плашили монопола западнонемачког, улмског *Валтера*, па су током формирања градске полиције инсистирали, и успели у томе, да наметну члан којим се забрањује употреба оружја из домаће репродукције. Савезницима је у старту то представљало проблем, али је на крају пронађен компромис – фабрика из Улма склопила је са француским *Манурхином* уговор о заједничкој продукцији *валтера* P38 са алуминијумским рамом, односно француског пиштоља 9 мм P1. То оружје било је у „активној служби“ све до 1984, када га потискује P6 (SIG-Sauer P-225).

Шведски продукт разликовао се од комерцијалног по словном префиксу „X“ испред серијског броја. После окупације Краљевине Југославије и стварања НДХ, Немци су њиховом „домобранству“ испоручили одређену серију комерцијалних *валтера* са серијским бројевима од 12311 до 12570, који су жигосани „хрватском плетером“, словом „У“ и „шаховником“.

Жигови:
1. фабрике Mauser Werke
2. француске завршне контроле,
3. фабрике „Валтер“
4. аустријске фабрике оружја

Хрвати су међу последњима покушали да копирају чувени P38. Они су свој „национални пиштољ“, којег су означили са ПХП (први хрватски пиштољ), направили по узору на *валтера*.

Све земље које су „набавиле“ оригиналне пиштоље P38 дуго су задржале њихове оригиналне футроле које вуку корене још из рововских борби Првог светског рата. Тада је футрола морала да буде затвореног типа, како би се оружје сачувало од прљавштина (лети блато, земља и песак), а зими од снега. Између два рата футроле су задржане јер је полиција сматрала да такав затворени тип спречава да оружје отму изгредници. Током Другог светског рата многи моћни официри Вермахта футроле су заменили модернијим полуотвореног типа, док су остали користили старе проверене.

Означавање пиштоља

Од 1940. пиштољ P38 почиње масовно да се уводи у наоружање Вермахта. Војна оружја из Цела Мелиса, до октобра 1940, означавана су кодним бројем „480“, али без године производње, да би крајем исте године, шифра била промењена у „ас“ (у комбинацију године производње од „40“ до „45“). Серијски бројеви кретали су се од 1 до 9999, после чега би се број уз словни префикс понављао (од „а“ до „z“).

Новембра 1942. производњу пиштоља освојила је и Mauser Werke, фирма из Оберндорфа. Оружје које је излазило из те фабрике било је означено кодом „byf“ и годином израде – од „42“ до „45“. Пред сам завршетак Другог светског рата, фабрика Mauser мења кодну ознаку на пиштољу у SVW. Та ознака јавља се на послератним серијама (под француском окупацијом), што се може закључити из године производње „45“ или „46“ и француске ознаке у виду звезде петокраке.

Године 1943. у процес производње чувеног P38 укључује се још једна фабрика – Spree-Werke, која је до краја на своје произ-

Хрватска копија

Хрвати су међу последњима покушали да копирају чувени P38. Наиме, они су свој самостално произведен „национални пиштољ“, којег су означили као ПХП (први хрватски пиштољ), направили по узору на *валтера* P38. Чињеница је да постоје сличности, али има и доста разлика. А квалитет? То је посебна прича. Он је доказан тиме што су деведесетих година, у послератном периоду, Хрвати нудили ни мање ни више него три ПХП за један српски ЦЗ 99. Наравно, то се дешавало на црној берзи, која је понекад меродавнија од комерцијалног тржишта.

воде стављала кодну ознаку „суг“ а након завршетка рата „сва“, и то без године производње.

Сваки произвођач имао је низ коопераната који су производили одређене делове за пиштољ P38, и они су свој продукт означавали својим кодом. Кодну ознаку „jvd“ на делове стављала је Erste Nordböhmische Metall-warenfabrik. Белгијски FN из Херстала за време окупације није стављао свој код на делове које је испоручивао, већ су се ти делови могли препознати једино по жиговима контроле – „орас“ изнад „140“, „M1“ и „M“.

Фабрике које су склапале P38 имале су, такође, свој контролни жиг. Тако је, на пример, контролни жиг за производњу у фабрици *Валтер* био „орас“ изнад „359“, на *Маузеровим* пиштољима то је био само број „135“, за пиштоље из фабрике Spree Werke исто „орас“ изнад „359“, а за Bömische Waf-fenfabrik – „WaA 76“.

Оружје које је било намењено полицији добило је додатне ознаке у виду „орла“ и слова „L“. Пиштољи P38 које је користила полиција бивше ДДР означавани су „сунцем и штитом“, а у самом штиту били су утиснути бројеви од „1“ до „30“. У периоду од 1954. до 1974. у заводу за испитивање оружја у Сулу вршене су пробе са нитроцелулозним барутом и ти пиштољи су означавани са „круном“ изнад слова „N“, и месецом и годином пробе („753“ – јули 1953 година). Као жиг завршне пробе стављана је „круна“, а изнад „У“ и „лист“.

Чехословаци су своје P38, које су прекрстили у Vz46, означавали „пролетим лавом“, бројем „46“ и словном „E“. Оружја из француског *Манурхина*, означена као модел P1, препознају се по жигу у виду две укрштене топовске цеве, а P38 из аустријске фабрике имају „орла“ изнад „ВН“.

Уред за оружје Трећег рајха Wafenamt жигосао је сваки примљени војнички пиштољ као знак да одговара њиховим стандардима. Ти жигови утиснути су на главне делове оружја, најчешће на рам, цев и затварач. По величини су веома мали, па их је понекад тешко идентификовати, осим по општем облику – најчешће „птици“, стилизованом немачком орлу.

Било је и следећих ознака: велико слово „N“ и изнад њега круна означавало је пиштоље произведене до 1940, код којих је слово „N“ уобичајена ознака за нитроцелулозни, односно бездимни барут; велико слово „N“ и изнад њега „птица“ означавало је пиштоље који су произведени после 1940; круг у коме се налази кукасти крст и на њему стоји „птица“ био је општи жиг за све војно оружје; велико слово „N“ и изнад њега „птица“ жиг је за пиштоље који су били намењени за комерцијално тржиште и полицију, а ознака 117?49 јесте жиг за оружје произведено по уговору за шведску армију. ■

Иштван ПОЉАНАЦ

Оружје

МЕКОГ ИЗГЛЕДА

У оквиру програма Soldato Futuro, италијанска војска је захтевала да се произведе сасвим нова пушка. Тај изазов преузела је чувена оружарска кућа Beretta која је понудила војсци модуларно оружје, погодно и за десноруке и леворуке стрелце са три основне дужине цеви, компатибилно са нормама Stanag.

Последњих година је веома мали број јуришних пушака избачен на тржиште. Фактички, само H&K G-36, белгијски FN 2000 и кинески Bull-pup. Оружја попут француског FA-MAS, аустријског Steyr AUG, енглеског SA-80 (L-85) већ су дуже у оптицају, а о фамилији M-16 да и не говоримо. Нису недостајали ни гламурозни стечаји фабрика попут шпанске CETME. Такође, ни Британци нису задовољни својом фамилијом оружја Enfield SA-80, после промашаја HK (који је откупио Енфилд), у покушају да реши проблем са тим оружјем. Beretta је, и после свих тих чињеница, ипак решила да развије оружје, узимајући у обзир нове потребе на бојишту и нова техничка достигнућа.

Спој савременог и традиционалног

Главни захтеви по којима је оружје ARX-160 развијано били су смањење масе и повећање комплетне ергономије у односу на претходну AR-70/90 (чија је маса празног оружја била око 4,050 кг). Конфигурација ARX-160 је традиционална, са широком употребом технополимера који је омогућио да се развије лако и ергономско оружје. Оружје изгледа врло „мекано“ и има савремен дизајна, као код линије Storm. Пушка ARX-160 је опремљена телескопски подешавајућим кундаком (може се подешавати у различите позиције како би се што боље прилагодио структури било ког војника, укључујући и жене), комплетно преклопиви на десну страну, ради заузимања што мањег простора.

Склапање кундака је лако, захваљујући, пре свега, једном полукружном дугмету смешеном на левој страни оружја, изнад рукохвата. Склопљени кундак се блокира помоћу одговарајуће кочнице, директно интегрисане у сандуку оружја. Међутим, има и мана. Недостатак је што кундак не поседује кочницу и што извлачиви део може да се лако изгуби приликом извлачења у тзв. стресним ситуацијама.

Оружје чини кундак, цев са затварачем, доња структура (укључује рукохват, сандук и систем храњења муницијом) и горња структура. На горњем делу оружја налази се алуминијумска Picatinnu шина (једна од четири које су присутне на том оружју). Две Picatinnu шине налазе се са обе стране предње облоге (рукохвата) док је четврта испод цеви оружја и на њу се обично монтира потцевни бацач граната. Ременик се може качити на шест одговарајућих тачки: по две на свакој страни сандука оружја, једна на кундаку и једна обртна, на гасном цилиндру.

У погледу система функционисања, ARX-160 је традиционалног типа: механизам паљбе базира се на систему позајмице барутних гасова. Клип је кратког хода, аутоподешавајући, али је мањих димензија у односу на онај класични, присутан на AR-70/90. Оружје је такође традиционалног типа и у погледу затварача.

Селектор паљбе и систем избацивања чаура су комплетно променљиви, а операција прелаза са конфигурације за дешњаке на ону за леворуке је једноставна и захтева десетак секунди. Притискајући одговарајуће дугме избацивања прелази са десне на леву страну (и обрнуто), док селектор паљбе мо-

же бити премештен са једне на другу страну једноставним притиском прста, али тек пошто се превентивно блокира затварач. Такође, и селектор паљбе и дугме за откачивање оквира јесу прилагођени и за дешњаке и за леворуке. Лако доступан је и селектор паљбе који има три позиције: појединачна паљба, рафал и кочница (избачена је позиција кратки рафал од 2-3 метка).

Отвор за избацивање чауре и затварач, димензионирани су тако да се лако могу адаптирати за употребу различитих калибра, који су у плану развоја, по моделу разних „плурикалибар оружја“ тренутно актуелних у САД. Захваљујући тим техничким решењима ARX-160 би требало да прихвати муницију попут руске 7,62 x 39 мм и 5,45 x 39 мм, а и америчке 6,5 милиметара.

Други новитет је систем за ултрабрзу замену цеви: да би се одвила довољно је притиснути истовремено две полуцице смештене на обе стране сандука. Процес скидања и замене цеви обавља се за неколико секунди и велики је напредак у односу на солуције које

на принципу позајмице барутних гасова (који се свуда у свету враћа у моду и примењен је на пушци НК G-36 и на њеној америчкој верзији XM-8). Од иновативних решења треба поменути брзу замену цеви и широку примену полимера за израду делова.

Исто тако, инвентиван је и нишански систем назван Individual Combat Weapon System (ICWS), који је развила фирма Galileo Avionica. Он се монтира на горњу Picatinny шину. ICWS, који је познат и под називом ASPIS, намењен је за осматрање и нишањење током целог дана и у свим временским условима.

Систем који је развио Galileo Avionica, у сарадњи са „Беретом“, функционише тако што податке које прикупе сензори приказује на окулару путем дисплеја, типа OLED. ICWS је такође опремљен и каналом ИЦ (захваљујући једној термичкој камери која ради између 8 и 12 микрона), те видљивим каналом (опремљен једном ТВ камером). Први има видно поље од 18,5° x 13,9° и опремљен је сензором са регистром 20 x 240, док други има видно поље од 8,8° x 6,6°.

изучавају други произвођачи попут FN SCAR или пак НК модел 416-417.

Инвентивна решења

На оружје се серијски не уграђују механички нишани или back-up, али је предвиђен нишан са пет позиција за гађање до 800 метара даљине и нишан подешавајући по висини. Кратка облога цеви има на себи на свакој страни 30 уреза за вентилацију и на предњем делу две копче: једна за центрирање цеви и још једна, изнад ње, у кореспонденцији са гасним цилиндром (системом за одвод гасова) са једним ротирајућим прстеном за качење ременика.

У односу на стару AR-70/90, пушка ARX-160 представља генерацијски скок, иако у себи има много традиционалних решења, попут система функционисања који ради

Нишанска централа

Још један драгуљ фирме Galileo Avionica је нишански систем за бацач граната GLFCS (Granade Launcher Fire Control System). Реч је о једном од најмодернијих, компактних и лаких система таквог типа који тренутно постоје на свету, и који, захваљујући балистичком компјутеру, омогућавају постизање велике прецизности првог хица, како са стационарним тако и са покретним циљем.

У једној компактној „кутијици“ (мери само 16 цм x 5 цм x 9 цм) и веома лакој (само 380 г) Galileo Avionica је успела да реализије праву нишанску централу. Систем, који је познат под комерцијалним именом SCORPIO, користи laser eye safe classe 1 (дужина таласа 905 нм), има домет од 400 м и напаја се са две литијумске батерије, али може користити и обичне (тип AA). Опремљен је са два велика дугмета (која се могу користити и ако се носе зимске рукавице) означена са два велика слова, S и D, која омогућавају да се уређај програмира за дејство против непокретних (статичких) или покретних (динамичких) циљева.

Сви параметри се обрачунавају путем једног малог дисплеја, типа OLED. Ако се познају координате циља, GLFCS може да се користити и за „слепо“ гађање. Када се једном унесу те координате у систем, он сам израчунава балистичку једначину и даје угао за опаљење.

на амерички M-203. Иако је GLX-160 одлично оружје, оно не представља никакво револуционарно решење.

Потенцијална тржишта

Покушаји у свету да се нашироко примењује нови калибар бар за сада су пропали, па је Beretta направила прави потез држећи се стандардних калибра.

Тренутно на тржишту постоји празан простор где би се То оружје могло провући. Пушка попут AR-70/90, са којом се Beretta поноси, потиче још из шездесетих (иако је ово оружје италијанска војска увела у наоружање тек почетком деведесетих, више од 20 година касније) и постоје проблеми са коришћењем додатних помагала која би повећала ватрену моћ оружја.

Ако се нова пушка покаже добром, отворен јој је пут и за инострано тржиште. Тренутно има доста земаља НАТОа, пре свега бившег Варшавског пакта, које још увек користе калибар 7,62 x 39мм, а и велики број држава изван Европе. Beretta је веома позната фабрика оружја која је и америчку армију опремила својим пиштољем. Можда то може помоћи успеху новог оружја. ■

Зоран МИЛОШЕВИЋ

Израелска мина за разваљивање врата Simon

Још увек у игри

Ко год је био у војсци, прошао је обуку у гађању тромблонским минама. Сви памте гађање вежбовним минама у ставу са бока због јаког трзаја, упозорења да се при окидању не сме повлачити прстом који је обавијен око обарача и, коначно, можда и најважније, обавезну употребу специјалне муниције без зрна. Све су то биле „компликације“ које су довеле до појаве потцевних бацача граната. Да ли су бацачи граната коначно добили битку и које су могућности савремених тромблонских мина?

Тромблонске мине настале су из жеље конструктора да пешадија добије већу ватрену моћ, попут неке врсте артиљерије, користећи лично наоружање. Циљ је био да се повећа домет ручне бомбе, која би се, у идеалном случају, могла убацити у противнички ров и уништи митраљеско гнездо.

Прве тромблонске мине појавиле су се давне 1904, у руско-јапанском рату, током опсаде Порт Артура, када их је употребио јапански пуковник Амазања. Међутим, Французи су их први масовно користили током Првог светског рата, а следили су их и остали. Постојале су две основне варијанте испаливања – прва, са посебним метком сличном маневарском, али са снажнијим барутним пуњењем (користили су је Немаци – М.1913 и М.1914, аустроугарска војска – тзв. кукурузна и одскочна мина, и Британци – Mills) и, друга, са стандардним бојним метком

са зрном, што је било типично француско решење (Viven – Bessieres).

Код другог решења зрно је пролазило кроз осу пројектила, а пројектил је добијао импулс од барутних гасова. При проласку кроз цевасти централни канал, зрно је ударило у плочицу, која је активирала упалач са одложеним дејством од осам секунди. Након тога је мина експлодирала, у идеалном случају у противничком рову. Иако су биле мале шансе да један стрелац то оствари, осам стрелаца је у минути могло да испали чак 150 мина, што је знатно повећавало шансе за успех.

Хватач пројектила

Са појавом тенкова развијене су и одговарајуће тромблонске мине. Током Другог светског рата кориштена је кумулативна противтенковска тромблонска мина, чија је ефикасност зависила од пречника бакарног левка. Управо је то био разлог да се одустане од француског решења са централним каналом, тако да је у „игри“ остао само метак без зрна. Такође је све мање имало смисла и лансирање из цевастог наставка, којег су се Немци држали током Другог светског рата, јер је за постизање довољне пробојности био потребан наставак све већег и већег пречника, који је постајао све тежи и непрактичнији. Тај проблем Немци су решили наткалибарним минама. Исто се могло постићи елегантнијим уским тзв. тромблонским наставком на устима цеви, у склопу скривача блеска.

Специјални тромблонски метак представљао је, међутим, врло непогодно решење, јер је захтевана промена муниције у јеку борбе, а било је, наравно, и грешака са катастрофалним последицама.

Како су тенкови добијали све снажнији оклоп, тако су и тромблонске мине постајале веће и теже, кулминирајући белгијском енергом (Energa, калибра 75 мм, масе 650 г, пробојности 200 мм и ефикасног домета 125 м) и француском М-50 (калибра 73 мм, масе 800 г, пробојности 280-300 мм и ефикасног домета 100 м). Ти домети и пробојност нису били довољни, тако да су с временом улогу пешадијског противоклопног оружја преузела ручна противоклопна средства типа совјетског РПГ-7 и америчког М72 LAW.

Иако су још у употреби биле врло корисне парчадно-разорне тромблонске мине, испречио се проблем прецизности због снажног трзаја и лансирања са бока, што је нарочито било критично у градским борбама. То је отворило пут бацачима граната, које су прво употребили Американци у Вијетнаму.

Бацачи граната 40 мм М79, а касније потцевни М203, испаливали су пројектил нешто слабији од ручне бомбе, али је прецизност била знатно већа него код тромблонских мина, па је добро увежбаан стрелац могао да на даљини од 100 м без проблема убаца гранату кроз прозор. Такву прецизност ни до дана данашњег нису постигле тромблонске мине. С друге стране, лаки минобацачи калибра 50/51 и 60 мм, посебно типа Commando, такође су се показали једноставнији за употребу, прецизнији и разорнији од тромблонских мина. Све то је запретило да тромблонске мине једноставно ишчезну.

Упркос недостацима тромблонских мина које су испаливане мецима без зрна, оне су се, ипак, некако по „инерцији“ широко користиле. Конструктори су, међутим, увидели да ће, ако се нешто не предузме, многе зет-

Српски војник испалива мину V-B

Производи „Слободе“

Тромблонске мине производи у Србији, Компанија „Слобода“ из Чачка. Тренутно је у понуди спектар мина које се испаливају и тромблонским метком без зрна и са хватачем пројектила. То су парчадно-разорна мина М91 и М99, пречника тела 30 мм и масе 555 г, парчадно-разорна М03 пречника тела 40 мм са побољшаном фрагментацијом и масом 450 г, кумулативна М60 пречника тела 60 мм, масе 610 г и пробојности 200 мм панцирног челика, те димна М62 и осветљавајуће М62 и М04.

У употреби ће, такође, са новом пушком М21 бити и потцевни бацач граната 40 милиметара. „Слобода“ за то оружје нуди три врсте муниције: парчадно-разорну М03, осветљавајућу М04 и димну М04. На пушци М21 не налази се тромблонски нишан као код пушке М70 (био је повезан са гасним регулатором, па је, када се подизао да би се нишанило долазило до прекида дотока барутних гасова према клипу). То указује да се у Србији, бар у перспективи, за сада рачуна на бацаче граната, а не и на тромблонске мине.

Тромблонске мине и пројектили за бацач граната 30 мм из понуде „Слободе“ Чачка

Домаћа мина М03

мље прећи на директне конкуренте – бацаче граната, по узору на Американце. Тако је настала тромблонска мина са хватачем, који зауставља пројектил пре него што дође до бојне главе. На тај начин поједностављена је употреба – стрелац је једноставно могао да постави мину на уста цеви и опали. Једино ограничење било је да се не сме користити панцирна или запаљива муниција.

То решење прихватили су највећи светски произвођачи – белгијске компаније *Mecar* и *FN*, француске *Luchaire* и *Alsetex* и израелска *IMI*. Постојале су одређене концепijske разлике међу њима. Појавиле су се и релативно лагане мине које су се могле испаливати са рамена. Но, кренимо редом.

Белгијска компанија *Mecar* је крајем осамдесетих направила заокрет и са тешких прешла на лаке тромблонске мине, како би се остварила могућност лансирања са рамена и већа прецизност. Противоклопна мина *M260* имала је пробојности већу од 160 мм челика или 300 мм бетона, а *M262* је противпешадијска убојног радијуса 10 м са 300 фрагмената. Растурање код обе је 1,25x1,25 м по висини и ширини на 100 м, што је знатно више него код бацача граната.

Универзална противоклопна-противпешадијска мина – *M263* има смањено растурање на 0,2 x 0,1 м на 100 м, пробојност већу од 65 мм челика или 160 мм бетона, и убојни радијус од осам метара. Мина *M261* са одложеном дејством намењена је за гађање врећа са песком, тањих зидова и врата, са детонацијом унутар просторије. Убојни радијус је 10 м, а број фрагмената већи од 300, као и код *M263*. Једини изузетак је мина *M287* са додатним ракетним мотором, чиме је домет са 200–250 повећан на 700 м. Бојна глава са више од 300 фрагмената има убојни радијус од 12 м, али је због употребе ракетног мотора повећано растурање на 30 x 30 м на 650 м.

Француска компанија *Luchaire* има нешто другачији приступ и комплетнију понуду. Одлучили су да не одустану од тешких тром-

Муниција Hellhound

Једна од предности бацача граната је већа прецизност, али им је убојни радијус вишеструко мањи и уобичајено износи око пет метара. То стање се мења појавом америчке кумулативно-парчадне гранате *Hellhound*, са продуженом бојном главом повећане пробојности на 90 мм (у односу на претходну од око 55 мм), док је убојни радијус, такође, удвостручен на 10 метара. На тај начин, муниција *Hellhound* сустигла је неке типове тромблонских мина, пре свега лаке мине *Mecar* и *Telgren*.

Белгијска тромблонска кумулативно – парчадна мина *Mecar M200*

Британске тромблонске мине *M16A2*, варијанта белгијских мина *Telgren*, на пушци *L85*

Израелска мина са камером

блонских мина, што обезбеђује снажнију бојну главу, а пре свега пробојност, али су развили и лаке тромблонске мине које, за разлику од тешких, имају систем хватача пројектила. Мина *AC* има пречник тела 58 мм и пробојност 350 мм челика, или чак 1.100 мм бетона, што је више него код нешто старијих ручних бацача, као што су *РПГ-7*, *M72 LAW* и наш *M80 зоља*. Мина *AP-AV* има кумулативно-парчадну бојну главу пробојности 70 мм и убојног радијуса 15 метара. Ефикасни домет тих мина је 80–100 м, а растурање око једног метра. Лаке мине имају пречник 40 мм и растурање мање од два метра на 100 метра. Пробојност кумулативне је 200 мм, кумулативно-парчадне 100 мм, уз убојни радијус 12 м.

Alsetex нуди кумулативно-парчадну тромблонску мину *AP/AV*, пробојности 100 мм челика, са око 900 фрагмената и, као најважније, са растурањем испод 0,3 м на 100 метара.

Израелске тромблонске мине специфичне су по томе што имају додатни сигурносни систем са дефлектором зрна, као додатну сигурносну меру уколико корисник случајно употреби панцирну муницију. Најзанимљивије израелске тромблонске мине јесу парчадно-разорне, следећих типова: *BT/AP 30*, *65* и *67*, те најновија *M109*, које имају фрагменте високе пробојности, тако

да пробијају и оклоп лакше оклопљених возила, оклопних аутомобила и транспортера. Конкретно, пробојност им је 10, 13 или 15 мм челика. Убојни радијус им је 9, 18 и 25 м, респективно. Кумулативно-парчадне мине *BT/AP-AT 39* и *68* имају пробојност 140 и 85 мм, а убојни радијус им је 12 и 20 м. Кумулативна мина *BT/AT 52* пробија до 150 мм челика. Како су то релативно тешке мине, масе веће од 500 г, испаливање са рамена не долази у обзир, а максимални домети су им од 220 до 350 метара.

Стари принцип

Средином и крајем осамдесетих започиње шира пролиферација личних заштитних прслука и веће ослањање на специјалне јединице које су управо користиле такву опрему, а веома је актуелизована борба у урбаним условима. То је, с друге стране, проширило употребу панцирне муниције, што је доводило у опасност стрелца који су користили тромблонске мине са хватачем пројектила. Због тога је позната белгијска компанија *FN (Fabrique Nationale)* на тржиште избацила тромблонску мину *Telgren (TE-Lescopic GRENade – телескопска граната/тромблонска мина)*. Она је оживела стари принцип француске мине *Viven-Bessieres*,

са централном цеви и слободним проласком зрна кроз осу мине.

Telgren има пречник тела 37 мм, почетну брзину 80 и 65 м/с, ако се испалије муницијом калибра 5,56 и 7,62 мм и, при томе, има максимални домет од 300, односно 400 метара. Маса мине је 295 г, тако да се може испаливати са рамена. Мина је опремљена фрагментационом облогом са 650 парчади која обезбеђују убојни радијус од 10 м, што је двоструко више него код пројектила потцевних бацача граната 40 мм, односно, фрагментима се покрива четири пута већа површина.

Посебно је занимљив сигурносни систем мине: током транспорта је репни део увучен, обезбеђујући дужину мине од само 190 мм, при чему се ударна игла и детонатор не налазе у линији, већ закрнути за 90°. Током употребе мина се навлачи на тромблонски додаток на цев пречника 22 мм и затим је извлачи на пуну дужину. При испаливању поново долази до скупљања мине (сада се фрагментациона кошуљица поставља око цевастог експлозивног пуњења) и ротације тако да се ударна игла и детонатор поравнавају, чиме је мина армирана на 8 до 10 м од цеви. Приликом испаливања, такође, отпада пластични нишан са мине. Упалач је тренутни. Занимљиво је да војник који носи бацач граната M203 и пет граната 40 мм, што је укупно око 2,6 кг, може алтернативно понети девет мина Telgren.

Тромблонске мине Bullet Thru тренутно су заступљене у одређеном броју земаља, између осталог Белгије и Велике Британије, где постоје упоредо са бацачима граната.

Егзотика

У нову генерацију тромблонских мина спадају сва она „егзотична“ решења којима су конструктори прибегавали током последњих деценија, а одступају од уобичајених, било по погону или бојној глави, односно „корисном терету“. Значајан број тих реше-

ња није реализован, али, никад се не зна шта носи будућност.

Прво такво решење из 1976. је амерички RAG (Ring Airfoil Grenade). Тај пројектил се испаливао са цилиндричног наставка монтираном изнад цеви пушке M-16, тако да се то оружје само условно може назвати тромблонском мином, јер је блиско и бацачу граната. Можда је најтачније назвати га хибридном решењем. Революционар је био сам облик мине. Наиме, коришћен је прстенасти облик са аеродинамичним профилем, који је током лета обезбеђивао узгон, тако да мина није летела по балистичкој путањи већ положењем путањом, чиме је поједностављено нишањење и повећана прецизност.

Унутар прстенастог дела налазило се експлозивно пуњење, а на спољној ивици фрагменти, што је варијанта масе 90 г обезбеђивало убојни радијус од око пет метара, као код пројектила потцевних бацача граната 40 мм. Штавише, почетно брзина била је одличних 137 м/с, дакле двоструко више од потцевних бацача граната. Ипак, војска се није заинтересовала за то решење јер је била проблематична прецизност, а зависност од утицаја ветра. Након тога понуђено је решење за борбу против демонстрација у виду неубојитог оружја, које је постигло ограничен успех. Још увек се нуди.

Друго врло интересантно решење је амерички пројектил RAW (Rifleman's Assault Weapon), приказано на конкурс МРМ (Multi Purpose Individual Munition) 1987. године. Ово је једино оружје које је стрелцу обезбеђивало да несметано користи пушку док је, условно речено, тромблонска мина спремна за дејство.

Принцип је био врло сличан RAG-у, с том разликом што се пројектил налазио испод цеви, на посебном носачу. Корисник је прво морао да отвори вентил, који води од уста цеви, кроз носач, све до пројектила. Након испаливања зрна, одређена количина барутних гасова усмеравала се према пројектилу, активирајући ракетни мотор са

закрнутим млазницама, због ротације и стабилизације пројектила. Бојна глава је функционисала на бази Хопкинсоновог ефекта, за дејство пре свега у урбаним условима, по циљевима који се налазе иза заклона, те против лакше оклопљених циљева. Такође, релативно велика бојна глава са 1,27 кг експлозива, имала би снажан ефекат и против живе силе.

Неостварени пројекти

На тестирањима се показало да RAW може направити отвор пречника 36 цм у бетону дебљине 21 центиметара. Домет директном ватром био је 200 м, а индиректном чак 2.000 метара. С обзиром на релативно велику масу целокупног средства од 2,72 кг, маса оружја је била готово удвостручена. Иако готово да и није било трзаја, стрелац је једино осећао наглу промену баланса пушке.

На поменутом конкурс RAW је „поразио“ ручни ракетни бацач SMAW. Није прихваћена ни најављена варијанта са бојном главом са Мишнаи-Шардиновим ефектом (пробојни диск) и електро-оптичким сензором. Но, компанија Brunswick није се предавала и понудила је MPM-RAW (Multi Purpose Munition), са додатним парчадима од волфрам-карбида, ефикасним како против пешадије, тако и против лакше оклопљених возила.

Такође, разматрана је и кумулативна бојна глава која би без сумње имала импресивне перформансе.

Треће решење, такође америчко је RAM (Rifle-Launched Anti-Armour Munition), класична тромблонска мина са хватачем пројектила. Употребом кумулативне бојне главе високе ефикасности постигнута је рекордна пробојност од 400 мм панцирног челика, више него код средстава као што су РПГ-7 и LAW са изворним бојним главама. Ни ово средство масе 1,65 кг није прихваћено.

Може се приметити да су пројекти RAM и RAW, иако занимљиви, замишљени по-

Пешадијска артиљерија

Према наводима компаније Brunswick, демонстриран је убојни радијус мине MPM-RAW од страховитих 35 м, са вероватноћом рањавања или усмрћивања живе силе од 81 одсто, што је равно савременој муницији за хаубице 155 мм! Иако је у то тешко поверовати, ефикасност је сигурно вишеструко већа него код других тромблонских мина, а камоли бацача граната. Да је којим случајем то средство прихваћено на конкурс 1987. постало би права артиљерија пешадије.

Амерички RAW

Класична тромблонска мина са хватачем пројектила – RAAM

мало преамбициозно, као конкуренција ручним ракетним бацачима. С друге стране, RAG или нека хипотетичка умањена варијанта RAW највероватније не би „прошла“ јер би се довела у питање употреба потцевних бацача граната, који су „по инерцији“ у америчким оружаним снагама задржали своје позиције.

Далеко успешније су израелске тромблонске мине најновије генерације, са „егзотичним корисним теретом“, у које спадају пројектили Simon и Refaim.

Simon је тромблонска мина намењена за разваљивање врата у борбама у урбаним срединама. Бојна глава је експлозивна, посебно је обликована и налази се у полимерном кућишту. Користи се контактни упалач, а оптимална даљина дејства обезбеђује се дугим наставком на предњем делу мине, који доприноси стварању правилног ударног таласа. Занимљиво је да је мина врло ефикасна и у борби доказана не само против дрвених, већ и челичних врата. Има домет од 15 до 30 м, а масу 680 грама.

Refaim је „интелигентна“ тромблонска мина развијена у склопу израелског система за управљање ватром (СУВ) MPRS (Multi Purpose Rifle System), који ће се у перспективи користити на пушкама TAR-21 Tavor. Тој СУВ има могућност ласерског мерења даљине до циља и поседује индикатор правилне елевације, како би се остварила максимална прецизност тромблонском мином. Након тога, прорачунава се време за које ће тромблонска мина стићи изнад циља и то се меморише у упалач мине. Сама мина Refaim има парчадну бојну главу, намењену за дејство по живој сили и по лакше оклопљеним циљевима, што је својеврсни израелски „специјалитет“ и изузетно корисна особина.

Поред ове варијанте, постоје и варијанте са сузавцем, или опремљене камером. Након оријентисања мине у вертикални по-

ложај, отвара се падобран, који успорава њен мине, током кога се добија слика из „птичје перспективе“. Постоје и опције зумирања и приказа статичке слике одређеног циља. Када је мина монтирана на пушку, још увек постоји могућност употребе и потцевног бацача граната.

Врло занимљива и крајње једноставна је израелска тромблонска мина ARG AP/50 која има бојну главу са 160 стрелица. Практично, та тромблонска мина се не одваја са пушке већ само представља цилиндрични носач за стрелице које по детонацији пуњења лете према циљу. На тај начин се обезбеђује висока ефикасност против вишеструких циљева, пре свега у одбрани од јуриша противника, или при дејству из заседе.

Кинеске модификације

Кинеска армија је тек крајем осамдесетих година прошлог века започела са масовнијим увођењем тромблонских мина. То су по свему судећи копије Месаг-ових мина, са одређеним модификацијама. Све су то релативно лагане тромблонске мине које се могу лансирати са рамена и имају пречник тела 40 мм. DQP1 је кумулативна мина пробојности 80 мм, DQS1 је парчадна мина убојног радијуса 14 м, а DQJ-03 је кумулативно-парчадна, пробојности 80 мм и убојног радијуса седам метара. Постоји и запалјива мина DQR1, са бојном главом која може да гори температуром од 1.500 °C током три минута. Кинеска армија у мањем броју, у склопу специјалних јединица, користи потцевне бацаче граната 40 мм типа LG2, тако да и у тој земљи постоји пракса употребе оба средства.

Иако тренутно предњачи у развоју тромблонских мина, Израел такође широко користи и потцевне бацаче граната, пре свега америчке M203 калибра 40 мм.

Актуелна дилема

Дакле, које је средство супериорно у савременим условима, тромблонске мине или бацачи граната? Може се рећи да свако има своје предности и мане. Бацачи граната су прецизнији, једноставнији за употребу, мање оптерећују саму пушку и пружају могућност да пушка буде спремна за дејство обичном муницијом, што су, мора се признати, врло јаки аргументи. Насупрот томе, тромблонске мине имају нешто већу ефикасност на циљу и далеко већу флексибилност у погледу „корисног терета“ због изостанка ограничења калибром, знатно већу бојну главу, уз евентуалну употребу софистицираног вишенаменског упалача чија минијатуризација не мора прекомерно да повећа цену пројектила.

У савремено време које више не треба да буде оптерећено претераном стандардизацијом и искључивошћу доба Хладног рата, већ би требало да се ослања на специјализацију средстава у борби против тероризма (уз примену високих технологија и прецизно дејство, нарочито у градским борбама), егзистенција оба средства представља императив. Грубо речено, у градским борбама је предност већа прецизност и мањи убојни радијус пројектила бацача граната због смањења колатералне штете, а на отвореном и уопште у борби против оклопних циљева, те за специјалне намене (мине са камерама и интелигентним упалачима, димне и осветљавајуће мине), тромблонске мине имају предност. Тачно оно што раде Израелци. Да ли је то случајно или не, пресудите сами. ■

Себастиан БАЛОШ

Летач за високе терене

Авион Ан-32 је прва летелица коју је совјетска ваздухопловна индустрија развијала за иностраног купца по специфичном захтеву – да оптерећени авион може безбедно да полеће и слеће са летелишта која се налазе на висинама изнад 4.000 м, односно да се безбедно попне на висину од 6.000 м са само једним мотором у функцији. Процењује се да широм света данас лети још око 250 авиона тог типа. Иако је производња престала, нуде се модернизоване верзије.

Х периоду који је уследио након два велика оружаног конфликта између Индије и Пакистана (1965. и 1971), обе стране, а нарочито Индија, започеле су убрзано опремање новим средствима ратне технике. Једна од важнијих ставки у опремању индијских оружаних снага био је и транспортни авион високих перформанси, који је ефикасно могао да буде употребљен и са летелишта која су се налазила на надморским висинама изнад 4.000 метара. Тај захтев Индијцима није био битан само због сукоба са Пакистаном већ је добрим делом произашао из искуства краткотрајног сукоба Индије и Кине који се одиграо у Хималајима крајем 1962. године.

Ради замене флоте застарелих транспортних авиона С-119 Индијци су се обратили на више адреса и почели да тестирају више типова транспортних авиона – америчког С-130 Hercules, затим италијанског двомоторца G.222 и канадског ДНС-5 Bafala. Међутим, ти авиони нису испунили индијска очекивања у летним карактеристикама, али ни у спремности западних компанија да изврше трансфер технологија и дозволе веће учешће Индије у њиховој производњи.

Развој

Имајући у виду добре тадашње односе Леонида Брежњева са Индијом Ганди, те чињеницу да је Индија од СССР-а већ била

преузела лиценцу за Миг-21, логичан след догађаја била је сарадња индијског ваздухопловства и совјетске ваздухопловне индустрије, која је била спремна да одговори на индијске захтеве. У том моменту СССР није располагао таквим авионом какав је био потребан Индији, али се као најрационалније решење наметнула модификација средњег транспортног авиона Ан-26, који је почетком седамдесетих масовно увођен у наоружање Совјетског Савеза и осталих земаља источног блока. Иако су за своје потребе Индијци тражили 150 авиона, што је за данашње прилике изузетно велики број, за Совјетски Савез је тада то било релативно безначајно, поготово ако се узме у обзир да је Ан-26, до тада већ био произведен у више од 3.000 примерака.

Развој авиона за индијске потребе представљао је својеврстан преседан за совјетску ваздухопловну индустрију јер је то уједно био и први ваздухоплов који је развијан по специфичним захтевима иностраног купца. Прецизније речено, развијан је на основу само једног захтева – да оптерећени авион траженог типа може безбедно да полеће и слеће са летелишта која се налазе на висинама изнад 4.000 м, односно да се безбедно попне на висину од 6.000 м са само једним мотором у функцији.

Нови авион развијан је на бази Ан-26, али са знатно снажнијом погонском групом.

Противпожарна варијанта Ан-32П у року од три секунде може да избаци осам тона противпожарне течности

Основне карактеристике

Посада:	3 члана
Погонска група:	2 × АИ-20ДМ, снаге 3.863 kW сваки
Носивост:	42 падобранца, 50 путника или 24 носила са три пратиоца
Дужина:	23,78 м
Распон крила:	29,20 м
Висина:	8,75 м
Површина крила:	75 м ²
Маса празног:	16.800 кг
Користан терет:	6.700 кг
Макс. полетна маса:	27.000 кг
Димензије теретног простора:	12,48 x 2,30 x 1,84 м
Максимална брзина:	540 км/ч
Крстарећа брзина:	480 км/ч
Долет:	2.500 км
Плафон лета:	9.500 м
Брзина уздицања:	640 м/с
Дужина залета за макс. пол. масу:	1.360 м

Након неколико година развоја и истраживања, Совјети су из једног серијског Ан-26 креирали прототип означен као Ан-32 опремљен са два мотора АИ-20М, снаге 3.169 kW и елисама преузетим са четворомоторног транспортера Ан-12. Ти мотори пружали су 51 одсто више снаге у односу на АИ-24ВТ, који су уграђивани на серијске Ан-26. Због већег пречника елиса мотора, била је неопходна репозиција гондоле са моторима и то на горњаку крила. Остале измене биле су мањег значаја, укључујући уградњу ефикасније помоћне погонске јединице ТП-16, која је омогућавала да се мотори Ан-32 стартују без помоћи вањског агрегата и то на висинама изнад 4.500 метара. Такође, уграђене су и ефикасније кочнице точкова главних ногу стајног трапа.

Први прототип авиона Ан-32 полетео је 16. јула 1976. са аеродрома у близини Кијева. Вођа опитне посаде био је пилот Владимир Ткаченко.

Испитивања

На почетку испитивања било је јасно да су нови мотори, и поред веће снаге, недовољно јаки да испуне основне тактичко-техничке захтеве. Већ у јесен исте године прототип Ан-32 опремљен је новим моторима типа АИ-20ДМ са снагом од 3.863 kW, сваки. Мотори су преузети са авиона Ан-8, а пречник елиса смањен је за 40 центиметара. Нови мотори пружали су укупно 83 одсто више снаге у односу на базични Ан-26.

У периоду новембар–децембар 1976. са тим прототипом изведена су, условно речено, трупна испитивања, и то у реалним условима експлоатације, на аеродрому „Фукче“ у Индији, који се налазио на 4.180 метара надморске висине. Учени проблеми односили су се на аеродинамичке и летне карактеристике авиона приликом слетања, те на ефикасност кочница точкова током заустављања на кратким полетно-слетним стазама. Отклањање недостатака захтевало је одређене аеродинамичке захвате којима је побољшана уздужна стабилност авиона, и то пре свега уградњом два венстрал фина у репу авиона. Како би се умањило ефекат момента елисе, вертикални репни стабилизатор нагнут је под одређеним углом ради компензације насталих момената. Побољшања су проведена и на кабинском систему климатизације.

Годину дана касније, тај прототип је поново стигао у Индију, на нове фазе испитивања, које су укључивале и симулацију отказа једног мотора. Без обзира на учињене измене, прототип и даље није задовољавао, па су уследили нови захвати у вишегодишњем трајању. Посебна пажња посвећена је реконструкцији допунских узгонских површина. На нападну ивицу крила уграђена су аутоматска преткрилца док су на излазној ивици крила уграђена закрилца са двоструким процепом (ближе трупу), односно троструким процепом постављена (спољња секција крила). Ојачана је и структура крила како би полетна маса авиона могла да буде повећана

Производња

Колико је био капацитет фабрике у Кијеву говори и податак да је она сваког месеца могла да произведе 10 авиона Ан-32! Иако је тај авион превасходно био направљен за стране купце, за њега се 1987. определило и совјетско ваздухопловство које је наручило 25 авиона, пре свега за експлоатацију у Авганистану. Та подваријанта авиона означена је као Ан-32Б. Опитовање те верзије завршено је 21. септембра 1988. Након тога, кренула је испорука, али је до данас остало непознато колико је примерака заиста испоручено совјетском ваздухопловству.

за три тоне. Додатно је повећан и диједар хоризонталних репних површина. Та побољшања завршена су почетком 1980. године. Први од три предсеријска авиона комплетиран је октобра 1982. године.

Дизајн трупа био је нешто другачији у односу на прототип, што је омогућило да се теретни простор продужи за 1,4 метара. У поређењу са Ан-26, Ан-32 могао је да понесе и више терета, а декларативно и више падобранца – 42 наспрам 30.

Предсеријски авиони разликовали су се и по електронској опреми. На тај начин, трећи предсеријски индијски примерак био је опремљен савременим радаром са колор приказивачем типа Hanivel Primus 500 и другачијом радио станицом, односно радио ком-

пасом. Међутим, наменска војна опрема за десантирање била је идентична оној на совјетским транспортним авионима.

Како је Индија тражила гаранцијалитета од совјетских званичних институција, а не само од фабрике, почетком 1983. у опитном центру у Ахтубинску проведена су верификациона испитивања тог авиона за индијско ваздухопловство. Слична испитивања обављена су и у Индији, почетком 1984.

Авион Ан-32 дизајниран је као вишенаменски тактички транспортни авион, на-

Модернизација

Модернизација постојећих летелица Ан-32 уједно је и главна перспектива украјинског произвођача који ће без обзира на релативно ниску цену новог авиона од 15 милиона америчких долара, веома тешко поново покренути серијску производњу. Осим политичких разлога, потенцијални купци нових транспортера избегавају Ан-32 и због велике потрошње горива и релативно малог долета, што је негативна последица изузетно снажних мотора.

мењен превозу људства и терета на кратким и средњим удаљеностима, те за извршавање различитих тактичких задатака – десант падобранаца и полетање са теретом и опремом. Изузетно велик однос снаге мотора према маси авиона и наглашене допунске узгонске површине омогућиле су експлоатацију авиона и са лошијих полетно-слетних стаза на висинама до 4.500 метара и при температурама спољњег ваздуха до +55 степени Целзијуса. Поред тога, Ан-32 одликује и пространа теретна кабина, димензија 12,48 x 2,30 x 1,84 метара (дужина/ширина/висина).

Први серијски авиони Ан-32 предати су Индији јула 1984. године. Они су тај авион назвали *сутлеј*, по реци која протиче кроз регион Панџаб. До 1991. индијско ваздухопловство преузело је укупно 118 авиона, од којих је 97 активно и данас попуњава шест ескадрона њиховог ваздухопловства.

Почетак оперативне употребе авиона открио је још неколико недостатака од којих су најзначајнији били бука и вибрације. Део проблема решен је додатним слојевима изолације у кабини, а развијене су и одређене процедуре током полетања како би

се смањило утицај буке на окружење. Међутим, то није значило и само смањење буке мотора. Део авионске опреме морао је, због вибрација, да буде репозициониран на локације где је ефекат вибрација био мањи. Структура авиона између 10 и 12 оквира такође је ојачана.

Алтернатива тим поступцима била је замена мотора и елиса, што је у сваком случају било скупље и неисплативо решење. Иако су у више наврата покушали да уграде елисе попут оне са мотора Д-236 (које су биле тестиране за потребе Ан-70), нису постигнути значајнији резултати.

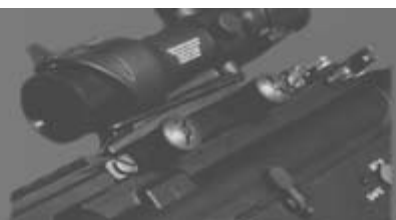
Промоција

Током осамдесетих година, СССР је организовао више промотивних турнеја тих авиона по земљама Африке, Средњег Истока и Латинске Америке. Као резултат, уследиле су наруџбе из Екваторијалне Гвинеје, Авганистана (75 авиона), Перуа (15 авиона), Никарагве, Бангладеша и Етиопије.

Иако је авион преваходно био направљен за стране купце, за њега се 1987. одредило и совјетско ваздухопловство, које је

Данас је широм света у употреби 250 авиона Ан-32

нaручило 25 авиона, пре свега за експлоатацију у Авганистану.

Током постојања СССР-а набавка нових авиона у великом броју случајева није била у корелацији са стварним потребама. Тако је, на пример, фабрици у Кијеву наложено да произведе више десетина тих авиона, који су затим, по наређењу совјетског министарства ваздухопловне индустрије, додељивани разним корисницима широм Совјетског Савеза.

Укупан број авиона Ан-32 који су испоручени Совјетском Савезу и другим репу-

бликама износио је око 125 авиона. Пошто велики број корисника није имао реалне потребе за тим авионима, они су након распада СССР-а на тржишту нуђени по смешно ниским ценама. У таквим условима понуде логично је да се нико није обраћао фабрици у Кијеву ради куповине нових авиона. На тај начин, половни, али мало коришћени авиони Ан-32 доспели су у Анголу, Мексику, Колумбију, Конго, Хрватску, Јужну Африку, Судан и неке друге државе.

За то време производња нових примерака практично је стајала. Између 1983. и

1992. фабрика је произвела 312 Ан-32, а између 1993. и 1998. продала је 49 авиона и то превасходно комплетираних на бази структура које су преостале у фабрици из ранијих времена. У периоду од 1999. и 2004. продата су само два авиона. Године 2005. настављено је комплетирање нових примерака, па су тако Либији испоручена четири авиона Ан-32П у противпожарној варијанти. Потом је Судан наручио шест авиона, УАЕ пет и Шри Ланки три авиона. Украјинско министарство за ванредне ситуације наручило је четири авиона у противпожарној варијанти.

Пошто на располагању више нема недовршених структура и да је покретање праве серијске производње неекономично без већих наруџби, то би вероватно могло да значи и крај производње авиона Ан-32.

Процењује се да је широм света данас активно још око 250 авиона типа Ан-32.

Противпожарна летелица

Противпожарна варијанта Ан-32П први пут је полетела 16. фебруара 1993. године. У два велика резервоара обликована и причвршћена уз бокове трупа авиона може да смести 8.000 килограма противпожарне течности. Та течност може током лета бити избачена за три секунде и то када авион лети на висинама 40–50 м и брзинама од 220 до 240 км/ч. Авион Ан-32П може да понесе и 27 до 30 падобранаца ватрогасаца, који могу да буду десантирани у зону захваћену пожаром.

Године 1993. у ту намену конвертована су три авиона. Током наредне године сва три примерка послата су у Португалију како би се борили против великих шумских пожара. Током те операције у удесу је изгубљен један авион.

Велики број авиона типа Ан-32 нашао се након распада СССР-а у земљама Африке, где су употребљавани за најразличитије цивилне и војне мисије. За командама тих авиона најчешће су се налазили пилоти са простора бившег СССР-а.

Тешки услови експлоатације, низак ниво техничке културе локалног техничког особља, затим непостојање регулативе о безбедности ваздушног саобраћаја и ватрена дејства са земље довели су до великог броја удеса и падова авиона Ан-32.

Најстрашнија катастрофа десила се 8. јануара 1996. године. Након неуспелог полетања са аеродрома наомак Кинша-

Индијска авио-флота

Највећи корисник тих авиона, индијско ваздухопловство донело је одлуку да модернизује своју авио-флоту. Преговори о обиму тих радова трају већ неколико година. Индија тражи продужење века употребе авиона на 40 година и модернизацију авионике. Антонов и Авијант понудили су модернизацију структуре на стандард Ан-32-100-200 повећавајући максималну полетну масу на 28.500 кг и корисни терет на 7.500 кг. Замена мотора није планирана. Антонов сугерише инсталацију система авионике сличну стандарду Ан-32-110-120, док израелски IAI нуди солуцију са стакленим кокпитом са шест дисплеја, системом за избегавање судара и сателитском навигацијом.

Морнаричко патролни авион

Антонов наступа на тржишту и са верзијом морнаричког патролног авиона, Ан-32МП, чија опрема укључује осматрачки радар, FLIR уређај и рефлекторе за осматрање и претраживање. У опрему би улазили и делови система за трагање и спасавање, а као опција разматрени су и наоружање и систем за самоодбрану са сигнализатором радарског озрачења и диспензерима ИЦ и радарских мамаца. Повећана количина горива у трупним резервоарима омогућила би четири сата патролирања на висини од 1.000 м и на удаљености 370 км од базе. Антонов наводи да је неколико држава, укључујући Бангладеш, Мјанмар, Шри Ланку и УАЕ, показало интерес за ту варијанту. Два Ан-32 мексичке морнарице већ су конвертована у ту намену, али без учешћа украјинског произвођача авиона.

се у Заиру, авион Ан-32 компаније *Африкен Ер*, са руском посадом за командама, излетео је са писте и улетео у препуну пијацу. Погинуло је неколико стотина људи (различити извори наводе погибију између 225 и 348 људи).

Последња два удеса десила су се 12. и 16. априла 2008. године. У првом удесу, авион са суданским ознакама срушио се након полетања са аеродрома у Кишиње-ву, Молдавија, док се у другом случају, неколико дана касније, у Екваторијалној Гвинеји срушио Ан-32 са руском посадом. Том приликом погинуло је 13 људи.

Верзије и ознаке

Авион Ан-32 практично не поседује цивилне сертификате о пловидбености. Године 1995. руске ваздухопловне власти издале су један такав сертификат за авионе Ан-32 варијанте Б са којих је уклоњена војна опрема. Пошто је та ознака почела да се појављује и у цивилним ваздухопловним документима, настала је конфузија. Зато је конструкциони биро Антонов одлучио да све војне варијанте почне да означава као Ан-32В. Како након те године није произведен готово ниједан Ан-32 чисто војне намене, та ознака остала је само мртво слово на папиру.

Ради опстанка на захтевном тржишту, Антонов је током деведесетих, заједно са фабриком *Авијант* (наследник оригиналног произвођача Ан-32), разматрао више модификација којима би повећао конкурентност свог производа. Главни недостатак авиона Ан-32 јесу кратки међуремонтни рокови рада мотора АИ-20ДМ, серије 4, који износе само 1.000 сати, а укупан век употребе је 2.000 сати. Са друге стране, међуремонтни рокови рада мотора АИ-20Д, серије 5, који се уграђују од краја осамдесетих износе 1.500 сати, а укупан век употребе је 3.000 сати. Од почетка деведесетих у нове авионе Ан-32 уграђују се мотори АИ-20Д, серије 5Е, са укупним веком употребе од 6.000 сати и међуремонтним роковима рада од 2.000 сати.

Имајући у виду чињеницу да само део потенцијалних корисника има потребу за тако јаким моторима, Антонов је тржишту понудио Ан-32Б-100 са слабијим и дуговеч-

нијим моторима АИ-20Д, серије 5М, чија је снага ограничена на 3.453 kW. На тај начин продужен је век употребе на 20.000 сати, а међуремонтни периоди на 4.000 сати. Изменама на структури омогућено је повећање полетне масе на максималних 28.500 кг, а маса корисног терета порасла је са 6.700 кг (основног модела Ан-32) на 7.500 килограма. У тој варијанти 2000. произведен је само један авион који данас користи фабрика *Авијант* у Кијеву.

Конструкциони биро у сарадњи са фабриком данас развија две подваријанте тог авиона чији се напредак огледа у имплементацији савременог „стакленог“ кокпита. Обе подваријанте базиране су на позајмици решења „стакленог“ кокпита са регионалног компјутера Ан-140 и поседују четири вишефункцијска приказивача, а у њихову опрему улази и нови метеоролошки радар *буран-140-32*. Подваријанта Ан-32Б-110 имаће инструменте избјачене у метричком систему, а Ан-32Б-120 инструменте са империјалним јединицама.

Војним корисницима Антонов нуди Ан-32В-200. Та варијанта укључује сличне промене као и претходно наведене верзије, уз могућност подвешавања подвесних горивних резервоара на боковима трупа уз чију помоћ долет Ан-32 достиже 3.200 км, што је за 1.000 км више од базних примерака. Антонов је са тим авионом безуспешно учествовао на тендерима у Грчкој и Пољској када су те земље куповале нове транспортне авионе средње класе. Цена коју су Украјинци тражили за Ан-32 била је око 15 милиона америчких долара, што је готово дупло мање у односу на С-27Ј.

Као опцију, Антонов данас нуди и верзију Ан-32-300 са *Ролс Ројсовим алисон АЕ2100* моторима и шестокраким доути елисама (ова погонска група користи се и на С-27Ј и С-130Ј). Маса таквог авиона је знатно смањена, пре свега јер су мотори лакши за 300 кг у односу на АИ-20Д. Њихова потрошња горива и бука такође су осетно мањи. Авионика и низ других система били би, такође, редизајнирани и прилагођени потребама купаца. ■

Припремио мр Славиша ВЛАЧИЋ

Летећи тенк

Совјетски јуришник иљушин Ил-2 појавио се на небу Југославије у јесен 1944, а од јануара 1945. југословенски пилоти започели су на њему свој борбени пут. Током десетогодишње употребе у југословенском ваздухопловству коришћено је више од 260 борбених Ил-2 и 36 тренажних УИл-2, чиме је Југославија била највећи корисник тих авиона после СССР-а. Укупан налет током службе на Ил-2 износио је више од 39.000 сати.

Јуришни авион Ил-2 створен је на личну иницијативу конструктора Сергеја Иљушина. Његова замисао почетком 1938. била је да створи авион „летећи тенк“ коме оклоп неће бити мртав терет већ саставни део носеће конструкције. После више пројеката израђена су два прототипа двоседог авиона под ознаком БШ-2, погођена мотором АМ-35. Пилот Владимир Кокинаки полетео је првим прототипом 2. октобра 1939. а другим 30. децембра. Развој авиона, међутим, нису зауставили ни слабо ватрено наоружање од само четири крилна митраљеза ШКАС 7,62 мм и једног покретног ШКАС-а у турели навигатора стрелца, те проблеми са мотором и системом хлађења.

Главна особеност новог јуришника био је оклопни труп од панцирног челика АБ-1, који је дозвољавао израду површина двојне кривине. Ипак, остварене перформансе биле су лошије од захтеваних па је Иљушин, у немогућности да надокнади мањак снаге уграђеног мотора, решио да превазиђе проблем смањењем тежине авиона преправком првог прототипа БШ-

2 из двоседа у једносед. У међувремену, уграђен је и нови каприциозни мотор АМ-38 веће снаге па је тако прерађени прототип јуришника под новом ознаком ЦКБ-57 полетео 12. октобра 1940.

Серијска производња

Ветрови рата који су беснели на западу Европе убрзали су развој и одлуку да се јуришник што пре пусти у серијску производњу. Наредбом Министарства ваздухопловне индустрије СССР-а предвиђено је покретање серијске производње будућег Ил-2 истовремено у четири ваздухопловне фабрике. До 30. јуна 1941, уместо планом предвиђених 370 Ил-2 испоручено је 249 авиона. У тренутку напада Немачке на СССР, 22. јуна, у јединицама на фронту налазило се свега 18 авиона Ил-2. Практично, совјетски пилоти авиона Ил-2 борбено су се обучавали у суровим условима – у рату.

Од 1941. до 1945. укупно је произведено 36.154 борбених и тренажних авиона Ил-2 и УИл-2, од чега је скоро 11.000 изгубљено у борби. На њима је

током Другог светског рата 847 совјетских пилота добило статус народног хероја. Испоручен је и ваздухопловствима Пољске, Чехословачке, Бугарске и Југославије, а заплењене примерке користили су и Немци и Мађари.

Током септембра 1944. совјетске ваздухопловне снаге из састава 17. ваздухопловне армије отпочеле су дејства и по циљевима у Југославији. Ради пружања подршке јединицама НОВЈ и Црвене армије, из рејона Турн Северина у Румунији, на аеродрому код Црвене Цркве у Банату, 17. октобра пребазирале су 10. гардијска јуришна и 236. ловачка дивизија.

У борбама за ослобођење Београда учествовали су и јуришници из 10. ваздухопловног корпуса састава две јуришне и једне ловачке дивизије. У нападу на противника у рејону Земуна, 19. октобра, учествовала

је група од 25 авиона Ил-2 951. јуришног пука 306. дивизије. Том приликом вођа једне групе, капетан Иван Филонов, оборен је и погинуо. У борбама за ослобођење Београда истакао се и пилот заставник Серјоџин, припадник 672. јуришног пука исте дивизије, бомбардовањем немачких снага на прилазима Београду и Земуну. За те заслуге проглашен је херојем СССР-а, а његово име постало је познатије после катастрофе коју је доживео 27. марта 1968. када је, као инструктор совјетских космонаута, погинуо са Јуријем Гагарином у тренажном авиону МиГ-15 УТИ.

Ваздухопловна дивизија

На основу Споразума о координацији дејства НОВЈ и Црвене армије, постигнутог 21. септембра 1944. у Москви, предвиђено је, осим осталог, да се НОВЈ-у доделе две ваздухопловне дивизије: једне јуришне и једне ловачке. Уговор о уступању тих јединица потписан је 15. новембра у Београду, и према њему, из састава 10. гардијске јуришне дивизије примљена

су 122 борбена јуришна авиона Ил-2 и три тренажна УИл-2 са дуплим командом. Да би се коришћење авиона и њихова борбена употреба што ефикасније савладали примењено је опробано искуство из Првог светског рата у формирању српског ваздухопловства преко састава француске авијатике. Преузимање јединица текло је паралелно са обуком и борбеним дејствима, па су тако исте авионе Ил-2 једновремено користили и руски јуришни пукови и новоформирану југословенски, који су обједињени под 42. ваздухопловном јуришном дивизијом.

Прикупљање и размештај техничког и другог нелетачког састава по јуришним пуковима изведени су у првој половини децембра 1944. године. У тим пуковима започели су и курсеви за оспособљавање ваздушних стрелца. Обуку су прошла 122 стрелца, а само четворица је нису положили. Већ крајем фебруара 1945. године они су укључени у прве борбене задатке.

За обуку наших пилота, који до тада нису летели на Ил-2, почетком децембра 1944. формиран је центар за преобуку под командом капетана Милутина Гроздановића. Базирао је у Земуну до 25. марта 1945. а од тада до расформирања, почетком маја, на аеродрому код места Надаљ. У периоду од 10. децембра 1944. до 5. маја 1945, у њему су одржана три курса за преобуку и борбену обуку на Ил-2. До расформирања центра преобуку је завршио 131 пилот.

На тим курсевима коришћени су авиони изузети из борбених јединица 42. ваздухопловне јуришне дивизије. У центру се 1. априла налазило 13 авиона Ил-2 и 4 УИл-2. У току постојања центра приликом преобуке било је удеса на 14 Ил-2 и једном УИл-2, а четири Ил-2 су уништена.

Борбена искуства

Прве борбене летове на Ил-2 извели су, 17. јануара 1945, пилоти 421. пука. У почетку су југословенски пилоти летели као пратиоци руских посада, а касније су на задатке ишли и у самосталним формацијама. На годишњицу немачког напада на Београд, 6. априла, први пут је полетела формација састављена искључиво од домаћих посада на 4 Ил-2, предвођена командиром 1. ескадриле Јовом Уторником. Током борбених дејстава од јануара до маја 1945. године 421. пук имао је укупно 274 лета, без иједног погинулог на задацима. Највише борбених летова, у нашим ваздухопловним јединицама формираним од Совјета, постигао је управо пилот Јован Уторник – укупно 39.

Узлећући 22. јануара 1945. са аеродрома Југовићеве крај Новог Сада, свој први борбени лет извео је и 422. пук. Ратни пут завршили су 9. маја на мађарском

аеродрому Мађармечке, са укупно 272 борбена лета. Пук је током извођења борбених операција имао и губитке: пилот водник Сима Михајловић погинуо је 6. априла на свом првом борбеном задатку.

Трећи југословенски јуришни пук (423.) своју борбену каријеру започео је 19. јануара 1945. у Руми. До краја рата 30 пилота јуришника тог пука извело је 186 борбених летова на Ил-2. Том приликом погинули су командант пука мајор Милан Малнарић (31. марта) и потпоручник Васа Гојковић (15. априла). Пилоте тог пука онемогућили су да остваре већи војни učinак удаљеност места базирања (Бачки Брестовац) од линије фронта и недостатак горива за авионе.

Велики борбени допринос од југословенских пилота очекивао се у офанзиви у Срему, предвиђеној за 12. април 1945. године. Од почетка борбених операција наше посаде у 421. јуришном пуку извеле су 176 борбених летова, уз укупни губитак од шест авиона Ил-2 (три је оборила непријатељева ПАА, два у судару на земљи и један на тренажи). У 422. јуришном пуку било је 139 борбених летова југословенских посада уз три отписана Ил-2, а у 423. јуришном пуку 120 летова и три отписана авиона. На дан пробоја Сремског фронта пукови 42. јуришне дивизије имали су на располагању свега 40 исправних Ил-2. Тога дана наше посаде јуришника извеле су 54 борбена лета. На овим задацима утрошено је укупно: 16 ФАБ-100, 11 ФАБ-50, 18 АО-35, 439 АО-25, 55 АО-10, 14 АО-8, 266 АО-6,5, 480 АО-2,5, 79 ракетних зрна РС-82, 5 РС-132, 11.285 граната за авионске топове ВЈа-23 мм, 12.490 зрна за митраљезе ШКАС 7,62 мм а стрелци су испуцали 395 метала из митраљеза УБТ 12,7 милиметара.

Посебна епизода југословенских јуришника јесте учествовање (почетком маја 1945) оперативне групе из састава 421. јуришног пука у задацима ваздухопловне подршке снагама Трећег корпуса ЈА против групације Југословенске војске у отаџбини генерала Драже Михајловића на територији планине Бјелашница и на левој обали Дрине према Фочи. За ту намену са аеродрома Купусина код Сомбора на Рајловац прелетело је 15 Ил-2, који су од 9. до 15. маја извели 43 борбена лета. По завршетку тих операција група од 13 Ил-2 прелетела је 17. маја у Лаћарак ради садејства са снагама 27. и 53. дивизије ЈА и сламања упоришта усташке формације од око 3.000 људи која се утврдила на левој обали реке Босне код ушћа у Саву. Последњи летови у тој операцији, од укупно 39 на Ил-2, били су 25. маја. То су уједно последњи борбени задаци југословенске авијације у Другом светском рату!

Поратна обука

Завршетак рата затекао је пукове опремљене са Ил-2 на следећим локацијама: 421. пук делом се налазио на *Рајловцу*, на специјалном задатку, а остатак са штабом био је у *Купусини*, 422. пук базирао је у *Бачком Брестовцу*, а 423. пук налазио се на аеродрому *Мађармечке* у *Мађарској*.

Свечана примопредаја авиона Ил-2 и целокупних јединица на самостално руковање југословенском особљу обављена је 12. маја у пукovima. За ту прилику на појединим авионима нанете су југословенске националне ознаке, које је крајем априла прописао Штаб Ваздухопловства ЈА. Једина борбена употреба Ил-2 под југословенским ознакама била је у операцијама 421. пука на територији Босне и Посавине маја 1945. године. Пре тога наше посаде летеле су на Ил-2 са совјетским обележјима.

Првих дана мира одређене су нове локације за јуришне пукове. У Скопље је премештен 421. пук. Део који се налазио на аеродрому *Купусина* прелетео је 24. маја за Скопље са успутним слетањем у *Земун*, а оперативна група, која је изводила борбена дејства са аеродрома *Лаћарак*, прикључила се остатку пука у Скопљу 2. јуна. Касније, током августа, пук је пребазирао из Скопља за *Ниш*.

На аеродрому *Плесо* крај *Загреб* средином маја пребачен је 423. пук, који је након две недеље премештен на истурени аеродром *Девница Марија* крај *Љубљане*. У последњој недељи маја 422. пук из *Мађармечке* прешао је на аеродром *Лучко* крај *Загреб* да би се после само неколико дана, по одласку 423. пука, преселио на његову локацију. Услед близине границе и велике изложености (што није погодно базирању јуришне авијације), 423. пук враћен је 22. августа на *Плесо*.

Још док су трајале операције на југословенском ратишту, од групе пилота и техничког састава, који су крајем 1944.

упућени на школовање у СССР, 2. марта 1945. формиран је, у пилотској школи у *Грозном*, Други југословенски ваздухопловни јуришни пук. После завршене обуке, 21. јуна, пут домовине из *Грозног* полетео је комплетно опремљен пук са 35 јуришних авиона Ил-2. Маршрута је укључивала седам успутних слетања (*Армавир*, *Ростов*, *Запорожје*, *Бардичево*, *Харков*, *Лавов*, *Добрецин*) и коначну дестинацију – *Сомбор*, на који су стигли 17. јула. Приликом прелета два авиона су оштећена у принудним слетањима. По доласку у земљу пук је преименован у 554. јуришни. Ради попуње нове формације 1. дивизије, у Скопљу је одлучено да се пук дислоцира у њен састав, куда је 25. августа и кренуо са 30 Ил-2 (са успутним слетањем у *Ниш*). На дан пребазирања у Скопље је стигло 28 Ил-2 јер је један авион уништен приликом принудног слетања у *Земун*, а други је остао у *Нишу* због кvara.

У јединицама јуришне авијације тада је за обуку нових пилота и тренажу мање искусних био неопходан већи број тренажних УИл-2. Зато је на конференцији техничке службе оперативних јединица, одржаној од 25. до 27. јуна, предложено да се неколико борбених Ил-2 преправи у тренажне УИл-2 и сваки пук би тако имао бар по два школска УИл-2. Потребна за тим отпала је када је крајем августа из СССР-а стигло 13 нових УИл-2.

Ни бројно стање борбених Ил-2 у пукovima није било на задовољавајућем нивоу. У јуришним пукovima 19. јула била су укупно 74 авиона Ил-2, од тога у 421. пuku 20 Ил-2 (9 исправних и 11 неисправних), у 422. пuku 29 (22 исправних и 7 неисправних), а у 423. пuku 25 (13 исправних и 12 неисправних). За попуњу тих јединица крајем августа пристигло је 28 авиона из СССР. Од тога је по осам авиона упућено у 421. и 422. пук.

Мирнодопски живот ваздухопловних јединица у првим поратним годинама подразумевао је, осим редовних војне обуке, пропагирање ефикасности и моћи младог

ваздухопловства. Ово је најчешће демонстрирано на парадама и аеромитинзима.

Аеромитинзи

На прослави годишњице ослобођења *Ниша*, 14. октобра 1945, из 421. пука учествовало је девет Ил-2. За парадну поводом *Дана ослобођења Београда*, из 423. пука са а. *Плесо* упућено је седам Ил-2. Двадесет шест авиона 1. ваздухопловне дивизије (421. и 554. пук) учествовало је 9. маја 1946. на парадни поводом *Дана победе у Београду*. И следеће године, авиони Ил-2 из 421. пука учествују у *Београду* на парадама за 1. мај и *Дан победе*. Први аеромитинг на коме су учествовали Ил-2 из 422. пука био је у недељу 25. августа 1946. у *Загребу*, где су четири авиона ефектно приказала фиктивни напад на аеродром. Своје умеће поновили су 15. септембра на аеромитингу у *Љубљани*.

Ратни јуришници Ил-2 коришћени су тих година и за цивилне потребе! Почетком фебруара 1947, четири посаде Ил-2 из 421. пука учествовале су у пробијању леда на *Морави* код *Варварина*.

Борбена оспособљеност ваздухопловних јединица најбоље је проверавана на вежбама. У јесен 1946. године у рејону *Беле Цркве* у *Банату* одржана је вежба на којој је учествовао већи део 422. пука дејствујући са аеродрома *Ковин*. Од 19. до

23. септембра 1947, у рејону Новог Сада одржана је вежба уз учешће свих видова авијације. Нарочито се истакао 421. пук, који је у појединим данима дејствовао у формацији са све три ескадриле. Следеће године, 1. ескадрила тог пука учествује са осам Ил-2 на општеармијском маневру у Крагујевцу. Од 10. до 14. августа 1948. пук је био и у Скопљу на заједничкој Летачко-тактичкој вежби (ЛТВ) са 5. ловачком дивизијом.

Бројчано стање јуришне авијације, које се осипало у удесима и расходима због стања ресурса, донекле се побољшало доласком авиона Ил-2 из Бугарске и СССР-а током 1947. године. Авиони из Бугарске примљени су на основу услова из Мирног уговора са Бугарском, који су ограничавали бројчано стање њених оружаних снага. У више наврата, током марта, из Бугарске на аеродром у Нишу прелетело је укупно 50 авиона

(ев. бр. од 4133 до 4182). Из СССР-а у Ковин је крајем октобра 1947. године пристигло је 30 Ил-2, потпуно металне конструкције (ев. бројеви од 4183 до 4212), који су распоређени пуковима 1. и 2. ваздухопловне дивизије.

Одбрана територије

У пролеће 1946, због затегнуте ситуације на граници са Италијом, јуришни пукови 2. ваздухопловне дивизије, 422. и 423. пук, базирали су од 9. фебруара до средине октобра на аеродрому Церкље. Због недозвољеног прелетања страних авиона над северозападном Словенијом, тај део територије проглашен је забрањеном зоном за летење. У том периоду, те јединице биле су у повишеном стању приправности или узбуне.

Услед ситуације настале Резолуцијом Информбирора јуна 1948. године, а и према раније предвиђеном плану развоја оружаних снага „Челик“, почела је реорганизација ратног ваздухопловства, која је подразумевала и пренумерацију назива јединица. Она је спроведена у јесен 1948. године. Прва јуришна дивизија у Нишу преименована је у 29. дивизију, а њени 421. и 554. пук у 107. и 81. пук. Друга јуришна дивизија у Загребу преименована је у 37. ваздухопловну дивизију, а њени 422. и 423. пук у 111. и 96. пук.

Највећа провера борбене готовости тих година спроведена је у јесен 1949. на

Графити на авионима

Иако при крају употребе и технолошки застарели, јуришници Ил-2 били су у првој линији одбране током Тршћанске кризе. Људство 96. и 138. пука оспособило је већину авиона, чак и један број отписаних јуришника. Пароле извикиване тих дана биле су исписане и на штурмовцима пукова.

тзв. „Шумадијском маневру“, који је одржан у централној Србији. Висок степен ефикасности приказао је 111. јуришни пук базиран у Книћу, који је током 28. и 29. септембра дневно извршавао између 70 и 90 полетања. За укупно постигнуте резултате у тој години пук је проглашен за најбољи у ЈРВ. Супарнички пук 107. био је дислоциран у Ковин, ојачан једном ескадрилом из 81. пука.

При Команди Ваздухопловног војног училишта и Ваздухопловне официрске шко-

ле (ВВУ и ВОШ) у Панчеву, почетком новембра 1945, формирана је Тренажна ескадрила. Истој команди препотчињена је и Прва пилотска школа, која је 31. октобра из Задра прешла у Ечку, поставши њено 2. одељење за ловачку обуку. Тренажна ескадрила убрзо је преформирана у 1. школски пук, а 2. одељење у Ечкој у 2. ваздухопловни школски пук.

Услед проширења програма обуке са ловачке на обуку пилота јуришника, почетком фебруара 1946. реорганизован је 2. школски пук. Тада 2. ескадрила преузима улогу наставне за обуку летача јуришника. За ту намену додељени су им авиони Ил-2 из оперативних јединица и УИл-2 из контингента новопримљених августа 1945. године.

Јула месеца 1946. почео је практични курс инструктора летача на Ил-2, а 22. пилота започела су теоријску обуку и преобуку за пилоте јуришника. Због повећаног обима летења „јуришна“ ескадрила пребазирана је у Ковин. Током обуке прве групе пилота (од августа до новембра) на Ил-2 и УИл-2 догодило се пет удеса. Прелаз на нову формацију 2. школског пука наређен је 5. децембра 1946, са роком реализације до 20. децембра исте године. Тим наређењем 2. школски пук намењен је за ловачку обуку са две ескадриле, а од „јуришне“ у Ковину формиран је 3. ваздухопловни школски пук (за обуку пилота јуришника), у почетку само са једном ескадрилом, а од 11. децембра 1947. и са другом. Од тада је обука будућих пилота јуришне авијације извођена у овој јединици.

У јесен 1948. пук је преименован у 105. школски пук и са комплетном ВВУ 1949. пребачен је у Мостар, а одатле у Рајловац, где је сведен на Самосталну јуришну ескадрилу (СЈе) ВВУ. Пета класа пилота ВВУ последња је обучавана за летење на Ил-2 у СЈе са аеродрома Дајбабе крај Подгорице. Средином јула 1951, преостали авиони те ескадриле предати су 107. пуку у Нишу.

При Ваздухопловној официрској школи у Љубљани, 24. јула 1949, формиран је 185. ваздухопловни школски пук са три ескадриле мешовитог састава. Друга (јуришна) ескадрила опремљена је са просечно 12 авиона Ил-2 и УИл-2, коришћених до 1952.

Експлоатација

Нередовно снабдевање резервним деловима и проблеми у коришћењу авиона Ил-2 водили су ка проналажењу нових решења за настале проблеме – модификацијама су замењивани делови који су недостајали или је побољшавана борбена вредност авиона. Домаћа ваздухопловна индустрија, фабрике *Икарус*, *Рогожарски* и *Змај*, преузеле су 1945. ревизију и израду делова за Ил-2, а Индустрија мотора Ра-

ковица (ИМП) постала је главна за ремонт мотора АМ-38Ф.

Већ јуна 1945. године Штабу ваздухопловства ЈА предложено је да се хитно набави 1.800 комада свећица АЦ1С87 са америчких летећих тврђава јер су се показале одличне за совјетски мотор АМ-38Ф. Уместо руских кино-фото митраљеза ПАУ-22, уграђени су британски КФМ-45. Ради оспособљавања авиона Ил-2 за задатке фото-извиђања, на појединим летелицама уграђивана је фото-камера К-24 у труп авиона иза кабине стрелца. Отварањем и затварањем поклопца објектива камере руковао је стрелац, а снимао је пилот. У јединицама у којима су извршавани ноћни

Одлике

Намена: двоседи јуришни авион.
Тип и снага мотора: један редни Микулин АМ-38Ф

од 1.265 kW.

Елиса: АВ-5Л-158 пречника 3,6 м, променљивог корака.

Димензије:

- размах крила 14,62 м.

- дужина 11,65 м.

- висина у линији лета 4,17 м.

- површина крила 38,4 м².

Масе авиона:

- празан опремљен 4.526 кг.

- највећа полетна 6.472 кг.

Перформансе:

- максимална брзина 400 км/ч на 1.500 м.

- крстарећа брзина 270 км/ч на 1.000 м.

- практични врхунац лета 6.700 м.

- долет 675 км.

Наоружање: стрељачко: 2 крилна топа ВЈа од 23 мм са 300 граната, 2 крилна митраљеза ШКАС од 7,62 мм са 1.600 метака; 1 митраљез за репног стрелца УБТ од 12,7 мм са 150 метака и бомбардерско: 400–600 кг бомби и 4–8 невођених ракетних зрна РС-82 и РС-132.

борбени летова на Ил-2 монтирани су скривачи пламена на издувницима мотора.

Испитивана је употреба трофејних немачких школских (цементних) и разорних бомби SC-50 и CD-50, немачке конструкције са руским упалачем АВ-1 на носачима ДЕР-21. Током маја и јуна 1946. авионима Ил-2 422. пука успешно је изведено бомбардовање италијанским трофејним бомбама на полигону. Ради лакше регулаже спољних носача бомби и бртва МДЗ-40, на свим Ил-2 и УИЛ-2, током 1948, уграђени су додатни приступни отвори на левој и десној страни централног планера. Фебруара 1949. пилоти 107. пука испитивали су нове домаће бомбе и упалач са темпиранијем, а требало је да експлодирају на одређеној висини изнад циља. Испитивање се завршило катастрофом – бомбе су експлодирале у непосредној близини авиона и један пилот је погинуо.

У Ваздухопловном опитном центру 1950. године испитиван је допунски резервоар бензина на авиону Ил-2, а потом и прототип домаћег авио-телефона на Ил-2 за комуникацију између пилота и стрелца.

Модификација

Потребе ваздухопловних школа услед повећања обима школовања пилота, недостатак школских авиона за борбену обуку, тзв. прелазних авиона, и неизвесност у испорукама таквих авиона од СССР-а, решаване су преправкама борбених авиона у тренажне. У „Икарусу“, у периоду фебруар–новембар 1947, преуређено је 10 Ил-2 у УИЛ-2, а следећих 10 у Главној аеропланској радионици (ГАР) у Земуну у периоду јун–август 1948. Куриозитет је да је први регистровани УИЛ-2 (бр. 3001), после расходовања и неколико година некористишења, оспособљен средином 1951. у Војној радионици бр. 170 у Земуну и препровуљен у борбени Ил-2 бр. 4213!

Највећи проблем у одржавању јуришника Ил-2 била је дрвена конструкција репног дела трупа. За ревизију дрвених трупова било је потребно 1.600 часова. Ондашњи директор „Икаруса“ Здравко Ољача дао је предлог, у јесен 1947, да се пројектује и изгради прототип домаћег металног репног дела трупа. Тај задатак поверен је инжењерима Телешову и Радојковићу и шефу лимарског одељења Дробнику. За шест недеља урађена је конструкција прототипа и монтирана на Ил-2 број 4114. Први пробни лет извео је, 4. децембра 1947. на земунском аеродрому, поручник Никола Симић.

После успешних испитивања почела је серијска производња, а око 80 комада испоручено је Бугарској. Упоредивањем карактеристика домаћих и совјетских металних трупова наши су се показали бољим. За разлику од совјетских били су из-

рађени из три целине, што је практичније приликом оправке оштећених делова трупа. Замена, тј. уградња металних трупова рађена је у војним радионицама и „Икарусу“ током 1948. и 1949.

Последња велика модификација Ил-2 изведена је 1953. Ресурс и резерве мотора АМ-38Ф у ЈРВ биле су на крају, а ради продужења животног века авиона тражено је решење приликом уградње других мотора.

У складиштима се налазио већи број неискоришћених немачких мотора ДБ-605А-1 (50 комада) и ДБ-605Д-1 (138 комада) сличне снаге, који су могли да се искористе за ту намену. Адаптација авиона

Маневри

У оквиру маневра, 7. септембра 1951, одржана је показна вежба за начелника здруженог Генералштаба војске САД генерала Колинса, на полигону Глог. У садејству са Пешадијском официрском школом из Сарајева учествовали су и јуришни авиони Ил-2 из 111. пука и једна ескадрила из 107. пука. Повољни утисци гостију са те вежбе такође су допринели убрзању закључења споразума о војној помоћи и испорукама америчких авиона.

Ил-2 бр. 4039 на ДБ-605 изведена је у сарадњи Икаруса и ВОЦ-а. Међутим, потреба за том модификацијом престала је делом и због масовног пристизања авиона за ЈРВ из западне војне помоћи (МДАП).

За попуну јуришних дивизија до тројне формације формиран су нови јуришни пукови. При 37. дивизији у Загребу основан је 138. пук на аеродрому Лучко (5. децембра 1949). Заједно са матичном дивизијом пребазирао је 1951. на Церкље. Нишка, 29. дивизија, добила је 1. фебруара 1952. нови 150. пук, после његове преобуке и пријема авиона Ил-2 у Скопљу за попуну једне ескадриле. Већ крајем године своје јуришнике предаје 81. пуку.

После успешног преорукања на Ф-47Д тандерболт, 111. пук предао је, априла 1952, своје Ил-2 братским пуковима – 96. и 138. Крајем априла 1954. године 81. пук, по опремању авионима тандерболт, предао је 107. пуку све своје авионе Ил-2. На полигону Бошњаци, 19. маја 1954, 107. пук последњи пут је приказао дејство по циљевима на земљи авионима Ил-2 пред турском војном делегацијом. Непосредно после тога, 8. јуна 1954, све своје Ил-2 предаје 37. дивизији у Церкљу. Крајем 1954. последњи оперативни Ил-2 прикупљени су у 138. пук где су следеће године расходовани. ■

Милан МИЦЕВСКИ

Могућа мисија

Пре 80 година из Енглеске су набављене наше прве подморнице – *Храбри* (ознака 1) и *Небојша* (2). На тај начин, Краљевска морнарица ондашње Краљевине СХС, а касније Краљевине Југославије, ојачана је за два модела. Тај јубилеј није само значајан подморничарима, већ има историјску важност и за нашу земљу, па га у бројним трансформацијама војске не треба заборавити. Овом приликом представљамо одлике наших првих двеју подморница, њихових система, али у контексту времена и прилика у коме су настале.

Оглашењем Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца 1. децембра 1918, нова држава нашла се пред озбиљним задатком да формира оружане снаге према потребама својих политичких циљева, очувања интегритета граница и безбедности грађана.

Била је то, у неку руку, „немогућа мисија“. Поставило се питање како на крхоти нама завршеног рата створити војну силу која би требало да умири ратоборно окружење, одмори ратом напаћено становништво, обнови основну инфраструктуру и попуни армијске редове колико је могуће боље обученим и стручним кадром.

Крајем те године у Краљевску морнарицу (КМ) ступило је око 300 припадника бивше Аустроугарске морнарице, који су представљали једини образован и оспособљен кадар у настојању да се концепира облик и величина тек промовисане Морнарице. Била је то права интернационална групација команданата, официра и наредника са разарача, подморница и осталих бродова, која ће бити и те како заслужна за почетак развоја КМ, али и за бројне опструкције и закулисне радње.

Судбина L класе

Када је Краљевина СХС донела одлуку о набавци подморница из Велике Британије, та земља је, од свог првог објекта – *Holland-1* (1901) до 1926, већ имала сарађено или у току градње више од 200 објеката. То је, уз стручно дефинисане захтеве наше стране,

представљало добру основу за набавку солидних подморница.

Адмиралитет Велике Британије тих година (1926–28) увелико је расхоровао велики број застарелих и неперспективних објеката. Истовремено, пројектовали су нове типове.

Вашингтонским (6. фебруар 1922) и Лондонским (22. април 1930) уговорима о ограничавању и редукацији морнаричког наоружања била је забрањена градња подморница већих од 2.000 тона и калибра топова од 130 мм, док укупна подморничка тонажа није смела прећи 52.700 тона по морнарици поједине државе. Та забрана остала је на снази до 31. децембра 1936. када се једна држава под налетом фашизма отела свим ограничењима и забранама.

Губици

Током Првог светског рата британска морнарица изгубила је у борбеним дејствима у Северном мору само објект *L 10*. Услед дејства тајфуна, августа 1923. подморница *L 9* потопљена је у луци Хонг Конг, касније је извађена из мора, али никад није доведена у оперативно стање. Јануара 1924. године *L24* потонула је након судара са ратним бродом *Resolution*, где су јаке струје у мору код Портланда онемогућиле вађење, иако су били ангажовани и немачки рониоци, тако да подморница и сад лежи на месту потонућа.

Британски Адмиралитет унео је у своје планове и пријавио градњу три нова типа подморница: Thames – двадесет објеката по 1.800 тона, Porpoise – шест по 1.480 и Swordfish – дванаест по 650, што је давало коначан износ од дозвољених 52.680 тона. У стварности, то је изгледало другачије, па је класа Thames имала депласман 2.165/2.680 тона (изграђено 14), Porpoise 1.768/2.053 (14) и Swordfish 730/927 (14). Све градње започеле су 1931, а подморнице су уписане у флотну листу током 1933. године.

Политиком градње подморница Адмиралитет је ушао у Први светски рат и завршио га са неколико класа: океанске, обалске, минске, итд. Планом градње било је зацртано да се изгради 60 објеката L класе и то: L класа 1-35 (35 јединица) и L класа 50-74 (25 јединица).

Крајем Првог светског рата и непосредно по завршетку одустајао се од градње започетих објеката. Прво се одустало од даље градње L 28-31 (4), потом L 34 и 35 (2), а онда и L 32, тако да је саграђено 28 подморница прве групе. Због разлика у наоружању и опреми, видљива је подела на подгрупу L 1-8 са торпедним цевима (ТЦ) у калибру 450 мм, те промене у миноносне подморнице L 14, 17 и 24-27. Све остале у првој групи имале су торпедне цеви калибра 533 мм, унифицирано топовско наоружање и осталу опрему.

Подморницама све три подгрупе класе L 1-35 (1-8, миноносне и остале) кобилице су постављене 1916/17, све су биле поринуте 1917/18, комплетиране су 1918/20, а експлоатисане до краја тридесетих година или до завршетка Другог светског рата.

Код групе L 50-74, побољшане опреме, било је одустајања, па је тако изграђена подгрупа L 50-56, стопирана градња L 57-64, постављене су кобилице подгрупе L 65-74, али никад нису поринуте или завршене, сем подморница испоручених нашој земљи – L 67 и 68 и L 69 и 70, које су завршиле животни век у британској флоти 1938. године.

Октобра 1945, после 28 година експлоатације, L 23, као последња из L класе, повучена је из употребе.

Храбри и Небојша

Познате су околности давања британског кредита Краљевини СХС и неизбежних условљавања за набавку ратне опреме и наоружања. Није спорно и да су прве наше подморнице уговорене у том повољном пакету и да је било опонентских коментара да се купују застарели објекти и слично. Недуго иза набавке прве две, стигле су још две подморнице из Француске па су официри који су тамо претходно обучавани на одређен начин пласирали фаворизујућа мишљења о неким предностима француских подморница.

За комплексније разумевање игара које су се дешавале у Краљевској морнарици свакако треба узети у обзир више чињеница као што су хетероген састав командног кадра, већином из поражене аустроугарске флоте, националну оптерећеност вишег официрског кадра, евидентна намештања крупних лиферација за Краљевску морнарицу, јаке везе појединца са властима...

Подморнице Храбри (ознака 1) и Небојша (2) изграђене су у бродоградилшту Armstrong у Њукаслу (Newcastle). Поринуте су у море 15. априла 1927. (1) и 16. јула 1927. (2). Опремање је настављено у присуству посада, које су се обучавале у завршној фази градње и опремања и у лучким условима. После успешних примопредајних вожњи на мору, посаде обе подморнице биле су спремне за пут према отаџбини дуг 2.800 миља.

За смештај посаде и провијантску подршку, из земље је благовремено упућен у Њукасл брод база Хвар, који ће украти важан материјал преостао код градње, резервне делове и потрошну робу за предстојећу експлоатацију подморница. Састав је испловио 11. марта 1928. из Њукасла и без већих сметњи упловио у Тиват 8. априла 1928. године.

Први команданти

Први командант Храброг био је капетан корвете Бохуслав Ерни, а Небојше капетан корвете Владимир Пфајфер, док је први командант подморничке јединице био капетан бојног брода Јанко Кршњави.

Занимање јавности

У пролеће 1928. лист „Политика“ објавио је информацију да на Коларчевом универзитету поручник бојног брода Мирко Плајвајс држи предавање о теми *Долазак наших подморница и њихов утицај на одбрану земље*. Велики амфитеатар био је дупке пун, а само неколико дана раније готово празан, када је један знаменити француски модни креатор показивао своје најновије моделе на допадљивим манекенкама. Предавању је присуствовао и командант Краљевске морнарице адмирал Прица, који је на крају изашао на говорнички подијум и честитао поручнику бојног брода Плајвајсу у име Морнарице и своје лично име.

Први командант Храброг био је капетан корвете Бохуслав Ерни, а Небојше капетан корвете Владимир Пфајфер, док је први командант подморничке јединице био капетан бојног брода Јанко Кршњави.

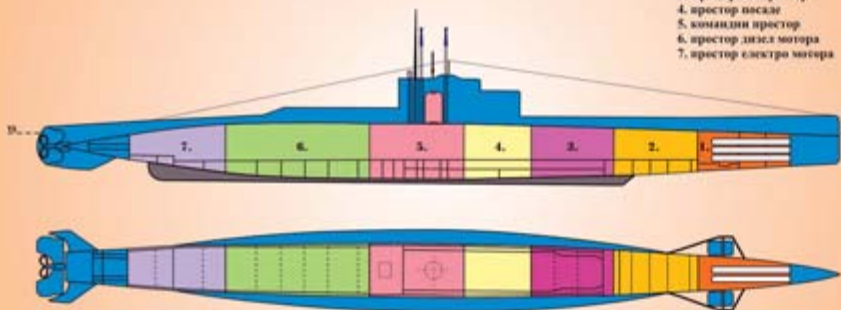
После Другог светског рата подморница Небојша преименована је у Тару и служила је као полигон за обуку подморничара до 1953. године. Тада је дефинитивно расчодована.

Депласман

Какве су биле карактеристике тих наших подморница? Уз депласман од 960/1.150 т и капацитет главних танкова роње-

Подморнице ХРАБРИ и НЕБОЈША
(реконструкција нацрта М. Кларк)

1. простор торпедних цевима
2. торпедна комора
3. официрски простор
4. простор посаде
5. командни простор
6. простор дизел мотора
7. простор електро мотора

ТТ карактеристике

Депласман

површински – 975 т

подводни – 1.165 т

Димензије

дужина – 72 м

пречник – 7,3 м

газ – 4,75 м

Брзина

Површинска – 17,5 чв

Подводна – 10,5 чв

Дубина роњења

родна – 50 м

максимална – 55 м

Погон – ДЕ пропулзија

ДМ – 2 x 880 KW

ПЕМ – 2 x 600 KW

м/ш ЕМ – 1 x 15 KW

АБ – 3.820 LS

Наоружање

6 торпедних цевима x 533 мм

1 x 101,6 мм

1 x 12,7 мм

Аутономија

Површинска – 3.000/17,5

Подводна – 70–80/3

Посада – 44

ња од 190 т (40 унутрашњи и 150 спољни), подморница је имала резервни узгон од 18,3 одсто, што је и са аспекта касније градње подморница била сасвим коректна карактеристика.

Била је то прва класа британских подморница која је добила спољне, тзв. лаке танкове горива (20 т), у којима се потрошено гориво компензовало морском водом што је упрошћавало систем уравнотежења.

Подморница је из стања тзв. ратног трима, када се налази на површини са отвореним плавницима главних танкова роњења, била спремна да за 60 секунди потпуно зарони, што се и данас сматра добром маневарском особином.

За добру уравнотеженост подморница је имала два трим-танка запремине 11 м^3 и шест баластних танкова ($24,5 \text{ м}^3$).

Сходно тадашњој технологији градње чврстог трупа закивањем, радна дубина износила је 50 м, што је са оперативног аспекта било задовољавајуће, узевши у обзир ефикасност средстава површинских бродова за гоњење зароњених подморница.

Треба нагласити да се радна и максимална дубина поштују у мирнодопско време на начин како то предвиђа правило за употребу, док у ратним акцијама командант самостално доноси одлуке до којих ће дубина ићи и колико се времена задржати, избегавајући опасности од напада површинских бродова.

Подморнице *L* класе несметано су рониле до дубина 80–85 м, све док *L2* није страдала на дубини од 100 м, после чега су избегаване екстремне дубине.

Уколико би укратко поредили дубине роњења *L* класе са нашом класом *831*, онда је однос радних дубина био 50/270, односно максималних 55/300 метара. Ако је *L 2* доживела колапс на дубини 2Р (тј. 2 х

50), онда би 831 то могла очекивати на 2х270, тј. 540 м, колико је износила њена рачунска дубина.

Наоружање

Подморнице из друге групе *L* класе имале су по шест торпедних цеви калибра 533 мм, уз борбени комплет од 12 торпеда (шест у цевима, а шест на резервним лежиштима). Торпеда су била типа *Mark VIII*, масе 1.424 кг, негативног узгона од 186 кг, дужине 6.896 мм, брзине 41 чв и домета 1.370 м (1.500 јарди).

Артиљеријско наоружање представљао је топ калибра 101,6 мм (4 инча) смештен на прамчаном делу моста. Поред њега, подморница је на крменом делу моста имала један тешки митралез калибра 12,7 милиметара.

Погон подморница био је на нивоу технологије тог времена – класичан са поделом: на површини – (а) директан погон дизел мотора на пропелере и (б) снага мотора користи се за погон генератора за пуњење акумулаторских батерија; а под водом – енергија из акумулатора, путем погонског електромотора (ПЕМ), погони пропелерску осовину.

Утрошена електрична енергија из акумулаторских батерија пуњена је на површини радом оба генератора док подморница плута или комбиновано, док је у кретању.

Прва група подморница *L* класе имала је акумулаторске батерије произведене у фирми Exide. Батерије су испоручиване са десетогодишњом гаранцијом, уз клаузулу о дозвољеном паду капацитета у десетој години експлоатације до 25 одсто називног капацитета (макс.).

Нивои густине електролита у ћелијама код напуњеног стања акумулаторске батерије кретали су се у распону од 1,250 до 1,260

гр/цм³. За услове експлоатације у тропима густина је била нижа и то у границама од 1,210 до 1,220 гр/цм³, што је снижавало капацитет батерија за 12–13 одсто. Акумулатори су имали систем за хлађење електролита и пригодну вентилацију смештајних простора.

Акумулаторске батерије, као основни извор енергије, у зароњеном стању подморнице биле су класичне оловне – као што је и данас случај на свим конвенционалним подморницама. Капацитет у називном петосатном режиму пражњења износио је $Q_5 = 3.185 \text{ Ah}$, (једносатни $Q_1 = 1.950 \text{ Ah}$, десетосатни $Q_{10} = 3.500 \text{ Ah}$). Батерија се састојала од 336 ћелија распоређених у три групе (посебни простори) по 112 ћелија које су могли бити спајане серијски, што је на ПЕМ доводило струју напона 220 V или у паралелној вези 110 V.

Маса акумулаторске батерије износила је 138 т (3 групе х 46 т), тип *3820 ЛС*, а произведене су у фирми Exide, која је и данас један од светских лидера у производњи подморничких акумулатора. Касније су Exide акумулатори замењени одговарајућим из фирме Tudor, тип SH1 – 37, побољшаних карактеристика, где је Q_5 био 3.980 Ah, ($Q_1 = 2.300$, $Q_{10} = 4.560$).

Електромотор

Погонски електромотори на овој класи подморница имали су снагу од 600 kW (800 КС) при 300 о/м и почетном напону акумулатора од 220 V, што је подморници омогућавало једнопочасовну вожњу, до пада напона на крајње границе. Јасно да је вожња нижим бројевима окретаја пропелера продужавала време пражњења акумулаторске батерије и дуже остајање под водом, тако да је *L* класа могла провести под водом, уз ригорозну штедњу енергије, до 24 сата возећи брзином од три чвора. Маса погонског електромотора са осовином и пропелером износила је 25 тона.

Максимална подводна брзина је конструкцијом акумулаторске батерије лимитирана на неколико минута, како би се подморница већом брзином извукла из контакта са непријатељским бродом.

Најбољи однос пређењег пута и капацитета акумулаторске батерије добијан је вожњом од 234 о/м, када је пропелерској осовини предавано 450 kW (610 КС). Код тог режима вожње степен ефикасности погонског електромотора био је импресивних 0,935.

Акумулаторска батерија

Краљевска породица на подморници, јула 1930. код Сплита

Главни произвођачи ових мотора у тим годинама били су Laurence Scott и Don Works.

Подморнице су имале и тзв. бешумни погон под водом у коме је радио помоћни електромотор снаге 20 КС, масе 0,65 т који је обезбеђивао брзину 1,7–1,8 чворова.

Британски Адмиралитет је веома опсежно пратио достигнућа у осталим подморничким флотатама по свим питањима устројства и опремања подморница. Наручивали су пројекте подморница и код Американца и Италијана, градили једну мини серију у Италији (*С класа*) и уграђивали све што је тада било квалитетно у бродоградњи.

Тако је познато да су у *С класу*, грађену у бродоградилушту Fiat San Giorgio (La Spezia, Италија), уградили двотактне дизел моторе фирме Fiat Scott, а у *W класу* су у Француској уградили моторе Schneider – Laubeuf. Потом су на објекте *G класе* уградили моторе MAN (на *G 6*), Sulzer (на *G 7*) и Fiat Scott (на *G 14*). Британци су уграђивали и двотактне моторе белгијског произвођача Carel на објекте *E* и *G класа*, ра-

На доку код Тивта

ди провере могућности рада, али пројекат није успео због прегрејавања клипова и глава мотора.

Остало је забележено да су на једној подморници класе Swordfish, на истом таласу експеримената, уградили и катао Jarow чиме је добијено 7.600 kW, а онда преко две Parsons турбине предато на пропелерске осовине 5.200 киловата.

После свих тих експериментисања Британци су одлучили да се држе свог произвођача – Vickers, који је претходно откупио фирму Wolseley Co, почетком 20. века врло успешну у производњи бензинских мотора, па је добио потребне лиценце и признања свих 20 компанија које су до тада испоручивале моторе Морнарици.

На нашим подморницама били су уграђени мотори Vickers из J фамилије, номиналне снаге 880 kW (1.200 КС) при броју окретоја 380 о/м. На испитном столу постигнуто је 955 kW (1.300 КС) код 400 о/м. Мотори су били класични, четворотактни, са 12 цилиндара у V распореду и ручним прекретом хода напред – крмом. Пречник цилиндара био је 368 мм, а ход клипова 381 милиметара. Притисак сагоревања смеше износио је 165 бара, а мотори су имали масу по 33,8 тона, што је давало специфичну масу од 28,6 кг масе по КС.

На моторима исте класе Vickers је успео да извуче и 1.100 kW (1.500 КС) код 450 о/м, али је због поузданости рада ипак ограничио снагу на датих 880 kW. Сходно технолошком усавршавању, специфично потрошња горива

на Vickers моторима смањивала се са почетних 0,4 кг/КСч на врло добрих 0,23 крајем треће деценије 20. века.

Основна енергетска резерва за алармно изроњење тј. избегавање из опасне ситуације на свакој конвенционалној подморници је систем ВВП, ваздух високог притиска, који се упушта у главне танкове роњења ради избегавања воде из њих и олакшања подморнице приликом хитног изроњења. На овим објектима садржај ВВП налазио се у 70 челичних боца запремине по 80 литара и под притиском од 180 бара, што је чинило 5,6 м³ тако ускладиштеног ваздуха.

Однос запремине главних танкова роњења (190 м³) и залиха ВВП даје нам податак да би подморница могла статички изронити ако је потопљена на 50 м дубине утрошком целокупног ВВП. Уколико би из било ког разлога хаварисао систем ВВП и целокупна количина исцурела у херметизовану подморницу, онда би притисак унутар простора порастао на 13 метара воденог стуба, што и није много опасно за посаду (до изроњења и остварења споја са спољном атмосфером) да није свих нечистоћа које се као продукти компресије налазе у ВВП.

Компресор ВВП је на вршном притиску имао капацитет од 46,7 л/мин (297,5 cu ft/min).

Перископ

Перископи су почетком 20. доживели убрзанији развој од многих других подморничких средстава. Трка у опремању бројних типова подводних објеката вођена је између талијанске фирме Officine Galileo, немачке Messrs Goertz, француске Messrs Lacour Berthiot, те енглеских Sons & Maxim и Howard Grubb, који је имао монопол све до 1911. године. Почетком века на мањим подморницама перископи су били пречника 102 мм и дужине до 3.660 мм, а коштали су око 500 фунти.

Каснији типови подморница, у складу с повећањем пречника чврстог трупа, добијали су и дуже перископе, све до 9.150 мм. Подморнице *L класе* имале су осматрачки и навигацијски, а између њих и перископ за ноћно осматрање произвођача Kelvin.

Подморнице с почетка 20. века имале су доста проблема с девијацијама магнетних компаса, нарочито у подводном стању, када им је сметала индукција јаким погонских мотора. Први жиро компас добила је подморница Swordfish 1914. године, и то један уређај произвођача Anshütz, а други Sperry.

Оба пара хидроплана (прамчани и крмени) били су стандардног облика и димензија као на сличним објектима, а имали су радну површину од 0,4 м², а крмени 0,3 м² ■

Милан КОМАР

Спасовање

Релативно примитивни и доста несигурни системи за спасавање посада из потонулих подморница употребљавали су се до 1920, када све британске подморнице добијају врло савремене Дејвисове (Davis) спасилачке (ронилачке) апарате. Истовремено, у опрему подморница уведене су сигналне и телефонске плутаче – за емитовање радио и светлосних сигнала када је подморница у невољи под водом и за комуникацију површине са командним простором подморнице.

Смештај

Тешко да се може говорити о прелазној оцени за квалитет смештаја на задацима који су трајали 20 дана. Ипак, Адмиралитет је водио рачуна о топлој храни, напицима, грејању, спавању, подводним физиолошким потребама, осветли, вентилацији, питкој води, месту за заједничко узимање оброка... Капацитет танкова пијаће воде износио је 7,5 м³, колико је имало и складиште за прехранбене артикле.